

TÜRKİYE'DEKİ KÜÇÜK VE ORTA ÖLÇEKLİ İŞLETMELER
MEVCUT DURUM VE POLİTİKALAR

İÇİNDEKİLER

KULLANILAN KISALTMALAR LİSTESİ	
ÖNSÖZ.....	
DEĞERLENDİRME VE BAŞLICA ÖNERİLER	
BÖLÜM 1 – TÜRKİYE'DEKİ KÜÇÜK VE ORTA ÖLÇEKLİ İŞLETMELER SEKTÖRÜNÜN TEMEL ÖZELLİKLERİ.....	
<i>Sektörün boyutu ve yapısı</i>	
<i>Sektörün temel zayıf noktaları</i>	
<i>KOBİ'leri ilgilendiren politikaların içeriği.....</i>	
BÖLÜM 2 – KOBİ'LERİN İŞ ORTAMININ GÜÇLENDİRİLMESİ.....	
<i>Mali sistem.....</i>	
<i>Yatırıma daha uygun ortamın yaratılması.....</i>	
<i>İşgücü piyasası.....</i>	
<i>Eğitim politikaları.....</i>	
<i>Yenilik politikaları</i>	
<i>Rekabet politikası.....</i>	
BÖLÜM 3 – KOBİLERE ÖZGÜ POLİTİKALAR.....	
<i>Devlet Tarafından KOBİ'lere Sağlanan Mali Destek</i>	
<i>İşletmelerin Kuruluş Süreçleri.....</i>	
<i>Eğitim ve Sertifikasyon Konuları.....</i>	
<i>KOBİ Destek Hizmetlerinin ve Teknoloji ile Yenilik Kapasitesinin Geliştirilmesi</i>	
<i>İş Hizmeti Organizasyonlarının Standartlaştırılması ve Yetkilendirilmesi</i>	
<i>Uluslararasılaştırma ve İhracat Desteği</i>	
<i>Yerel ve Bölgesel Ağların Genişletilmesi.....</i>	
<i>Küçük İşletmeler ile Diğer Kuruluşlar Arasındaki İletişimin Kolaylaştırılması</i>	
<i>Finansal Olmayan Hizmet Akışının Artırılması.....</i>	
BÖLÜM 4 – POLİTİKA DEĞERLENDİRMESİ.....	
EK – KÜÇÜK VE ORTA ÖLÇEKLİ SANAYİ GELİŞTİRME VE DESTEKLEME İDARESİ BAŞKANLIĞININ SORUMLULUKLARININ GELİŞTİRİLMESİ	
KAYNAKÇA	

Özel Bilgiler

Özel Bilgi 1. Bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması

Özel Bilgi 2. Kadınlar ve Türkiye’de girişimcilik

Özel Bilgi 3. Değerlendirmeye yönelik bir OECD çerçevesi

KULLANILAN KISALTMALAR LİSTESİ

BEST:	İş Ortamı Basitleştirme Çalışma Kolu
BTYK:	Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu
DİE:	Devlet İstatistik Enstitüsü
CSGB	Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı
DPT:	Devlet Planlama Müsteşarlığı
DTM:	Dış Ticaret Müsteşarlığı
EU:	Avrupa Birliği
EUROSTAT:	Avrupa Birliği İstatistik Ofisi
FDI:	Doğrudan Yabancı Yatırım
ICT:	Bilgi ve İletişim Teknolojisi
İGEM:	KOSGEB İşletme Geliştirme Merkezi
ILO:	Uluslararası Çalışma Örgütü
IRC:	Yenilik Aktarım Merkezi
İŞKUR:	Türkiye İş Kurumu
KGF:	Kredi Garanti Fonu A.Ş.
KİT:	Kamu İktisadi Teşebbüsü
KOBİNET	Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler Bilgi Ağı
KOSGEB:	Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
KSS:	Küçük Sanayi Sitesi
KÜSGET:	Küçük Sanayi Geliştirme Teşkilatı
MEB:	Milli Eğitim Bakanlığı
MEGAP:	Türkiye Mesleki Eğitim ve Öğrenim Sistemi Geliştirme Projesi
MEKSA:	Mesleki Eğitim ve Küçük Sanayi Destekleme Vakfı
OSB:	Organize Sanayi Bölgesi
SEGEM	Sınai Eğitim ve Geliştirme Merkezi
SME:	Küçük ve Orta Ölçekli İşletme
SPK:	Sermaye Piyasası Kurulu
TEKMER:	KOSGEB Teknoloji Geliştirme Merkezi

TESK:	Türkiye Esnaf ve Sanatkarlar Konfederasyonu
TESKOMB:	Türkiye Esnaf ve Sanatkarlar Kredi ve Kefalet Kooperatifleri Birlikleri Merkez Birliği
TİDEB	Teknoloji İzleme ve Değerlendirme Başkanlığı
TİSK:	Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu
TMSF:	Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
TOBB:	Türkiye Ticaret Sanayi Deniz Ticaret Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği
TPE	Türk Patent Enstitüsü
TSE:	Türk Standartları Enstitüsü
TTGV:	Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı
TÜBİTAK:	Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu
TÜRKA:	Türk Akreditasyon Kurumu
TÜRK-İŞ:	Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu
VCIT:	Risk Sermayesi Yatırım Ortaklığı

ÖNSÖZ

KOBİ'ler, sayıları ve sağladıkları işgücü nedeniyle, Türk ekonomisinde çok önemli bir role sahiptir. Uzun bir süredir, devlet tarafından bu işletmelerin desteklenmesine yönelik çeşitli programlar hayata geçirilmektedir. Türkiye'nin 1 Ocak 1996 tarihinde Avrupa Birliği ile Gümrük Birliği'ne girmesinin ardından bu tür programların tasarım ve uygulamasına verilen önem artmış ve yetkililer söz konusu programları uluslararası işbirliği çerçevesinde geliştirmeye başlamıştır. Haziran 2000 tarihinde Bolonya kentinde düzenlenen I. OECD KOBİ'lerden Sorumlu Bakanlar Konferansına katılması ve *KOBİ Politikalarına Dair Bolonya Deklarasyonu*'nu kabul etmesi, Türkiye'nin OECD'nin bu konudaki çalışmalarına duyduğu ilginin açık göstergesidir. Avrupa Birliği'ne üyelik yolunda aday ülke olan Türkiye, ayrıca, Nisan 2002 tarihinde Avrupa KOBİ Şartını onaylamış ve 2001-2005 yıllarını kapsayan İşletme ve Girişimcilik Çok Yıllı Programı'na (MAP) katılmıştır.

3-5 Haziran 2004 tarihleri arasında İstanbul'da düzenlenen ve Türkiye Sanayi ve Ticaret Bakanlığı ile OECD tarafından müştereken ev sahipliği yapılan küçük ve orta ölçekli işletmelerden sorumlu ikinci OECD Konferansının hazırlıkları sırasında, KOBİ ve Girişimcilik OECD Çalışma Grubu, KOBİ politika ve programlarının değerlendirilmesi çalışmasının temel bir faaliyeti olarak Türkiye'de KOBİ'lere yönelik politikaların gözden geçirilmesine karar vermiştir. Söz konusu incelemenin yapılabilmesi için gereken değerlendirme süreci bu çalışmanın doğasında bulunan zorluklar düşünüldüğünde oldukça güçtür. Uluslararası karşılaştırma işlemleri, ülkelerin çerçeve koşulları kapsamında karşılaşılan ulusal özellikler ve farklılıklar nedeniyle her zaman kısıtlı olmuştur. Ancak bu alandaki devlet politika ve programlarını etkileyen ve istenilen sonuçların alınmasını zorlaştıran geçmişteki genel ekonomik istikrarsızlık göz önünde bulundurulduğunda bu sorunlar Türkiye'de diğer OECD ülkelerinden daha fazla olabilir. Bu zorlukların bazılarını ilişkin nedenler arasında aşağıda belirtilenler sayılabilir:

- Türk firmaları yıllardan beri, yüksek enflasyon ve durgunluk dönemlerini takip eden ani sıçramalarla karakterize edilebilecek büyük ölçüde istikrarsız ve elverişsiz koşulların ve önemli ölçüde döviz kuru istikrarsızlığının hakim olduğu bir makroekonomik ortamda faaliyet göstermek zorunda kalmıştır. Bu koşullar sadece mütevazı bir büyüme yaratmıştır.
- Makro ekonomik uyum politikaları ve yapısal reform programları, kısa vadede, KOBİ'lerin içinde buldukları istikrarsız ortamı iyileştirmeye önem vermiştir.
- Bu politikaların amacı KOBİ'lerin geliştirilmesine ve güçlenmesine uygun ve KOBİ'ler tarafından sürdürülecek Türkiye'de dengeli ve sürdürülebilir bir büyüme dönemi sağlamakken Türkiye'nin parasal ve mali uyum politikaları sadece KOBİ'lerin kendi kaynakları üzerinde bir yük oluşturmakla kalmamış, ayrıca KOBİ'ler lehine geliştirilen destek programlarının da bir kenara kaldırılmasına sebep olmuştur.
- KOBİ'lere yönelik destek programlarının maliyeti hakkında çok fazla bilgi bulunmamaktadır. Bütçeden yapılan doğrudan harcamalara ilişkin rakamlar bilinmemektedir; ancak doğrudan olmayan yollarla verilen vergi indiriminin miktarının hesaplanması zordur.

- Maliyetin bilinmesinden daha zor olan, desteklerin etkinliğinin değerlendirilmesidir. Ana sebep sektörlle ilgili istatistiksel bilgilerin eksik olmasıdır. Türkiye, KOBİ'lere yönelik olarak homojen tanım ve kriterlere dayalı bir istatistiksel sayım gerçekleştirilmemektedir. Daha da önemlisi, turizm ve hizmetler gibi ekonominin büyük sektörleri söz konusu destek politikalarının dışında kalmaktadır.
- Son olarak, KOBİ sektöründeki kayıtlı olmayan faaliyet ve iş alanı sayısının oldukça fazla olmasından dolayı, birçok KOBİ inceleme dışında kalmaktadır.

Bu rapor, Türkiye Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB)'in mali desteği ile hazırlanmıştır. OECD Bilim, Teknoloji ve Endüstri Müdürlüğüne dışarıdan danışmanlık hizmetleri veren Bernard Wacquez ve Thomas Gray tarafından hazırlanmış ve Dr Werner Flandorffer'in katkılarından yararlanılmıştır. Rapor OECD KOBİ ve Girişimcilik Çalışma Grubunda yapılan tartışmalar sonucunda revize edilmiş ve OECD Genel Sekreterliğinin sorumluluğu altında yayınlanmıştır.

DEĞERLENDİRME VE BAŞLICA ÖNERİLER

KOBİ'ler Türk ekonomisinin önemli bir kısmını teşkil etmektedir.

Toplam işletme sayısı ve istihdamdaki büyük paylarından dolayı Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler (KOBİ'ler) Türkiye ekonomisinde önemli bir role sahiptir. Türk KOBİ'leri ortalama profilleri bakımından işgücü ve yıllık cirolarının daha düşük olması nedeniyle, Avrupa Birliği veya birçok OECD ülkesindeki KOBİ'lere nazaran farklılık göstermektedir. Ayrıca, know-how, beceri seviyesi, sermaye miktarı ve özellikle bilgi ve iletişim alanındaki modern teknolojiye erişim ve sağladığı avantajlardan faydalanma kabiliyeti açısından da geri durumdadır. Diğer birçok ülkede olduğu gibi Türkiye'deki KOBİ'ler finansman bulma konusunda güçlük yaşamaktadır.

KOBİ'lerin iş ortamı uzun yıllardan beri zorluklar arz etmektedir.

Türkiye'deki ekonomik gelişmeler son bir kaç on yıldan bu yana KOBİ'ler için durumu daha da güçleştirmiştir. Enflasyonist ekonomik ortam ve artan kamu borçları güven eksikliğine, bir dizi mali krize, reel faiz oranlarında ani yükselişe ve Türk Lirası'nda da değer kaybına sebep olmuştur. GSYİH önemli dalgalanmalar göstermiş, ekonomide yaşanan durgunluktan olumsuz etkilenmiş ve potansiyel ve ihtiyaçlarının aksine Türk ekonomisi son derece kısıtlı bir büyüme gerçekleştirmiştir. Bu genel ekonomik güçlüklerle ek olarak, KOBİ'ler 1996'da Avrupa Birliği ile girilen Gümrük Birliği'nin ardından açık ekonomi ve rekabetin ilk şokuyla yüz yüze gelmek zorunda kalmıştır.

İstikrar ve yapısal reformlar KOBİ'lerin sağlıklı gelişmesinin ön koşudur.

Türkiye son yıllarda, özellikle 1999-2000 döneminde Uluslararası Para Fonu (IMF) ile yapmış olduğu anlaşmalar çerçevesinde, istikrar ve yapısal reform programlarına bağlı kalmıştır. Kişi başına milli geliri satın alma gücü paritesi bakımından halihazırda Euro bölgesi ülkelerine kıyasla %30 daha az olan Türkiye, gelecekte gelişmiş ülkeler ve özellikle Avrupa ülkeleriyle arasındaki kişi başı gelir açığının kapanmasını sağlayacak yüksek ve istikrarlı bir büyümeye olanak tanyacak yapısal reform programlarını hayata geçirmek zorunda kalacaktır. Çok sayıda genç nüfusun işgücü piyasasına girmesi, tarım sektöründeki istihdamın önemli bir bölümünün sanayi ve hizmet sektörüne kayması ve kadınların da giderek daha fazla işgücü piyasasında yer alması (ki işgücü piyasasında varolan kadınların oranı 2000 yılında resmi işgücünün sadece %27'sine karşılık gelmektedir) önümüzdeki senelerde sanayi ve hizmet sektörlerinde önemli ölçüde yeni iş imkanı yaratılması ihtiyacını doğurmaktadır. Birçok ülkede yaşanan deneyimlerden yola çıkarak, oluşturulması gereken yeni işlerin çoğu KOBİ'ler bünyesinde sağlanacaktır. Bu nedenle, istikrarlı bir ortamda sürdürülebilir, güçlü bir büyümeyi sağlayan ekonomik politikanın devamlılığı çoğu zaman büyük işletmelerin aksine, iç ve dış şoklara karşı kendilerini koruyacak donanıma sahip olmayan KOBİ'lerin gelişimi için son derece önemli bir önceliktir. Türkiye'nin kişi başı gelirinin artırılması ve istikrar için gerekli olan yeni iş oluşumuna açık koşulların oluşması

KOBİ'lerin gelişimiyle gerçekleşecektir.

KOBİ'lere yönelik politikalarda uluslararası yaklaşımlar dikkate alınmakta olup Avrupa Birliği bünyesindeki politikalarla koordinasyon sağlanmaktadır; Ve...

Türkiye'nin son yıllarda Avrupa'ya yönelik uluslararası entegrasyon sürecini başlatılmaya ilişkin seçimiyle, ekonomideki önemli yerinden dolayı KOBİ'leri doğrudan ya da dolaylı olarak etkileyen çeşitli ekonomik politikalar ile orta ve uzun vadeli ekonomik stratejileri hayata geçirmeye başlamıştır. Entegrasyon süreci 1960'lı yıllarda başlamış ve Türkiye'nin 1980'li yıllarda yaşadığı genel ekonomik açılma ile kuvvetlenmiştir. Bu süreçte özel bir KOBİ politikası geliştirilmiş ve bu politikanın uygulamasını gerçekleştirmek üzere önemli bir araç olarak, daha sonra 1990'da KOSGEB (Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Destekleme ve Geliştirme İdaresi Başkanlığı) adı altında birleşecek olan SEGEM (Sınai Eğitim ve Geliştirme Merkezi) ve KÜSGET (Küçük Sanayi Geliştirme Teşkilatı) kurulmuştur.

Atılan en önemli adım ise, 1996'da KOBİ'ler başta olmak üzere Türk sanayisi üzerindeki uluslararası rekabet etkisinin daha fazla artmasına yol açacak olan Avrupa Birliği'yle Gümrük Birliği'ne girilmesi olmuştur. İlk KOBİ Eylem Planı o tarihlerde oluşturulmuş olmasına rağmen, finansman eksikliğinden ötürü hayata geçirilmesi mümkün olamamıştır. Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyelik başvurusunun kabulünden sonra ise, KOBİ'lerin, diğer hususların yanı sıra, AB ve diğer katılımcı ülkelerdeki KOBİ'lerle sürdürülebilir rekabet içinde olmalarını sağlamak üzere, KOBİ'lerin desteklenmesine yönelik politikayla AB'nin konuyla ilgili politikası arasında koordinasyon oluşturulmuştur. Girişimciliğe ve yenilikçi KOBİ'lerin gelişimine açık bir iş ortamının yaratılması Avrupa Birliği'nin politik gündeminin üst sıralarında yer almakta olup bu durum ekonomik büyüme için daha geniş bir stratejinin parçası olarak 2000'de gerçekleşen Lizbon Avrupa Zirvesi'nde de vurgulanmıştır. Türkiye, 2002'de Avrupa Küçük İşletmeler Şartını imzalamış ve KOBİ'lere yönelik politika ve programların geliştirilmesi için daha somut adımlar atılması hususunda mutabık kalmıştır. Türkiye, İşletme ve Girişimcilik Çok Yıllı Programı'na (MAP) ve BEST (İş Ortamı Basitleştirme Çalışma Kolu) Programı'na katılmaktadır. Bu paralelde Türkiye ayrıca küresel KOBİ ortaklıklarının güçlendirilmesi için ikili ve çok taraflı faaliyetlerin desteklenmesi amacıyla 2000 yılında OECD üyesi ülkeler ve OECD dışındaki ekonomilerle birlikte *Bolonya Deklerasyonu*'nu imzalamıştır.

... Bu programlar ayrıca 8. Beş Yıllık Kalkınma Planı'na da dahil edilmiştir..

8. Beş Yıllık Kalkınma Planında (2001-05) yer alan politika girişimlerinin büyük bir kısmı Türk KOBİ'lerinin üretkenliğinin artırılması ve uluslararası rekabet edebilme güçlerinin geliştirilmesini amaçlamaktadır. Uluslararası en iyi uygulamalara dayalı olarak hazırlanan bu plan, üniversitelerle işbirliği içerisinde küçük işletmelerde ürün kalitesinin artırılması ile yeni buluşların ortaya çıkarılmasını ve teknolojik kapasitenin güçlendirilmesini, risk sermayesi gibi yeni finansman enstrümanlarının geliştirilmesini ve modern yönetim tekniklerinin kullanılmasını öngörmektedir. KOBİ'lerin ihracat yeteneklerinin geliştirilmesini sağlamaya yönelik yabancı şirketlerle ortaklık kurulması da desteklenecektir. KOBİ'lere yönelik hizmet aktarımının iyileştirilmesi ve yaygınlaştırılması için izlenen yeni bir yaklaşım ise, KOSGEB ile Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) arasında yerel düzeyde ortak

merkezler, “sinerji odakları” oluşturulmasının hedeflenmesidir.

Uygun iş ortamının geliştirilmesi

Genel iş ortamının güçlendirilmesi en öncelikli konu olmalıdır.

Öncelikle, bu hedeflere ulaşmak için KOBİ'lerin gelişimini destekleyen bir ekonomik ortamın tesis edilmesi ve güçlendirilmesi gerekmektedir. Makroekonomik istikrarsızlık projelerin başarılı neticeler alması önünde engel teşkil etmiştir. Bu durumun, ekonomiye olan genel etkisi dışında, yeni KOBİ'lerin kurulması, mevcutların ayakta kalması, üretkenlikleri ve rekabet edebilirlikleri üzerinde doğrudan bir etkisi olmuştur. Bu nedenle, bu politikaların başarısı KOBİ'lerin uzun vadedeki kalkınma stratejisi açısından büyük öneme sahiptir. Türkiye’de piyasaların işleyişlerini düzeltmek ve verimliliklerini arttırmak için çeşitli politikalar uygulanmaktadır. Bu politikalar önemli başarılarla imza atmış olmasına rağmen, pazardaki başarısızlıklar ve bunların sebepleri üzerine daha fazla analiz yapılması gerekmektedir. Yapılacak analiz, mevcut kanun ve yönetmeliklerin farklı boyutlardaki işletmeler üzerinde ne tür etkilerle neden olacağına ilişkin bir inceleme de içermelidir. Özellikle, aşağıda belirtilen politika alanlarında daha fazla gelişme kaydedilmesi gerekmektedir:

- Özellikle merkezi hükümet bütçesi olmak üzere kamu finansmanının konsolidasyonu, sermaye piyasalarındaki baskıların azaltılması ve özel sektörde yaşanan tahliye işlemlerinin azaltılması amacıyla kamu kredilerinin doğru bir şekilde yönetilmesi. Bu, KOBİ'lerin yapmış oldukları yatırımlardan elde edilecek uzun vadeli geri dönüşlerle tutarlı olarak reel faizlerde uzun vadeli bir rahatlama sağlanması üzerinde etkili olacaktır.
- Enflasyonun Avrupa Birliği hedeflerine paralel olarak aşağıya çekilerek istikrara kavuşturulması suretiyle faiz oranlarında enflasyon kaynaklı artışların önüne geçilmesinin sağlanması ve döviz kurlarının tatmin edici uluslararası rekabet edebilirliği sağlayacak istikrarlı bir seviyeye kavuşturulması.
- Tasarrufun daha etkin toplanarak özel sektör ve yatırımlara aktarılması bunların ekonomiye, özellikle de KOBİ'lere verilen kredilerin gelişimine katkıda bulunabilmesi için, finansman ve bankacılık sektörünün güçlendirilmesi gerekmektedir. Ayrıca KOBİ'lere hizmet vermek amacıyla özellikle yerel düzeyde olmak üzere daha iyi donanıma sahip bir bankacılık “kültürünün” geliştirilmesi.
- KOBİ'lerin mali piyasalara erişim imkanlarının iyileştirilmesi, risk sermayesi olanaklarının geliştirilmesi ve KOBİ'lere menkul kıymetler piyasalarına erişim imkanının sunulması.
- Ticaret sicilde tescil için gerekli işlem sayısının 19'dan 3'e indirilmesi gibi önemli gelişmelerin gerçekleşmiş olmasına

karşın, idari ve yasal reformlar ile ekonomideki doğrudan müdahalenin azaltılmasına yönelik olarak devletin rolünün rasyonelleştirilmesi çalışmalarına devam edilmelidir. Bürokratik kısıtların azaltılması, yeni işletmelerin kurulmasının ve doğrudan yabancı yatırımın ülkeye çekilmesinin desteklenmesi.

- Rekabet politikasının güçlendirilmesi ve böylece tekellerin yıkılması ve piyasaya yeni oyuncuların girmesinin desteklenmesi.
- Serbest girişimin önünü kesmeyen ve özel kesim tasarrufunu özendirici, yabancı yatırımı teşvik eden, işletmelerin nakit akışlarını arttıran miras yoluyla elde edilen kazanımlara aşırı yük getirmeyen bir vergi sisteminin geliştirilmesi.
- Özellikle ulaşım, telekomünikasyon ve enerji alanında modern altyapı ağlarının kurulması.
- Büyükşehirlere yapılan göçün engellenmesi amacıyla, iş alanları ve gelir açısından coğrafi farkların azaltılmasına yönelik bölgesel politikanın uygulanmasına devam edilmesi.
- Genç öğrencilerin karşılaştığı güçlüklerin aşılması ve Araştırma ve Geliştirme (Ar-Ge) alanındaki artan ihtiyaçların karşılanması için ilköğretim, lise, üniversite ve mesleki eğitim genelinde insana ve malzemeye daha fazla yatırım yapılması.
- Sosyal güvence ile işletmelerin istihdam esneklikleri arasındaki zorunlu dengenin korunması amacıyla, işgücü piyasasının verimli şekilde çalışmasının sağlanması.

KOBİ politika yapıcılarının, milli politikaların oluşturulması sırasında yapılan görüşmelerde bu kesimin sözcülüğünü yapmaları gerekmektedir.

Yukarıda sıralanan reformların bir çoğu, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı ve KOSGEB dahil olmak üzere, KOBİ'ler için politika üreten kurum ve kuruluşların doğrudan sorumluluğu altında bulunmamaktadır. Bu konuda politika yapanların milli politikaların oluşturulması sırasında yapılan görüşmelerde, gerekli politika önlem ve mevzuatının oluşturulmasına yönelik olarak entellektüel destek sağlamak ve bu kesimin sözcülüğünü yapmak gibi, sağlayabilecekleri pek çok katkı bulunmaktadır.

Yapısal reformlar alanında birçok OECD ülkesinde kazanılan deneyimler Türkiye'de yakın zamana kadar yaşanan şartlardan daha olumlu ortamlarda bile bu tür çerçeve politikalarının uygulanmasının politik, sosyolojik ve bürokratik zorluklardan ötürü güç olduğunu ortaya koymaktadır. Bu tür reformlar için özellikle kamu kesimindeki politik desteğin harekete geçirilmesine yardımcı olmak KOBİ politika yapıcılarının oynayabilecekleri en önemli stratejik rollerden biridir.

KOBİ'lere özgü politikaların uygulanması

KOBİ'lerin güçlendirilmesine yönelik birçok politika ve program mevcuttur.

2002'de yapılan seçimler neticesinde kurulan hükümet, KOBİ'lerin daha rekabetçi olması, üretim süreçlerinin iyileştirilmesi için modern teknolojiyi kullanmaya yatkın ve etkin ihracatçılar haline gelmelerini amaçlayan çok sayıda önemli programı, vergi politikasını ve fon imkanını hayata geçirmeyi hedeflemiştir. Devlet, güçlü bir KOBİ sektörünün diğer bazı önemli amaçlara ulaşılmasında kritik öneme haiz olduğunu kabul etmektedir. Gelecekte KOBİ'lerin, daha fazla istihdam ve katma değer yaratması, ayrıca Türkiye'nin daha az gelişmiş bölgelerinin kalkındırılmasına yönelik devlet politika ve program önlemlerine çok önemli katkılarda bulunması beklenmektedir. Ayrıca KOBİ'ler, ihracatın arttırılmasında önemli rol oynamaktadır. Bir çok programda verilen destek oranı bölgelerin gelişmişlik düzeyi göz önünde bulundurularak belirlenmiştir. Türkiye söz konusu KOBİ destek programları ile Avrupa standartlarını uygulayarak, KOBİ ve bölgelerin bu programlardan benzer şekilde istifade etmesini hedeflemektedir.

Bu politika ve programların çoğu uluslararası standartlara göre tasarlanmıştır.

KOSGEB ve Sanayi ve Ticaret Bakanlığı personeli Avrupa, Kuzey Amerika ve Asya'da uygulanmakta olan KOBİ destek programları hakkında geniş bilgiye sahiptir. KOSGEB İşletme Geliştirme Merkezleri (İGEM) ve Teknoloji Geliştirme Merkezleri (TEKMER) tarafından yürütülen programlar, birçok OECD ülkesindeki başarılı programlara benzer bir yapıya sahiptir. KOSGEB'e bağlı laboratuvarlar Japonya'dakilere benzer merkezler olup bu laboratuvarlar KOBİ'lere aksi halde erişemeyecekleri test ve analiz imkanı sunmaktadır. Belirtilen programların uluslararası standartlara göre tasarlandığı ve etkili uygulandığı gözlemlenmiştir. Programlara katılan KOBİ'lere sağlanan teknolojik ve yönetsel destek karşılaştıkları sorunların başarıyla üstesinden gelmelerine katkıda bulunmuştur.

Ancak, uzun vadede stratejik yönlendirme yapılmasına duyulan ihtiyaç göz önünde bulundurulmalıdır.

Buna rağmen, oluşturulan KOBİ politika ve programlarının bütünü olabileceğinden daha az etkindir. Genel itibariyle, bu politika ve programların daha geniş bir alana yayılması ve bunlardan daha fazla sayıda KOBİ'nin istifade etmesi sağlanmalıdır. Bu durum bütçe kısıtı dolayısıyla kaynak aktarımını gerektirmektedir. Bazı alanlarda yapısal reformla sağlanan ilerleme KOBİ destekleme politikaları ve programlarını daha az ihtiyaç duyulur hale getirmekteyken, diğer alanlarda ise kaynakların daha maliyet-etkin bir şekilde tahsis edilmesi yolları bulunmalıdır.

KOSGEB'in daha geniş yetki alanına sahip olması bunu mümkün kılabilir.

Bunu gerçekleştirmenin yollarından biri KOSGEB'in yetki alanının tarım dışında ekonominin tüm sektörlerinde faaliyet gösteren KOBİ'leri destekleyecek şekilde genişletilmesi olacaktır. Bu durum KOSGEB'in kuruluş mevzuatında değişiklik yapılmasını gerektirecektir. Her ne kadar temel olarak imalat sanayinde faaliyet gösteren KOBİ'lere odaklanmış olsa da KOSGEB tarafından koordine edilen programların bir çoğu sanayi dışındaki alanlarda faaliyet gösteren KOBİ'leri de kapsayabilecek niteliktedir. Teknolojik gelişmeye yönelik mevcut eğilim sürekli kılınmakla birlikte teknolojik gelişim üretim sektörünü olduğu kadar hizmet ve dağıtım sektörlerini de kapsayacak şekilde genişletilmelidir¹. KOSGEB, teknoloji, bilgi ve eğitim ihtiyacı olan tüm KOBİ'leri kapsayan yardım ve destek programlarının geliştirilmesi için uyguladığı program yaklaşımı üzerinde gerekli düzenlemeleri profesyonel birlikler ile ticaret ve sanayi odaları ve birlikleriyle işbirliği içinde gerçekleştirebilir.

KOBİ'lerin karşılaştıkları mali sorunlar elverişsiz iş ortamından kaynaklanmaktadır

KOBİ politikalarının üzerine eğilmesi gereken en önemli konulardan biri de KOBİ'lerin finansman olanaklarına erişimidir. Asıl sorun elverişsiz iş ortamıdır. Kronik bütçe açığı para arzında çok fazla büyümeye yol açmış, bu da ekonominin sırtına kronik ve öngörülemez enflasyon ile yüksek reel faiz yükünü yüklerken özel tasarrufun önemli bir kısmını absorbe etmiş ve bankacılık sistemini de kredi vermek için son derece sınırlı fonlarla baş başa bırakmıştır. Bu koşullar altında, bankalar öncelikle devlet tahvili satın alarak ve daha sonra büyük işletmelere ve nadiren de küçük ve orta ölçekli sanayi işletmelerine kredi vermek suretiyle kendilerini korumuştur. Türkiye'deki bankaların bir çoğu, küçük firmalara kredi vermemektedir. Küçük işletmeler bu nedenle ekonominin başka kanalları aracılığıyla kendilerine kaynak aramak zorunda kalmakta ve çoğu zaman da yeni ve büyüyen işlerinin ihtiyaçlarını karşılayabilecek yeterli kaynağı bulamamaktadır. Şahsi varlıklar, aile ve arkadaşlardan alınan krediler, malların ipotek edilmesi gibi potansiyel finansman kaynaklarının kullanımına ilişkin veri bulunmamaktadır. Risk sermayesi ve iş melekleri gibi geleneksel olmayan finansman araçlarının gelişimi de yavaş ilerlemektedir.

ancak bunlara yanıt verecek programlar da oluşturulmuştur

Bankaların, KOBİ yatırımları ve ilgili altyapı yatırımlarının desteklenmesinde kullanılacak fonları sağlamadaki yetersizliklerinin üstesinden gelinmesi için, KOBİ'lerin desteklenmesine yönelik olarak çeşitli yatırım kredisi programları geliştirilmiştir. Özellikle KOSGEB, KOBİ'lere sağlanan fon akışının iyileştirilmesine yönelik yeni yaklaşımlar üzerindeki incelemelerine devam etmektedir. Devlet, (özelleştirme aşamasında olan) devlet bankalarına kredi imkanı sağlamış ve küçük sanayi sitelerinin (KSS) gelişimini desteklemek için de gerekli altyapı ve

1 Amerika Birleşik Devletleri'nde yapılan araştırmalar, çok sayıda küçük işletmenin faaliyet gösterdiği hizmet sektörünün günümüzde küçük ölçekli işletmelere kıyasla daha sermaye yoğun olduklarını göstermektedir. Bu değişimin, üretkenliklerini ve bireyler ile işletmelere sağlanan hizmetlerdeki paylarını arttırmak isteyen küçük işletmelerin bünyelerinde bilgisayar ve iletişim teknolojileri ile yazılımları kullanmaya başlamalarıyla gerçekleşmiş gibi görünmektedir. Teknoloji kullanımı KOBİ'ler için önemli bir husustur.

merkezi hizmetlerin sağlandığı kaliteli endüstriyel alanlara erişim imkanı sunan sanayi alanları açmıştır. Devlet bir dizi vergi teşviki ve indirimi yoluyla da KOBİ'leri desteklemektedir. Vergi kolaylığı için idari düzenlemeler daha önce gerekli olan kamu onayının kaldırılmasıyla kolaylaştırılmıştır. Benzer vergi kredileri birçok ülkede de uygulanmakla birlikte bunlar özel tasarrufu ikame etmek yerine özel tasarrufu ve yatırımı arttırmak amacını gütmektedir.

Bunlar genişletilmeden önce, gözden geçirilmeli ve değerlendirilmelidir.

Finansal destek programları genişletilmeden önce, mevcut kredi sistemi incelenmelidir.² Bu inceleme programın gerekçesini ve bankaların KOBİ'lere kredi vermesini engelleyici piyasa başarısızlıklarının boyut ve sebeplerini içerecek şekilde kapsamlı olmalıdır.³ Ayrıca, söz konusu inceleme bankaların devlet kredisiyle temin edilen kaynaklardan verdiği kredilerin maliyet ve faydalarını ele almalıdır. Mevcut uygulama verilen kredilerin sayısı ve miktarlarının tespit edilmesinden ibaret olup, gecikme faizi oranları, istihdamda kullanılan krediyle bağlantılı değişimler, bu krediyi kullanan firmaların büyüme oranları, istihdamdaki büyüme veya kredi kullanmayan benzeri firmaların çıktı miktarı gibi konular incelenmemektedir. Devlet kredisiyle veya bir devlet garanti programı ile desteklenen kredi yapısı arasındaki farklılıklar banka yöneticilerinin bilgisi dahilinde olabilmekte; ancak banka dışındaki ilgili taraflara sunmak üzere bu bilgileri içeren yayın bulunmamaktadır. Sanayi kesimindeki KOBİ'lere kredi veren bankalar, hangi firmaların kredi alabileceklerine ilişkin rasyonel kriterlere sahip görünseler de bu kriterlerin geçerliliğinin değerlendirilebilmesi için bilgi bulunmamaktadır. Halk Bankası ve Sınai Kalkınma Bankası (ve programa katılacak bankalar) tarafından uygulanan destekleme programı üzerinde yapılacak her türlü değerlendirme hem politika yapanların hem de program yöneticilerinin ihtiyaçlarını gözlemelidir.

Sanayi sektöründeki KOBİ'lere yönelik kredilendirmenin değerlendirilmesiyle, birçok bankanın neden KOBİ'lere kredi vermediği ve kredi fonlarının mevcut olması halinde dahi neden kredi vermemeyi tercih edecekleri hususuna ışık tutulabilecektir. Bunun gerekçelerinden biri de piyasada devletin bir süreliğine aktif bir konumda olması ve bankaların hükümet programlarına dahil olmak için veya devlet destekli kredilerle rekabet etmek için bir sebep görememesi olarak gösterilebilir. Bunun olası bir diğer açıklaması ise, bankaların küçük işletmelere kredi vermeye alışkın olmamaları ve söz konusu kredilerin etkin şekilde verilmesi konusunda gereken becerilere sahip olmamalarıdır. Bankacılar, yapılan kredi başvurusunu gerektiği şekilde incelemek yerine küçük işletmelerden gelen tüm kredi taleplerini göz ardı etmektedir. Ayrıca, söz konusu düşük miktartlı kredi işlem maliyetlerinin sağlanacak kârdan daha fazla olacağı düşünülmektedir. Kredi programları hakkında değişiklik veya iyileştirme

2 Birçok ülke KOBİ finansman programlarının değerlendirmesini yapmaktadır. Buna dair örnekler *OECD Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler Genel Bakış 2000 Baskısı*'nda bulunabilir.

3 Piyasa başarısızlıklarını özel tasarrufun erimesine yol açan ve bankaların dikkate değer nitelikte ticari kredi sağlamasını engelleyen devlet tahvilleri meselesiyle birlikte anılan devlet açıklarına bağlama eğilimi vardır. Ancak, sebepler bankaların büyük işletmelere kredi vermesine imkan veren ve hatta teşvik eden bankacılık sisteminin derinlerinde, yasal ve denetimsel yapısında yatıyor olabilir.

önerilerinde bulunulmadan önce KOBİ'lerin niçin kredi olanaklarına erişemedikleri tespit edilmelidir.

Devlet, küçük ölçekli işletmeler için kredi piyasası koşullarının iyileştirilmesine yardımcı olmak amacıyla, bankalardaki kredi yetkilileri ile KOBİ sahipleri / yöneticilerinin eğitilmesi için yürüttüğü faaliyetlerin kapsamını genişletmeyi düşünebilir. OECD üyesi ülkelerin uygulamakta olduğu birçok iyi örnek bulunmaktadır. Bankaların, büyük firmalarca yapılan kredi başvurularında kendilerine sunulan bilgilerden daha az bir bilgi ile kredi taleplerini nasıl değerlendireceklerini bilmeleri gerekmektedir. KOBİ sahiplerinin ise işini ciddiye alan bir kredi yetkilisinin ihtiyaç duyabileceği bilgileri içeren daha iyi bir kredi başvurusunu nasıl yapmaları gerektiği konusunda eğitilmeleri gerekmektedir. KOBİ'lerden daha iyi bir bilgi akışı sağlanmış olsa dahi bankalar yine de KOBİ'lere kredi vermekte çekimser olabilirler. Bunun sebebi ise kredi geri ödemesinde temerrüde düşülmesi neticesinde kredi teminatı olarak alınan KOBİ varlıklarının kaybı karşılamaya yetmeyeceği kaygısıdır. Alacaklıların haklarına ilişkin kanunların incelenmesinde, banka kredilerinin KOBİ'lere sağlanmasını teşvik etmek için kredi alanlar ile verenlere sunulan koruma arasında daha verimli bir denge oluşturulabilmesi amaçlanmalıdır.

KOBİ'lerin bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanma kapasitelerini güçlendirmeye yönelik politikalar...

KOBİ'lere özgü politikaların ikinci öncelikli konusu ise KOBİ'lerin teknolojik kapasitelerinin özellikle bilgi iletişim teknolojisi (ICT) alanında güçlendirilmesi olmuştur. Mikro bilgisayarların geniş ölçüde kullanılmaya başlaması devlet tarafından ihracatçıların teşvik edilmesi ve desteklenmesi için geliştirilen yayınların daha geniş kitlelere ulaşmasını sağlayabilecektir. Artan internet kullanımı ise sanayi kesimindeki KOBİ'lerin ham madde ve sermaye mallarını daha verimli bir şekilde tedarik etmelerine, dolayısıyla maliyetlerinden kısarak üretkenliklerini arttırmalarına imkân sağlayabilmektedir. Bu olumlu etkiler Kuzey Amerika ve Avrupa piyasalarında kendini açık bir şekilde göstermiştir. İnternet, KOBİ'lerin ürünlerini tanıtımalarına yardımcı olmakta ve satın alma kararlarının iş sahipleri ve müşteriler için benzer şekilde basitleşmesini sağlamaktadır. Bilgisayarlar ayrıca KOBİ'lerin üretim süreçleri ve envanter yönetimlerine de yardımcı olabilmektedir.

...sanayi derneklerinin eğitim ve beceriyi desteklemeye katılımı...

E-devletin dayandığı altyapıyı iyileştirme çabaları üzerine yoğunlaşılırken, sanayi kesiminde faaliyet gösteren KOBİ'lerin bu alanda gerekli becerileri edinmesi için eğitilmelerine yönelik bir genel program bulunmamaktadır. Gerekli ekipmanın tanıtılması ve başarılı bir şekilde kullanımının öğretilmesi için verilecek destek, önemli ölçüde insan gücü ve büyük bir bütçe gerektirmektedir. Birçok ülkede bu öğrenim sürecine, en iyi teknoloji ve uygulamaları tespit etme konusunda uygun konumda bulunan, sanayi dernekleri ön ayak olmakta, bu dernekler gerekli eğitimi sağlamakta ve bunlar hem iç hem de dış pazar aşırımlarını duyurmaktadır. Ürün, proses veya yönetim bazında her türden yenilik bu sanayi derneklerinin sayesinde hızla yayılmaktadır. TESK ve TOBB'un, KOSGEB'in koordinasyonu ve desteği ile, teknolojik ilerlemenin önderi olacak şekilde teşvik edilmesi düşünülmelidir.

... politikaların dayanak noktasını tespit etmek için daha iyi veri toplanması

Değerlendirmede görev alacakların KOBİ'lerin bilgisayar kullanımının neden düşük olduğu sorusuna yönelmesi gerekmektedir. Birçok OECD üyesi ülkedeki bilgisayar kullanımına bakıldığında bu ülkelerde işletmelerin neden bilgisayar kullandıkları ve bilgisayar kullanımının sağladığı faydaların neler olduğunun tespit edilmesi nispeten daha kolay olmaktadır. Bu sorulara verilecek cevapların çoğu pazarda veya bilgisayar imalatçıları ile IT servis sağlayıcıları tarafından desteklenen araştırmalarla ortaya konmuş bulunmaktadır. Ayrıca, ne tür bilgilerin faydalı olduğunun tespit edilmesi, internete yüklenmek üzere site içeriğinde ne gibi değişikliklerin yapılması gerektiğinin belirlenmesi amacıyla, KOBİ'ler arası iletişimi öngören online bir şebeke olan KOBİNET'in faydasını değerlendirmelidir.⁴

Sanayi sektöründe faaliyet gösteren daha fazla KOBİ'nin destekten istifade etmesi sağlanmalı ve

KOBİ'lere yönelik KOSGEB tarafından sunulan programların sadece kısıtlı sayıdaki sanayi işletmesine erişmesinden dolayı, teknoloji kullanımının büyük oranda artırılması zor olabilir. Mevcut program seviyeleri göz önüne alındığında, oldukça az sayıda KOBİ IGEM veya TEKMER merkezlerinden destek alabilmektedir. Bu alanda kullanıma sunulan fonların ve seçilmiş birkaç işletmeye sağlanan desteğin seviyesi düşünüldüğünde, bu programların yapılarında herhangi bir değişiklik olmaksızın, daha geniş kitlelere nasıl ulaştırılabileceği cevaplanması güç bir sorudur. Kullanılabilecek bazı alternatif program yapıları Bölüm 3'de incelenmektedir. KOBİ'lerin ağırlıklı oldukları tüm sektörlerde değişimi harekete geçirmek için program yaklaşımında değişikliğe gidilmesi gerekebilir. Türkiye, nispeten daha az sayıda KOBİ'nin daha yüksek seviyede desteklenmesini öngören bir KOBİ destek yapısını tercih etmiştir. Bu kimi KOBİ'ler için olumlu neticeler doğursa da ekonominin genelinde bir değişim yaşanması bağlamında yeterli değildir. Çok sayıda KOBİ'ye az miktarda destek verilmesi şeklinde uygulanabilecek alternatif bir model ise hem devlete hem de ekonomiye daha fazla fayda sağlayabilecektir.

...önemli hizmet sektörlerinde faaliyet gösteren KOBİ'lere....

Devlet bir çok alanda faaliyet gösteren KOBİ'lere aktif şekilde destek verilmesine çalışırken , yürütülmekte olan destek faaliyetlerinin özellikle uzun vadeli olarak bakıldığında eksikleri bulunmaktadır. Örneğin, sanayi sektöründe faaliyet gösteren KOBİ'lerin üretkenliklerinin ve rekabet edebilirliklerinin artırılmasına yoğunlaşılırken toptan ve perakende satış gibi sektörlerin geliştirilmesine daha az önem verilmiştir. Ayrıca, sanayi sektörünün mevcut durum itibarıyla GSYİH ve istihdamda büyük bir paya sahip olduğu düşünüldüğünde, hizmet sektörünün de, hızlı büyüme tahminlerinin teyit edilmesi halinde, önümüzdeki yıllarda hızlı bir büyüme göstermesi olasıdır. Uzun vadede bakıldığında, turizm ve ticaret gibi hizmet sektöründe faaliyet gösteren KOBİ'lerin işletmelerin desteklenmesine yönelik olarak hayata geçirilmiş destek programlarıyla daha fazla ilişkilendirilmesi söz konusudur.

Buna ek olarak, sanayi KOBİ'leri modern teknolojiyi üretim süreçlerinde

4 Amerika Birleşik Devletleri'nde benzer bir site Federal Küçük İşletme İdaresi (SBA) tarafından kurulmuştur. Bu site bugünlerde SBA programları ve diğer devlet hizmetleri ile mevzuat gereklerine ilişkin olarak bilgi edinmek üzere günde işletmelerden bir milyondan fazla başvuru almaktadır.

daha fazla kullanmaya başladıkça birçok yapısal değişiklik meydana gelecektir. Bazı firmalar esasen teknolojik süreçleri daha etkin kullanmakta ve dolayısıyla maliyetlerini daha hızlı bir şekilde azaltarak üretimlerini optimum duruma getirip hem Türkiye hem de yurtdışı pazarlarındaki paylarını genişleteceklerdir. Yeni teknolojileri uygulamaya koymakta geride kalan KOBİ'ler ise kendilerini, daha az rekabet edebilir, varlıklarını değilse bile gelişmelerini riske atar bir durumda bulacaklardır. Sanayi dışı kesimlerde faaliyet gösteren KOBİ'lerin sayısı sanayide faaliyet gösteren KOBİ'lerinkinden oldukça fazla olmasına rağmen, potansiyel yapısal değişimin uzun vadeli sonuçlarının neler olacağı konusu politikaların oluşturulmasında yeterince göz önünde bulundurulmayabilir.⁵ Bu durum, devletin sanayi dışı sektörlerde önemli bir zayıflık veya sorun olduğunu düşünmemesi veya sorunların bu işletmelerin çoğunu temsil eden TESK veya TOBB tarafından çözülebileceğini düşünmesinden kaynaklanabilir.

KOBİ'lere yönelik desteklerin birçoğunun büyük ölçüde geliştirilmeye ihtiyacı vardır

Finansman eksikliğinin dışında KOBİ'leri sanayi alanları yetersizliği, bilgi ve verimli üretim teknolojisi eksikliği, yönetim ve kontrol sistemlerinin kısıtlı kullanımı, danışmanlık hizmetlerine erişimde yetersizlik, bilgisayar bilgisi eksikliği ile bunlarla bağlantılı sorunlardan muzdarip olduğu açıktır. Bugün birçok ülke bu tür eksiklikleri farklı boyutlarda yaşamakta olsa da bu eksiklikler Türkiye'de daha çarpıcıdır. Sanayi KOBİ'lerini desteklemesi gereken piyasalardan birçoğunun henüz gelişmemiş olduğu ve dolayısıyla teknoloji kullanımı ve genel üretkenliği arttırmaya yönelik birçok hizmetin temininde pazarın başarısızlığa düştüğü belirtilmektedir. Bu piyasaların gelişmekte başarısız olmalarının sebeplerinin bir kısmı da sadece piyasadaki arz eksikliğinden değil ayrıca bu yönde KOBİ'lerden herhangi bir talep gelmemesinden de kaynaklanıyor olabilir. KOBİ'lere yönelik destek hizmetleri gibi alanlarda arzı geliştirmeye yönelik olan devlet yaklaşımı gelişmiş hizmet sunumunu desteklemekle birlikte, teknolojik destek gibi diğer alanlarda devlet gerekli hizmetlerin birçoğunu kendisi sunmaktadır.

Bu tür iyi tasarlanmış programların bir çoğu Türk iş ortamına uygun olarak tasarlanmışsa da devletin piyasa hizmetlerini sağlıyor olmasının maliyetli yüksek olmakta ve devlet programlarının çoğu sınırlı sayıda işletmeye ulaşabilmektedir. Birçok OECD ülkesinde ise KOBİ'ler büyük ölçekli işletmelerle daha fazla rekabet edebilir niteliktedir ve piyasalar da bunların desteklenmesi için gerekli olan mal ve hizmetleri daha etkin sağlamaktadır. Türkiye'de küçük ölçekli işletmelerin diğer OECD ülkeleri veya diğer gelişmekte olan ülkelere kıyasla daha az rekabet gücüne sahip olmalarının nedeninin tespit edilmesi önemlidir. Bu piyasaların destek hizmetlerini sağlamakta neden başarısız oldukları, KOBİ'lerin ortalama ölçeklerinin küçük olması ve özellikle de büyük oranda mikro-işletme sayısı ile açıklanabilir. Devlet tarafından üretilen hizmetlerin özel sektör tarafından üretilen benzeri teknik ve yönetim desteği hizmetleriyle rekabetinin yarattığı olumsuz etkinin irdelenmesi de önemlidir. Devletin,

⁵ Halihazırda sanayi ve imalat sektörüne ilişkin olarak kullanılabilir tek istatistiksel kaynaktır. Devlet İstatistik Enstitüsü ekonominin tüm sektörlerinde faaliyet gösteren işletmelerin tam bir dökümünü yapmak üzere 2002 senesi iş sayımı sonuçlarını kullanmayı planlamaktadır.

benzeri hizmetleri KOBİ'lere daha düşük piyasa fiyatları üzerinden sağlaması sebebiyle özel danışmanlık firmalarının işletmelere hizmetlerini satmaları zor olmaktadır.

Daha fazla danışmanlık yapılması önemli bir rol oynayabilir

İGEM destek ve danışmanlık hizmetleri birçok alanda çok sayıda firmaya sunulabilir ve iş planlaması, pazarlama, finansman ve üretim teknolojisi gibi yönetsel konularda hizmet sağlanmasına yoğunlaşılabilir.⁶ Belirtilen destek faaliyetleri, özellikle ticaret ve sanayi odaları veya yerel meslek örgütleri tarafından mali olarak desteklenen eğitim faaliyetleri ve danışmanlık hizmetlerinin koordinasyonuna yoğunlaşılabilir. Danışmanlar Türk KOBİ'lerine yönelik olarak bir kültür değişimi yaşanması gerekliliğinin kaçınılmaz olduğuna işaret ederek bankalar ve aracı finans kuruluşları ile ilgili konularda daha fazla açıklığın gerekmekte olduğunun altını çizebilirler. Beceri eğitimi geliştirilebilir ve iş sahiplerinin katılımını teşvik etmek üzere uygun zaman ve yerlerde düzenlenebilir. Belirtilen yardım ve destek modeli göreceli olarak mevcut İGEM modeline kolaylıkla eklenebilir. İşletme sahiplerine kendileri için bir şey yapılması yerine, kendileri için bir şey yapmayı öğretmek üzerinde durmalıdır. Danışmanlık ve eğitim faaliyetleri uzmanlaşmış danışmanlık veya yönetim hizmetlerine olan talebi arttırabilir.⁷

KOBİ'lerin büyük ölçekli firmalarla ilişki kurması teşvik edilmelidir...

“KOBİ Stratejisi ve Eylem Planı” nda yer alan KOBİ'lere yönelik politika ve stratejiler temel olarak Türkiye'nin sanayi sektöründe faaliyet gösteren KOBİ'lerinin zayıf noktalarını düzeltmek üzere oluşturulmuştur, ancak daha fazla ağırlık verilebilirdi. Bunu yapmanın yollarından biri de KOBİ'lerin daha büyük ölçekli işletmelerle ilişki kurmalarını sağlamaktır. Boyutlarından ötürü daha büyük ölçekli işletmeler üretilen mamul veya hizmetlerdeki üretim maliyetini düşürmek suretiyle ölçek ekonomisine erişebilmektedirler. Bu işletmeler genelde standart mallar üretmekte olup, istikrarlı makroekonomik ortamlarda iyi performans sergilemektedir. Bu işletmeler tesis, ekipman ve işgücü kapasitelerini tam olarak kullanmalarını sağlayan üretim seviyelerinde sabit kalmalarını mümkün kılan talep miktarını tercih etmektedir. Daha büyük ölçekli işletmeler talepteki hızlı değişimlere ayak uydurmakta güçlük çekmektedir.⁸ Küçük ölçekli işletmeler ise, zevklerde veya tercihlerde veya genel arz ve talepte meydana gelen değişimlerden tetiklenmiş talep değişikliklerine kendilerini

6 Devlet in imalat sanayi dışındaki KOBİ'lere destek vermeyi düşünmesi mantıklı olacaktır. Türkiye'deki küçük işletmelerin birçoğu daha iyi yönetim uygulamalarından, ICT kullanımının artmasından ve bu teknolojilerin finans, proses ve envanter kontrolüne, pazarlama ve sevkiyata tatbik edilmesinden fayda sağlayacağı açıktır. Bu tür önlemlerden elde edilen avantajlara iyi bir örnek ise Hindistan ve Batı piyasalarına online pazarlama imkanı sağlayan destek programı çerçevesinde verilen hizmetlerden yararlanmış olan Hindistan ihracat piyasasıdır.

7 KOSGEB personelinin tüm ülke genelindeki TESK ve TOBB ofislerine yerleştirilmeye başlaması ciddi şekilde göz önünde bulundurulmalıdır. KOSGEB personeli danışmanlık verebilir ve temel yönetim, pazarlama ve finansman metodları üzerine eğitim faaliyetleri organize edebilir ve/veya bizzat kendileri bu eğitimi verebilir.

8 Bu değişimlere karşılık verebilecek olsalar da yüksek bir üretim maliyeti getirmektedir. Tesis ve ekipman tam kapasite kullanılsa da çıktıların arttırılması zordur. Ayrıca tedarikteki değişimlere de ayak uydurmakta güçlük çekmektedirler, fazla ham madde ve yedek parça bulundurmaktan istenmesinden kaynaklı günümüzün “tam zamanında” teslimat koşullarında tedarikteki değişimler bu tür işletmeleri zora sokmaktadır. Tedarik akışındaki herhangi bir kesinti üretimi işlemez hale getirebilmektedir.

hemen adapte edebilecek yapıdadır. Daha küçük işletmeler genellikle büyük firmalar için çok küçük bir alan olan ve standart olmayan malların üretildiği niş pazarlarda faaliyet göstermektedir. Bu pazarlar büyük çaplı firmaların tam kapasitede standart olmayan ürün üretimini garanti etmek için küçüktür. Bu tür işletmeler üretim seviyelerini buna göre ayarlayarak ekonomideki dalgalanmalara karşı durmaktadır. Talepte değişime neden olan yukarıya doğru bir dalgalanmanın kalıcı olduğu izlenimi doğar ise, büyük ölçekli işletmeler yeni tesisler kurmaya başlar, fiyatları düşürür ve artan talebi karşılamaya çalışan küçük ölçekli işletmelerin satışlarını ellerinden alır.⁹ Talebin hızlı dalgalanma gösterdiği, endüstriyel sektörlerde küçük ölçekli işletmeler sektörü hakimiyeti altına alabilir.¹⁰

Birçok ekonomide ve endüstriyel sektörde hem büyük ölçekli firmalar hem de KOBİ'ler ayakta kalabilmektedir. Büyük, orta ve küçük ölçekli işletmelerin sayısı pazardaki rekabetle belirlenmelidir. Modern endüstrilerde gözlenen giderek artan uzmanlaşma, çok sayıda yarı-mamulün birleştirilmesiyle nihai ürün üretilmesini gerektiren daha çeşitlendirilmiş bir üretim sürecini doğurmaktadır. Bu ise, KOBİ'lere uzmanlığa dayalı ve teknolojik açıdan gelişmiş parçalar üreterek büyümeleri için iyi bir şans sunmaktadır. Örneğin, modern otomobil endüstrisinde nihai artı değer ancak %20 ile %30'u büyük otomobil kuruluşları tarafından üretilmektedir. Ayrıca, KOBİ'lerin büyük ölçekli işletmelerin açık bir şekilde düşük maliyetle üretim yaptıkları bir sektörde ayakta kalabilmeleri KOBİ'lerin bu büyük ölçekli firmaların üretmedikleri bir katma değeri üretebilmelerinden kaynaklanmaktadır.¹¹

... özellikle KOBİ'lerin ihracat pazarlarına

Devlet için önde gelen hedeflerden biri de sanayi sektöründe faaliyet gösteren KOBİ'lerin daha dışa dönük (ihracat odaklı) üretim yapmaları ve ihracat seviyelerini arttırmalarını sağlamak üzere uluslararası rekabet

-
- 9 Büyük işletmeler, ürettikleri yeni ürünlerle niş pazarın lider işletmesi olmayı başaran KOBİ'leri sıklıkla satın alacaklardır. Gelişmiş ekonomilerde küçük sanayi işletmeleri, büyük işletmelerin bilgisayar destekli üretim makinelerini daha uygun fiyata daha düşük miktarlarda üretim yapmak için kullanmaya başlamasıyla, rekabetçi avantajlarını kaybetmeye başlamışlardır. Bunun Türkiye'de de yaşanması büyük bir olasılıktır.
- 10 Şaşırtıcı olan ise, ölçek ekonomisini tatbik edebilen, fiyatları düşürmüş büyük ölçekli işletmeler tarafından hakimiyet altına alınan endüstrilerde bile aynı çıktı seviyesine ulaşabilen küçük ve orta ölçekli pek çok işletme bulunabilmektedir. Birçok sanayi sektöründe, büyük işletme ve küçük işletme kümelenmeleri şeklinde bir ölçek dağılımı vardır. Bazı sanayi sektörlerinde ise büyük, orta ve küçük ölçekli işletme grupları da bulunabilmektedir.
- 11 Bu değerlerin bir kısmı küçük ölçekli işletmelerin, büyük ölçekli bir işletme için son derece küçük olan niş pazardaki talebi karşılayabilmelerine olanak veren standart ürün çıktılarında çeşitliliğe gidebilmesinden kaynaklanmaktadır. KOBİ'lerin rekabet edebilirliklerini sağlayan bir başka unsur ise bir ürünün sadece fiziksel özelliklerden kaynaklı bir varlık olmaması gerçeğine dayanmaktadır. Küçük ölçekli firmalar, yerinde bakım hizmetleri, hızlı teslimat veya daha iyi ürün gibi ilave hizmetlerle kendilerini diğerlerinden farklı kılmaktadır. Seri otomobil üretim hattını hayata geçiren girişimci Henry Ford "siyah olduğu müddetçe arabanızın istediğiniz renkte olabilir" dediğinde aslında ilk özel otomobil boyama atölyesinin açılması için bir ışık yakmıştır. Arabaların siyah haricinde bir başka renge boyanması için bir talep bulunmaktaydı ve bu talebi tespit ederek boyama hizmeti sunan da küçük ölçekli işletmeler olmuştur. Siyah rengin haricinde başka renkte araba satın almak isteyen önemli sayıda alıcı olduğu açık hale geldiğinde ise Ford arabaları değişik renklerde boyayabilme olanağını da üretim tesisine taşımıştır. Orijinal boyama atölyeleri ise arabalar için kaza veya benzeri durumlardan sonra dökülen boyaları için yeniden boyama hizmeti veya Ford tarafından sunulmayan daha farklı renk seçenekleri sunmaya başlamıştır.

ulaşımının desteklenmesi.

edilebilirliklerinin arttırılmasıdır. Bir çok ÷lkede, faaliyetleri özellikle ihracata yönelik olan ve bu alanda gözle görülür sonuçlar elde etmiş KOBİ'ler bulunmasına rağmen, KOBİ'lerin geneline bakıldığında bunların tamamının ihracata katkıda bulunmadıkları gör÷lmektedir. Birçok devlet bu alanda ilerleme yaşanabileceği konusunda hem fikirdir. Ancak, tüm gayretlerine rağmen birçok ÷lkede sanayi sektöründe faaliyet gösteren KOBİ'lerin toplam ihracatta artan bir paya sahip olduklarına dair çok az veri bulunmaktadır. Bu kısmen ölçekle ilgilidir. Küçük ölçekli birçok işletme yerel piyasaya girme konusunda güçlük çekmektedir. Bu, hem nüfus hem de coğrafi alan olarak nispeten büyük bir ÷lke olan ve KOBİ'lerin de nispeten küçük ölçekli olduğu Türkiye için de kesinlikle geçerli bir durumdur. Hangi şartlar altında program yaklaşımlarının daha etkin olabileceğinin tespit edilebilmesi için Türkiye'de oluşturulan planların diğer ÷lkelerin ihracat destek programlarının incelenerek hazırlanması gerekmektedir. Yaklaşımların hiç birisinin iyi sonuç vermemesi olasılığı da söz konusudur.¹²

Devletin yaklaşımı yabancı ÷lkelerdeki talep hakkında pazarlama bilgileri sağlanmasını ve hükümetin stratejik ortaklık ve işbirliklerine yardımcı olabilecek şekilde bir rol üstlenmesini içermektedir. Bu uygulama iyi sonuçlar verebilir, ancak bu faaliyetleri desteklemek üzere kullanılan kaynak miktarı söz konusu faaliyetlerin yeterince verimli sonuçlar doğurup doğurmadığının belirlenmesi amacıyla dikkatli bir şekilde değerlendirilmelidir. İhracatı arttırmanın potansiyel yollarından biri de sanayi sektöründe faaliyet gösteren Türk KOBİ'leri ile özellikle yabancıların mülkiyetinde olan ve uluslararası piyasalara bağımlı büyük işletmeler arasında ortak girişim kurulmasını teşvik etmektir. Türk ekonomisi daha da rekabetçi bir hale geldikçe büyük işletmelerin dikey entegrasyonunda bir azalma gör÷ülecektir. Büyük işletmeler tüm iş faaliyetlerini kendi bünyesinde yürütmek yerine, doğrudan imalat ile ilgili olmayan kimi fonksiyonlarını dışardan başka firmalar aracılığıyla yürüteceklerdir. Avrupa ve Kuzey Amerika'daki birçok işletme veri işleme, bordro hizmetleri, çalışanların özlük hakları, bilgisayar bakımı, bilgi sistemi tasarımı, internet hizmetleri, reklam, eğitim, hukuk müşavirliği, envanter ölçüm ve kontrolü ve ürün hizmetleri gibi hizmetleri dışarıdan, başka firmalardan almaktadır. Büyük ölçekli işletmeler bu tür hizmetleri dışarıya vererek hem düşük fiyatlı hem de kaliteli hizmet alabileceklerinin farkına varmıştır. Bu gelişmeler, modern teknolojiden ve yeni hizmet üretme deneyimlerinden faydalanan küçük ölçekli işletmelerin varlığıyla mümkün olmuştur. Bu tür bir hizmet işi için Türkiye pazarında önemli fırsatlar olduğu düşün÷lmektedir. Büyük işletmelere ihracatlarını arttırmaları için devlet tarafından destek verilmeye başlanması veya

12 Küçük ölçekli sanayi işletmeleri veya küçük hizmet firmalarının bu konuda yapabildiklerinin sayısındaki bir artış büyük işletmelerin daha başarılı bir şekilde ihracat yapabilmelerine yardımcı olabilir. Üretim tarafında ise kazanım, alt-bileşen ve Montaj elemanları üreterek büyük firmalar tarafından tamamlanan nihai ürünün maliyetinin düşmesine yardımcı olan üretken küçük ölçekli işletmelerden kaynaklı olacaktır. Hizmetler açısından ise ufak ölçekli işletmeler sevkiyat, Sigorta ve pazarlama konularında kendilerine sağlanacak yardımlarla ihracat işlemleri gerçekleştirebilecektir. Bunun neticesinde ihracat açısından elde edilecek kazanım, bu konudaki iyileşme sanayi veya hizmet sektöründe faaliyet gösteren KOBİ'lerden kaynaklı olsa dahi, son derece çarpıcı olacaktır.

verilen destek miktarının artırılması, KOBİ'lerin ihracatına yoğunlaşılmasından elde edilecekten daha fazla ihracat artışı sağlayabilir.

KOBİ'lere yönelik politikaların etkinliğinin güçlendirilmesi

Politika tasarımı daha iyi verilerden fayda sağlayacaktır

KOBİ'lere yönelik politikaların etkinliklerinin güçlendirilmesi için değişiklikler yapılması göz önünde bulundurulmalıdır. KOSGEB'in yetki alanının, sanayi dışı sektörlerde faaliyet gösteren KOBİ'leri de kapsayacak şekilde genişletilmesi olasılığına daha önce de değinilmişti. Buna ek olarak, devletin KOBİ'lerin faaliyet ve etkilerinin daha iyi anlaşılabilmesi için veri toplama ve yayımlanma programlarını güçlendirmesi gerekmektedir. Bu tür programların en az aşağıda belirtilenleri içermesi gerekir:

- Tüm sektörlerdeki KOBİ'leri kapsayacak ve Avrupa Birliği'nde kullanılan tanımlara uygun bir KOBİ tanımı yapmak. Türk hükümeti bunu gerçekleştirmeyi taahhüt etmiş olup bu süreci kısa zamanda tamamlamaya çalışmaktadır.
- EUROSTAT tarafından geliştirilen standartlara göre iş istatistiklerinin toplanması ve yayımlanmasının geliştirilmesi. Bu, tüm sektörlerdeki KOBİ'lere ilişkin veri akışını arttıracaktır. Türk hükümeti bu husus üzerinde de mutabık kalmış olup Devlet İstatistik Enstitüsü, AB uygulamaları ile uyumlu hale getirmek üzere, kendi araçlarında ve veri toplama uygulamalarında gerekli değişiklikleri gerçekleştirmektedir.
- Ekonomideki ve KOBİ sektöründeki dinamik değişiklikleri hem işletme bazında hem de sanayi bazında ölçmeyi sağlayacak becerinin geliştirilmesi. İşletme seviyesinde istihdam veya artı değerdeki değişimlere ilişkin mikro-verilerin karşılaştırılması işlemi de içerilecektir. Mikro-verilerden üretilen tablolar işletme ve sanayi bazında büyüme ve küçülmeye işaret eden kaynaklar olacaktır. İşletme veya işyeri bazında iş performansının karşılaştırılabilmesi becerisi devlet politika ve programlarının bütün ölçek grupları üzerindeki etkilerinin analiz edilmesini mümkün kılacaktır. Türkiye'deki mevcut veri geliştirme süreçlerinin bir çoğu uluslararası standartları sağladığı için bunun gerçekleştirilmesi uygun olacaktır.

Son olarak, devlet KOBİ'lerin ve büyük ölçekli işletmelerin geleceğe yönelik iş planlarını öğrenmek ve bunları bir önceki dönemde yapılanlar ile şimdiki döneme ilişkin planların performansı ile karşılaştırmak amacıyla her dönem için bir örnek anket yapılmasını göz önünde bulundurmalıdır. Bu çeyrek dönemlik anketler işe alma, yatırım, fiyat değişimi, ihracat vb gibi alanlarda işletmelerin performanslarındaki değişimlerin takip edilmesi olanağı yaratacaktır. Zaman içerisinde bu anketlerin çıktılarını GSYİH'deki değişimlerle ilişkilendirilebilecektir. Bu ekonomik politikaların daha genel bir şekilde formüle edilebilmesine

*...daha iyi uygulanan
politik-analitik
araştırmalar ve*

yardımcı olacaktır.

Devletin veri geliştirme programını genişletmesiyle, aynı zamanda ekonominin KOBİ'ler ve KOBİ'lerin de ekonomideki etkilerinin araştırıldığı uygulamalı politika-analitik araştırmaları içeren yoğun bir programı hayata geçirmesi gerekir. Araştırma, yukarıda bahsedilen veri enstrümanlarından ne kadar çoğu hayata geçirilirse, o kadar güçlenecektir ancak daha fazla araştırma mevcut istatistikler veya ölçek ve sektör bazında organize edilen anketlerden elde edilen bilgilerle yapılacaktır. KOSGEB, böyle bir ofis için en uygun yerlerden biri olarak Araştırma ve Analiz Birimi kurmuştur. Bu merkezin başında bulunanlar, sadece sanayi kesiminde faaliyet gösterenleri değil tüm sektörlerdeki KOBİ'leri bütün yönleriyle incelemelidir. Daha geniş bir çerçevede yapılan araştırmalar kaynakların tahsis edilmesi ve geleneksel KOSGEB programlarının kullanılmasında karar alıcılara bilgi sağlayacak ve hem sanayi sektöründeki hem de diğer KOBİ'lere yönelik programların tasarımına yardımcı olacaktır. Araştırma Merkezi doğrudan KOSGEB Başkanına ve İcra Komitesi'ne rapor vermelidir.

Araştırma ofisi bir politika analiz ofisi olmalıdır. Bu ofis sadece ekonomik araştırmalar (*bir başka ifadeyle teorik araştırmalar*) yapmak yerine aynı zamanda politika ve düzenlemelerin KOBİ'ler üzerindeki etkilerinin araştırıldığı uygulamalı ekonomi araştırma faaliyetlerini de yürütmelidir. Yapısı itibariyle daha kapsamlı bilgi sunan çalışmalar, politika etkilerinin analizinde kullanılabilir ve KOBİ'lerin ekonomideki rolleri hakkında bir bilgi tabanı oluşturmak için düzenlenebilecektir. Bu ofis ayrıca, KOBİ'leri etkilemesi olası tüm düzenleyici politikaları irdelemeli ve çalışmalarını mikro-verilere dayandırmalıdır; ki bu sayede politikaların etkileri arasındaki göreceli farklılıkların hem ölçek hem de sanayi bazında incelenmesi mümkün olacaktır. Politika analizi, özellikle KOBİ'lerin desteklenmesinde devletin veya özel sektör etkinlik ve verimliliğine yoğunlaşılan bir program değerlendirmesi değildir.

*... program
değerlendirme ofisinin
kurulması*

Son olarak, KOBİ'lere özgü programların bağımsız bir ofis tarafından değerlendirilmesi daha faydalı olacağı için, bir program değerlendirme ofisi kurulmalıdır. Birçok devlet program değerlendirmesini asıl faaliyetlere yardımcı bir faaliyet olarak görmektedir. Türkiye'deki hem politik hem de bürokratik baskılar, değerlendirmeden ziyade program faaliyetine yoğunlaşılmasına sebep olmuştur. Devlet yardımı ve bunların izlenmesi ve değerlendirmesine ilişkin bir çerçeve teşkil eden yasal düzenlemeler mevcut ise de uzmanlaşmış bir ofis tarafından yapılacak değerlendirme, daha etkin programların yürürlüğe konması ve verimli şekilde kullanılmayan kaynakların başka alanlara kanalize edilmesine ışık tutacaktır. Her durumda, bağımsız bir değerlendirme ofisinin fonksiyonu ile devlet yardımlarının izlenmesini üstlenen ofisin fonksiyonu birbirinden ayrı tutulmak zorundadır.

Katılımcıların sayısı, harcanan para, eğitim saatleri veya verilen eğitimin sayısı gibi gerçeleştirilen faaliyetlere ilişkin bilgiler mevcut olmasına rağmen, bir programın nihai hedeflerine ulaşmasında sağladığı başarının değerlendirilmesine ilişkin çok az bilgi bulunmaktadır. 2004-2006 yıllarına

yönelik olarak Türk makamları tarafından hazırlanan “KOBİ Stratejisi ve Eylem Planı” kapsamında gerçekleştirilmesi gereken değerlendirmelere ilişkin çok sayıda atıfta bulunulmasına rağmen, bu değerlendirmelerin nasıl yapılacağı ve kim tarafından gerçekleştirileceği üzerinde tartışılması gereken bir husustur.

KOSGEB ve diğer bakanlıklar tarafından sağlanan bazı desteklerin karmaşıklığı ve programlar tarafından sunulan olanakların derinliği ve genişliği her bir faaliyetin sonuçlarını değerlendirmeyi zorunlu kılmaktadır. Söz konusu değerlendirme özellikle İGEM ve TEKMER’lerdeki birçok hizmeti birleştiren programlar basit bir iş değildir. Bu tür kompleks programların değerlendirilmesinde kullanılacak etkin yöntemler mevcut olmasına karşın bu değerlendirme hem zaman hem de uzman kaynakların kullanılmasını gerektirmektedir.

BÖLÜM I – TÜRKİYE'DEKİ KÜÇÜK VE ORTA ÖLÇEKLİ İŞLETMELER SEKTÖRÜNÜN TEMEL ÖZELLİKLERİ

Sektörün boyutu ve yapısı

Küçük ve orta ölçekli işletmeler (KOBİ'ler), sayıları ve toplam istihdamdaki payları nedeniyle, Türk ekonomisinde çok önemli bir role sahiptir. Farklı sektörlerden KOBİ politikalarının belirlenmesine katkıda bulunan farklı organizasyonların her biri kendine ait bir KOBİ tanımı benimsemiş olduğundan, Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) KOBİ'ler hakkında ekonominin genelini kapsayan veriler üretmemektedir (Tablo 1). Sınırları daha belirgin tanımlar KOSGEB, Dış Ticaret Müsteşarlığı ve Eximbank tarafından sadece imalat sektörünü kapsayacak şekilde yapılmışken en kapsamlı KOBİ tanımı ise Hazine Müsteşarlığı tarafından yapılmış ve söz konusu tanımla Avrupa KOBİ Gözlem Birimi'nin yaptığı gibi, birincil olmayan tüm sektörleri kapsayacak bir tanımlama getirilmiş ve Gözlem Biriminin kullandığı ile aynı ölçek sınıflandırmasını kullanılmıştır.

Türkiye'de mevcut KOBİ tanımlarının kapsamı, Hazine Müsteşarlığı tanımının haricinde, sadece imalat sektörünü içerecek ve hizmetler ile turizm gibi hızla gelişen sektörleri dışarıda bırakacak şekilde nispeten dardır. DİE'nin önceliklerinden biri ise EUROSTAT tarafından yapılan bir tek tanım ile Avrupa Birliği Konvansiyonlarında geçen tanıma dayalı olarak, var olan işletmelerin sayısını olduğu kadar işletmelerin bilançoları (43 Milyon Euro'ya kadar) ve cirolarını (50 milyon Euro) hesaba katmak suretiyle, KOBİ istatistikleri toplayarak bunları basmaya yöneliktir.

Türkiye'de KOBİ istatistikleri göreceli olarak parçalı bir yapı arz ettiğinden ve az sayıda zaman serisi mevcut olduğundan zaman içindeki eğilimleri analiz etmekte zorluk çekilmektedir. Ancak, mevcut verilerin bir kısmı KOBİ kesiminin genel ekonomideki göreceli yerinin anlaşılmasına olanak tanımaktadır. Yapılan tahminlere göre, hizmetler dahil KOBİ sektörü 2000 yılında toplam işletmelerin %99.8'ini oluşturmakta, toplam istihdamın %76.7'sini sağlamakta, sermaye yatırımının %38'ine ve yaratılan katma değer %26.5'ine karşılık gelmekte, kabaca ihracatın %10'unu oluşturmakta ve banka kredilerinin %5'ini kullanmaktadır. Bu nedenle, KOBİ'ler istihdam açısından ekonomide hakim olmalarına rağmen, nispeten daha az sabit sermaye yatırımı işletmekte oldukları açıktır; bu ise onlar tarafından nispeten daha az katma değer üretilmesine ve dolayısıyla Türk ihracatına daha az katkıda bulunulmasına ve bankacılık sektörü tarafından kullanıma sunulan kaynaklardan ancak marjinal miktarlarda yararlanılmasına sebep olmaktadır.

KOBİ'ler en fazla payı TESK (Türkiye Esnaf ve Sanatkarlar Konfederasyonu) ile TOBB (Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği) tarafından temsil edilen ticaret, zanaat ve endüstri sektörlerinden almaktadır. 31 Ocak 2003 tarihi itibarıyla, TESK'e kayıtlı olan esnaf ve sanatkar işyeri adedi 2.76 milyondur. Ancak, bu firmaların ciroları, ekonomideki dalgalanmalara karşı aşırı hassas olan bu sektör için önemli bir miktardadır.¹³ TOBB tarafından temsil edilen ticaret ve sanayi sektöründe ise varolan işletmelerin sayısının 2003 yılı sonu itibarıyla 1.2 milyon olduğu tahmin edilmiştir. (Faaliyete başlama prosedürlerinin revize edilmesi veya örneğin devletin bilgisayar kullanımının artmasını teşvik etmesi gibi) devletin yürüttüğü faaliyetlerin bu firmaları etkilemesi söz konusu iken, bu KOBİ'ler için genel bir politika rejimi bulunmamaktadır. TOBB'daki işletmelerin bazıları hükümet desteği alan endüstriyel işletmelerdir, ancak toptan ve perakende satış işletmeleri birçok program kapsamında yer almamaktadır.

KOBİ'lerin yalnızca küçük bir bölümü imalat sektöründedir. 1 Ocak 2001 tarihli DİE verilerine göre (Bakınız Tablo 2) bu sektörde (1-250 arası çalışanı bulunan) KOBİ sayısı 210 000'dir (ki bu değer imalat sektöründe faaliyet gösteren firmaların %99.6'sına karşılık gelmektedir). Bu KOBİ'ler tarafından 1 milyonun üzerinde kişi istihdam edilmekte olup (bu değer de toplam imalat sektörünün %64.3'üne karşılık

13 Geçtiğimiz yıllarda, başka bir faaliyet alanına geçmek suretiyle, faaliyetlerine son veren firmaların yıllara göre oranı şu şekilde gerçekleşmiştir: 1999 %26, 2001 %84 ve 2002 %95.

gelmektedir) ve yaratılan katma değerin %34.5'ine karşılık gelmektedir. İmalat sektöründe faaliyet gösteren KOBİ'lerin buldukları sektörlere göre dağılımı şu şekildedir: metal mamuller: %26.1, tekstil, giyim ve deri mamulleri: %25.6, ağaç ve mobilya: %24.3, yiyecek ve içecek: %12.7, kağıt: %3.9 ve diğer sektörler: %7.4. Bu işletmeler genellikle çok küçük işletmelerdir. İmalat sektöründe faaliyet gösteren KOBİ'lerde ortalama olarak 4.8 kişi istihdam edilmekteyken KOBİ'lerin %95'inde bu rakam 1 ile 9 kişi arasında değişmekte olup ortalama değer 3.1'dir.

Türkiye'de kayıt dışı sektörün ulaştığı boyuttan ötürü bu veriler, KOBİ'lerin Türk ekonomisi açısından göreceli önemini göz ardı etmekte ve muhtemelen bir çok OECD ülkesinde olduğundan daha fazla tipik boyutlarını abartmaktadır (Yapılan bazı tahminlere göre kayıt dışı ekonomi KOBİ faaliyetlerinin %50'sini yansıtmaktadır).

Coğrafi açıdan ele alındığında, KOBİ'lerin dağılımı nüfusun genel dağılımını yansıtmaktadır. Bu işletmeler toplam dağılımda sırasıyla %38 ve %17 olacak şekilde Marmara ve Ege Denizi'nin kıyı kesiminde yoğunlaşmışken İç Anadolu'da bulunan KOBİ'ler toplam sayının %16'sını, Akdeniz Bölgesi'ndekiler %11, Karadeniz %9 ve Güney Doğu Anadolu Bölgesi'ndekiler %6'sını oluşturmaktadır. Doğu Anadolu Bölgesi kayıtlı ekonomik faaliyet bakımından son derece az gelişmiş bir bölgedir.

Tablo 1. Türkiye ve Avrupa Birliği'nde kullanılan KOBİ tanımları

Kurum	Sektörel Tanımı	Tanım Kriterleri	Mikro Ölçekli İşletme	Küçük Ölçekli İşletme	Orta Ölçekli İşletme
KOSGEB	İmalat sanayi	Çalışan sayısı		1-50 çalışan	51-150 çalışan
HALK BANKASI	İmalat sanayi	Çalışan sayısı Sabit yatırım miktarı (EURO)	-- 550 000	-- 550 000	1-250 çalışan 550 000
HAZİNE MÜSTEŞARLIĞI	İmalat sanayi, turizm, tarım sanayi, madencilik, eğitim, sağlık, yazılım geliştirme	Çalışan sayısı Yatırım miktarı, KOBİ yatırım teşvik belgesine tabii yatırım miktarı (EURO)	1-9 çalışan 550 000	10-49 çalışan 550 000	50-250 çalışan 550 000
DIŞ TİCARET MÜSTEŞARLIĞI	İmalat sanayi	Çalışan sayısı Sabit yatırım miktarı (EURO)	-- --	-- --	1-200 çalışan 1 830 000
EXIMBANK	İmalat sanayi	Çalışan sayısı	--	--	1-200 çalışan
AB	Birincil olmayan özel sektör	Çalışan sayısı	0-9 çalışan	10-49 çalışan	50-249 çalışan
		Yıllık ciro	<EUR 2 milyon	<EUR 10 milyon	<EUR 50 milyon
		Yıllık bilanço	<EUR 2 milyon	<EUR 10 milyon	<EUR 43 milyon

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı, Dış Ticaret Müsteşarlığı, KOSGEB, EXIMBANK, HALK BANKASI, AB.

Türk KOBİ'lerinin küçük ölçekli olup milli üretime olan katkılarının nispeten az olması, uluslararası karşılaştırmalarda görülmektedir. Örneğin, 100 kişiden az işçi çalıştıran KOBİ'lerin oranı Türkiye'de birçok OECD ülkesinde olduğundan daha fazladır (İtalya tek dikkate değer istisnadır) ve Türk KOBİ'lerinin bir çoğu, bünyesinde ondan az kişi çalıştıran işletmeler kategorisinde yer almaktadır. Türkiye ayrıca, bünyesinde on kişiden az işçi çalıştıran imalat firmalarında en yüksek oranda iş sayısına sahip olan bir ülkedir (%34). Bundan da öte, mikro ölçekli işletmeler Türkiye'deki işyerlerinin %95'ini ve tüm işlerin %34'ünü oluştururken bunlar toplam imalatın %7.8'i gibi son derece küçük bir bölümünü teşkil etmektedir; bu İtalya, Fransa ve Portekiz gibi bu tür işletmelerin orantısız olarak daha az olduğu ve daha az kişinin istihdam edildiği ülkelerde %11 ile %15'e tekabül etmektedir.

Tablo 2. Türkiye'deki imalat işletmeleri

Çalışan sayısına göre ölçek kategorisi	İşletme sayısı		Çalışan sayısı (000)		Katma değer ABD Doları ⁽¹⁾	
	1992	2001	1992	2001	1992	2001
1 ile 9	186 900	199 737	523 117	500 738	2 874	1 632
10 ile 49	7 970	7 260	175 646	183 694	2 506	1 947
50 ile 249	2 434	3 127	225 650	343 023	6 678	6 187
250 ve üzeri	795	912	553 626	570 083	26 952	18 988
Toplam	198 097	211 046	1 478 039	1 597 538	39 011	28 754

1.1992 ve 2001 senelerinde 1 ABD Doları döviz kuru sırasıyla 6 841TL ve 1 228 268 TL olarak gerçekleşmiştir.

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü.

Sektörün temel zayıf noktaları

Yetersiz know-how ve düşük teknoloji seviyesi

Özellikle kentsel merkezlerin dışında kalan küçük işletmeler olmak üzere, Türk KOBİ'lerinin büyük bir bölümü ulusal ya da yerel piyasa için üretim yapmaktadır. Bunlar çoğu zaman modası geçmiş üretim modellerine göre ve ekseriyetle de verimsiz ve eski üretim metot ve araçları kullanarak üretimlerini gerçekleştirmektedir. Türkiye'nin zaman içerisinde dışa açılmasıyla ortaya çıkacak rekabetle baş edebilmeleri için bu işletmelerin teknoloji transferi, tasarım, yönetim ve eğitim alanında yardıma ihtiyacı olacaktır.

AB ile Gümrük Birliğine girilmesinden sonra Türk KOBİ'leri, Avrupalı rakipleriyle boy ölçüşebilmek ve ulusal pazardaki fırsatlardan istifade edebilmek için, teknik seviyelerini yükseltmek ve know-how edinmek ihtiyacı ile karşı karşıya kalmışlardır. Ancak, bazı sebepler yüzünden bu fırsatlardan istifade edilememiştir. Öncelikle, her ne kadar son yıllarda hızlı bir ilerleme kaydetmiş olsa da, bilgi ve iletişim teknolojilerine (ICT) olan yatırım miktarı Türkiye'de hâlâ düşük bir seviyededir (Bakınız Tablo 3 -4). İkinci olarak ise, teknolojik gelişme için gerekli olabilecek destek politikaları, kamusal finansman eksikliği sebebiyle, yeterli olamamıştır. Ayrıca tam olarak etkin olabilmeleri için teknik standartların çitasının da gümrük duvarlarının indirilmesinden önce yukarıya taşınması gerekirdi. Bunlara ilaveten, elverişsiz bir ekonomik ortam ve yurtiçindeki talebin zaten artan bir rekabetle birlikte yaşanan ekonomik kriz neticesinde azalmış olması, KOBİ'lerin teknolojik gelişimini yavaşlatmıştır. KOBİ'lerin teknik beceri eksiklikleri, Türk Lirası'nın devalüe edildiği bir dönemde, iç piyasada veya ihraç pazarlardaki düşen maliyetlerden tam yararlanmalarına engel olmuştur. Son olarak, kaynak yetersizliği, küçük ölçekli olmaları, kendi ihtiyaçlarını anlamakta yaşadıkları iç eksiklikler ve kötü işleyen bir piyasadaki sebebiyle; işletmelerin teknoloji ihtiyaçlarını otomatik olarak bir talep doğurmamaktadır. Bunun Türkiye'de faaliyet gösteren ve gerekli desteği sağlayabilecek teknoloji danışmanlık hizmeti veren firmalar üzerinde elbette olumsuz yansımaları olmaktadır. Tüm dünyada küçük ölçekli işletmelerin ve işyerlerinin teknik danışmanlık hizmetlerinden yararlanma konusunda pek hevesli olmadıkları dikkate değerdir.

Tablo 3. Bilgi ve İletişim Teknolojileri göstergeleri

	1995	2001
Ana telefon hattı (1000 kişiye düşen)	211	295
Mobil telefon (1000 kişiye düşen)	7	302
Kişisel bilgisayar (1000 kişiye düşen)	14.7	40.7
İnternet kullanıcıları (*1000)	50	2 500*
<i>Bilgi ve İletişim Teknolojileri harcamaları</i>		
Toplam (ABD Doları milyon)	2 777	9 333
GSYİH (yüzde)	1.6	3.6

* : 2003 senesinde 6.000

Kaynak: Dünya Bankası Kalkınma Veri Grubu.

Tablo 4. Bilgi ve iletişim teknolojilerinin yayılımı

	Türkiye	AB	ABD	Japonya	OECD
Yüz kişiye düşen Standart erişim hattı (2001)	27.55	44.93	63.06	40.09	45.58
Yüz kişiye düşen Erişim kanalları (2001)	27.6	58.9	67.5	58.4	54.5
Yüz kişiye düşen Mobil abone sayısı (2001)	26.8	74.3	45.1	58.8	53.9
Yüz kişiye düşen Geniş band kullanan abone sayısı (Haziran 2003)	0.06	4.55	8.25	8.6	6.06
Kişi başına kamu telekomünikasyon hizmet yatırımı (USD, 2001)	42.0	129.87	333.66	193.84	169.23
Erişim kanalları başına kamu kesimi telekom yatırımı (USD, 2001)	152.0	212.68	493.97	331.94	310.61
GSSO % olarak kamu telekom yatırımı (2001)*	10.09	2.97	4.79	2.31	3.64
Yüz kişiye düşen Kişisel bilgisayar sayısı (2001)	2.65	27.5	81.77	38.79	39.48
Yüz kişiye düşen Sabit hizmet sağlayıcılar üzerinden internete bağlananların sayısı (2001)	5	16.8	27.2	18.9	18.7

* Türkiye için belirtilen oldukça yüksek rakamlar 2001 yılındaki ciddi sıkıntı dönemi sırasında toplam sabit brüt sermaye oluşumunda (GFCF) gözlemlenen sert düşüşleri yansıtmaktadır.

Kaynak: OECD. İletişime Genel Bakış. 2003

Teknolojinin düşük seviyede olması yeniliklerin yaratılmasındaki zayıflıkla bağlantılıdır. Dünya Bankası tarafından yapılan yakın tarihli bir çalışmaya göre bu durumu açıklayan çeşitli faktörler bulunmaktadır¹⁴:

- Türkiye’de yürütülen AR-GE çalışmalarına özel kesimden çok az miktarda katılım olmaktadır. “Toplam AR-GE harcamaları içerisinde özel sektörün payı, bu faaliyetlere katılan firmaların sayısında 1996 ile 2000 yılları arasında yaşanan artışa rağmen, OECD ortalaması olan %65’e kıyasla, %35’lerde kalmıştır. AR-GE altyapısının geriye kalan büyük bir bölümü devlet laboratuvarlarının kullanımındadır”.
- “Üniversite tabanlı fikri potansiyel yüksek olmasına rağmen, üniversitelerle işbirliği içerisinde yürütülebilecek projeler için yeterli finansman kaynağı bulunmaması ve kimi fakültelerin kısıtlı laboratuvar ve ekipman olanaklarından dolayı, üniversiteler ile sanayi arasındaki etkileşim zayıftır.”
- “Yenilik ve AR-GE için finansman yetersizliği bulunmaktadır. Vergi kolaylıkları ise bu güne kadar ancak sınırlı oranda gerçekleşmiş olup bunlar da sadece büyük firmaların işine yaramıştır.”

Finansman olanaklarına erişim

Giderek daha fazla sayıda Türk KOBİ’si teknolojik kapasiteleri arttırmak ve tesis-ekipmanlarını modernize etmek istese de gerekli finansman ve kredi elde edilmesinde yaşanan güçlüklerden dolayı istediklerini gerçekleştirmeleri zor olacaktır. Banka kredilerinin ancak %5’inden az bir bölümü KOBİ’lere sağlanmasına rağmen, KOBİ’ler sanayi kesiminde faaliyet gösteren işletmelerin %99.5’ne tekabül etmektedir; bu rakam sektördeki toplam istihdamın %66.5’i ve sektörün yarattığı katma

değerin %34'üne karşılık gelmektedir. Son yıllarda yaşanan büyük bütçe açıkları ile 2000 ve 2001 ekonomik krizleri bankacılık sektörünü oldukça zayıflatmıştır. Bankaların birçoğu KOBİ'lere Kredi vermeme yoluna gitmiş ve bu tür kredileri kullandıran bankaların çoğu ise gerçekte bu derece küçük miktarlı ikrazları nasıl yapacakları ve bunları desteleyecek olan fonların neler olduğu hakkında bilgi sahibi değildir. Özelleştirme sürecine girmiş bir devlet Bankası olan Halk Bankası, çoğunlukla küçük ölçekli işletmelere kredi kullanılmaktadır. KOBİ'lerin gelişimini desteklemek için diğer Avrupa bankalarından fon kullanımı da söz konusu olabilir ancak bu durumda sağlanan fonların mevcut bankacılık sistemi kanalıyla etkin bir şekilde kullanılabilirliği şüphelidir. Şu ana kadar risk sermayesi, iş melekleri, menkul kıymetler borsası kanalıyla öz sermaye finansmanı gibi alternatif finansman araçları da yeterince gelişmemiştir.

KOBİ'leri ilgilendiren politikaların içeriği

KOBİ'lere yönelik uzun vadeli bir stratejinin, eğitim, AR-GE, idari düzenlemeler, rekabetçi politikalar, işgücü piyasası ve sosyal politikalar ve nihayetinde daha akılcı bir bankacılık sektörü dahil pek çok farklı politika alanında katılımı gerektirdiği Türk yetkilileri tarafından kabul edilen bir husustur. Bu faaliyetlerin, iş çevresi ve özellikle KOBİ'lerin faaliyet gösterdiği daha sağlıklı bir genel ekonomik ortam yaratılması ihtiyacına cevap verebilmesi gerekmektedir. Bu faaliyetler kapsamında, sektörün kalkınması için ihtiyaç duyduğu desteği sağlayacak olan KOBİ'lere özgü politika ve programların hayata geçirilmesi için çaba sarf edilmelidir. KOBİ'lere yönelik yakın zaman içinde oluşturulan en son tarihli hedefler (2001-05 yıllarını kapsayan), 8. Beş Yıllık Kalkınma Planı içerisinde genel hatlarıyla çizilmiş olup bunlar ülkenin genel sınıai politikasıyla uyum içerisindedir. Açıklık öngören yapısal bir çerçeve içerisinde, endüstrinin rekabet edebilirliğinin geliştirilmesi ve rekabetçi bir ortamda verimliliğin artırılmasını sağlayarak sürdürülebilir bir büyümeye elverişli şartların yaratılması bu politikanın en önde gelen hedefi olarak belirtilen husustur. Ayrıca, 2000 ve 2001 yıllarındaki krizlerden bu yana, Mayıs 2001 tarihinde genel ekonomik politikalar uygulamaya konulmaya başlamış olup bu politikalar mevcut hükümet tarafından da kararlı bir şekilde devam ettirilmektedir. Bu politikalar Türk ekonomisinin temel zayıflıklarıyla mücadelede daha istikrarlı bir yaklaşım sergilemektedir. Bu politikalar, kamu maliyesini düzene sokmak, yüksek ve dalgalı enflasyon oranlarını aşağıya çekmek, güç kaybetmiş olan mali sektörü yeniden yapılandırmak ve güçlendirmek ve birçok politika unsurunu AB kuralları ile uyumlu hale getirmek ve dolayısıyla rekabetçi ve sağlıklı bir KOBİ sektörü için daha iyi bir ortam yaratmak üzere daha istikrarlı ve yüksek oranda büyüme gerçekleştirmeyi amaçlamaktadır. KOBİ'lere özgü politikalar açısından ise, belirtilen bu hedef ve amaçlar KOBİ'lerin üretkenliklerini, katma değerdeki paylarını ve uluslararası pazarlarda rekabet edebilme güçlerini arttırmaya yöneliktir.

Bu hedeflere ulaşılmasında yetkililerin yaklaşımı Bolonya Deklarasyonu ve Avrupa KOBİ Şartı'yla çizilen KOBİ politikaları ile uyum içerisindedir. KOBİ sektörünün zayıf noktaları dikkate alınarak özellikle şu üç nokta üzerine odaklanmalıdır:

- *Finansman:* Bankacılık Sistemi tarafından sağlanan kredilerin toplam hacmi içerisinde KOBİ payı artırılmalı; KOBİ'lerin risk sermayesi ve mali veya gayri menkul yatırımları gibi mali araçları daha iyi ve fazla kullanmalarını sağlamak üzere uygun yapılar oluşturulmalı.
- *Mali olmayan destek:* Hizmet sağlayıcılar, KOBİ'ler, ticaret örgütleri ve devlet kuruluşları arasında, sağlanan hizmetlerin kalitesini arttırmak ve bu hizmetlerden istifade eden KOBİ sayısını çoğaltmak amacıyla, iletişim ve etkileşim oluşturulmalı.
- *Teknoloji:* Eğitim programları yoluyla KOBİ'lerin teknolojik seviyeleri yükseltilmeli ve firmaların teknolojik altyapılarının gelişimini desteklemek üzere AR-GE çalışmalarına destek verilmeli.

Bu üç alanda atılacak adımlar özellikle öğrenim ve eğitim, yeni işletmelerin oluşturulması, KOBİ'lerin teknolojinin faydalarından istifade edebilme yeteneklerinin geliştirilmesi, mevzuat ve idari yönetmeliklere ilişkin problemler üzerinde ağırlıkla durmaktadır.

Öğrenim ve eğitim

İşletme ruhunu yaygınlaştıracak ve mesleki eğitimi ön plana çıkartacak şekilde eğitimin tüm seviyelerinde gerekli olan becerilerin kazandırılmasına yönelik öğrenimin buna bağlı eğitim ve destek hizmetleriyle birlikte geliştirilmesi vazgeçilmez bir hedeftir. Bu tür adımlar, kamu kurum ve kuruluşları, özel sektör ve akademik çevrelerle yakın işbirliği içinde, özellikle kalkınmada geride kalan bölgelere öncelik tanınarak atılmalıdır. Ayrıca, teknoloji, yönetim ve karşılaştırmalı seviye belirleme politikaları konularında da KOBİ'lere dair bilgiye ihtiyaç duyulmaktadır.

KOBİ'lerde kalifiye işgücünün istihdam edilmesini sağlamak için mesleki eğitimle destekli bir ilköğretimin gerçekleştirilmesine çalışılmalıdır. Mesleki eğitim programlarının, değişen teknik ve teknolojik ortamın ihtiyaçlarına göre kendisini adapte edebiliyor olması gerekmektedir. Çalışanların mesleki becerilerine uygun, hayat boyu sürecek bir öğrenim sürecinin de oluşturulması gerekmektedir.

Yeni işletmelerin kurulması

Yeni işletmelerin kurulması sürecinin sadeleştirilmesi ve bu işlemler sırasında karşılaşılan bürokrasinin azaltılması önemli bir hedeftir. Enformasyon kuruluşlarının faaliyetleri ve bu kuruluşların yeni kurulan işletmelerle koordinasyon içinde olması giderek artan sayıda yeni işyeri-işletme kurulmasına katkıda bulunacaktır. Son olarak, yeni iş olanaklarının yaratılmasına yönelik bütçeden finanse edilmekte olan destek programlarının genişletilmesi gerekmektedir. Teknolojik ve ekonomik olarak rekabet edebilir yeni işletmelerin gelişmesini ve uzun vadede ayakta kalabilmelerini sağlamak için girişimcilerin iş ortamını etkileyen ve dolayısıyla kendi pazarlarına etki eden konulara ilişkin bilgilere ulaşma ihtiyacı bulunmaktadır. Bu girişimciler, stratejik kalkınma planları ve piyasa araştırmalarına erişim ihtiyacı duymaktadır. Türkiye'deki KOBİ'lerin çoğunluğunu oluşturan küçük ölçekli işletmelerinin, ihtiyaç duydukları operasyonel kaynakları telafi edecek desteklere erişmelerinin sağlanması da önemlidir.

Teknolojinin faydalarından yararlanmaları için KOBİ'lerin kapasitelerinin artırılması

İşletmelerin teknoloji, yenilik ve iletişim kapasitelerinin geliştirilmesi Türkiye'deki KOBİ kalkınma stratejisinin en temel konusudur. Bu strateji bir çok seviyede detaylı bir şekilde ele alınmalı ve teknolojinin yayılması, transferi ve teknolojik araştırma veya uygulama kapsamındaki işletmeler veya hizmetlerin ve akademik çevreler ile özellikle sanayi çevrelerinin işbirliği kapsanmalıdır. Türk KOBİ'leri, ürün kalitelerini iyileştirmek ve teknik standartlar ile Avrupa Birliği standartlarına uyumlu hale gelebilmek için, AR-GE alanında eğitim, danışmanlık ve destek faaliyetlerine daha fazla ve kolay erişim imkanına ihtiyaç duymaktadır. Bu stratejilerin uygulanması teknoloji ve sanayi kalkınma alanlarının kurulmasının olduğu kadar yerel ve bölgesel iş ve iletişim ağlarının oluşturulmasının daha fazla desteklenmesine ihtiyaç duymaktadır. Teknolojik veri değişimi, mesleki eğitim, kamu kesimi sözleşmeleri ve online ticaret alanında internet ağlarının kullanımının geliştirilmesi yönündeki çabalar güçlendirilmelidir.

Mevzuat ve düzenlemelerle ilgili sorunlar

Genel mevzuat ve yönetmelikler ile özellikle KOBİ'lere yönelik önlemler arasında çıkar çatışmasından kaçınılması gerekmektedir. Örneğin, kayıt dışı ekonominin denetimi için tasarlanan kanunun birçok KOBİ tarafından engelleyici, sert kurallar getiren bir kanun olarak algılanması mümkündür. Buna benzer şekilde sosyal güvence katkı paylarında meydana gelen artış da kayıt dışı çalışan işçi sayısında artışa yol açabilir. Rekabet politikasının, haksız rekabet uygulamalarının önünü kesecek şekilde güçlendirilmesi ve KOBİ'lerle ilgili düzenleyici reformların da Türkiye'de uygulamaya konan genel reformların bir parçası olması gerekmektedir. Avrupa Birliği müktesebatının kabul edilmesine ilişkin 2001 tarihli ulusal programının yürürlüğe girmesiyle birlikte Türkiye, ekonomik geçiş programının benimsenmesine hız verecek köklü bir idari reformun gerçekleştirilmesi taahhüdüne girmiştir. Bu programların her ikisi de Türkiye'nin idari yapısının uluslararası standartlara uygun hale getirilmesine hizmet etmektedir. Düzenleyici reformun ötesinde, KOBİ'lerin finansman kaynakları ile özel yardımlara kolaylıkla ulaşmalarını sağlayıcı özel önlemler de uygulamaya konmaktadır.

BÖLÜM 2 – KOBİ'LERİN İŞ ORTAMININ GÜÇLENDİRİLMESİ

Türk KOBİ'leri son yıllarda, özellikle keskin GSYİH değişimleri, iki kriz, yüksek enflasyon, döviz kuru istikrarsızlığı ve katı düzenleme politikaları ile çalkalanan genel itibariyle elverişsiz iş ortamında faaliyetlerini yürütmeye çalışmaktadır. Son on yıllık zaman diliminde (1993-2003) GSYİH'nın 1993'de %8.4 ve 2003 yılında ise -%7.5 arasında keskin bir dalgalanma gösterdiği görülmektedir. Bunun sonucu olarak yıllık GSYİH ortalama büyüme hızı ancak %2.1 oranında gerçekleşmiştir ki; bu hız birçok Avrupa ülkesine eş değer olsa da, Türkiye gibi büyüme potansiyeli yüksek olan ve giderek büyüyen bir nüfusa sahip bir ülke için son derece düşüktür. GSYİH deflatörü ile ölçüldüğünde, yıllık ortalama enflasyon oranı %50'yi aşmış ve 1994 yılında da tavan yaparak %100'e ulaşmıştır. Türk Lirasının efektif döviz kuru değeri ise 1993-2003 döneminde yılda %65 değer kaybetmiştir (Bakınız Şekil 1). Enflasyon ve yurtiçi talepte meydana gelen büyük dalgalanmalar ve kamu borçlarındaki dahil aşırı yüksek reel faiz oranları KOBİ'lerin rekabet edebilir kalmalarını sağlayan imkanlar üzerinde son derece olumsuz etki bırakmıştır. Büyük işletmeler, yurtdışından daha uygun koşullarla sağlanan finansman olanakları veya ihracat yapmaları sebebiyle daha kuvvetli bir sermaye altyapısına sahip olduklarından, bu olumsuz etkilerin üstesinden gelmede daha iyi bir konumdadır.

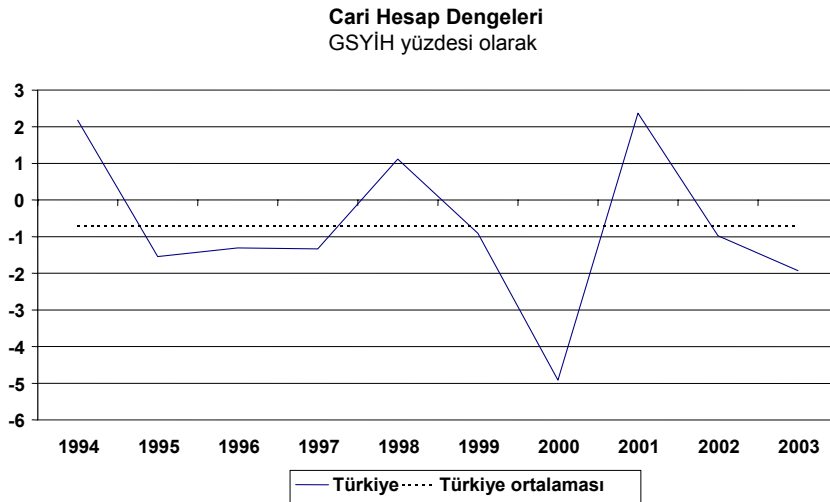
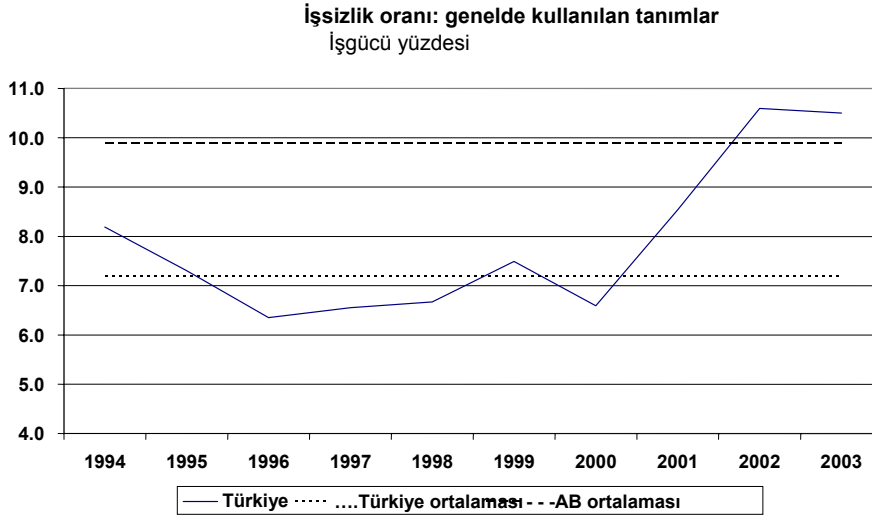
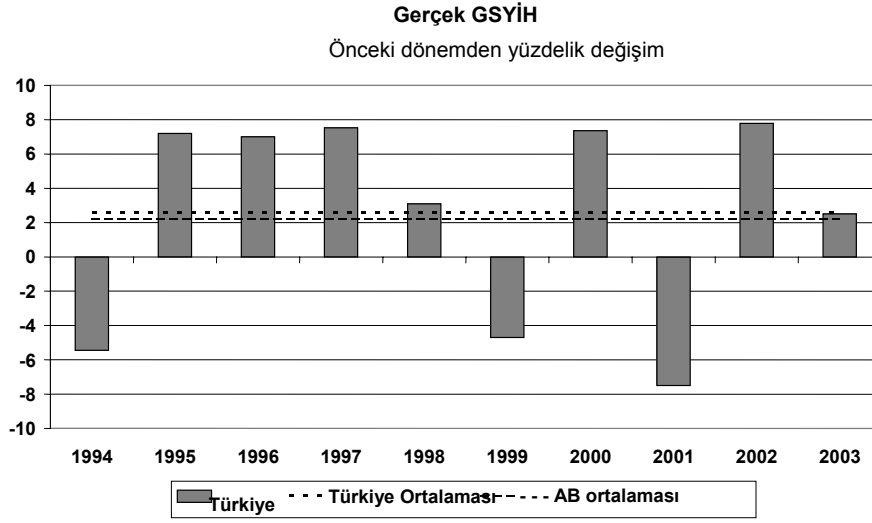
1980'lerin başıyla birlikte yapısal politikaların ve idari reformların detaylı bir şekilde gözden geçirilmesinin, KOBİ'lerin de faaliyet göstermekte olduğu çerçevenin geneli itibariyle olumlu etkileri olmuştur. Yurt içinde yaşanan ekonomik krizlerinin sıklığı ve şiddeti ile özellikle Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankası tarafından öne sürülen şartların yanı sıra Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne aday ülke olmasından kaynaklanan diğer şartların yaratmış olduğu uluslararası baskılar, söz konusu reformların yapılmasını zorunlu kılmıştır. Bu reformların en temel amacı ithal ürünlere karşı milli ürünlerin olduğu bir ekonomiden açık ve rekabetçi bir piyasa ekonomisine geçilmesinin sağlanmasıdır. Sübvansiyonların düşürülmesi ve kamu teşebbüsleri üzerindeki fiyat kontrolü gibi doğrudan KOBİ'lerle alakalı olmayan çok sayıda programın uygulamaya konmuş olsa da, döviz ve dış ticaret rejimlerinin serbestleştirilmesi KOBİ'leri doğrudan ilgilendirmiştir.

1980'li yıllarda yaşanan ilk serbestleştirme dalgasından sonra, Avrupa Birliği'yle 1996'da gümrük birliğine girilmesi ve imal mamullerde AB ortak dış tarifelerinin kabul edilmesi, tarife bariyerlerinin indirilmesini tetikleyen ve KOBİ'lerin faaliyet gösterdiği rekabetçi ortamı temelden değiştiren en önemli adımları oluşturmuştur. Dış ticaretin payı hızla yükselmiş ve ithalat ve ihracatın toplamı, mamul malların payındaki büyük artışla birlikte, halen GSYİH'nın %50'sini temsil eder hale gelmiştir.

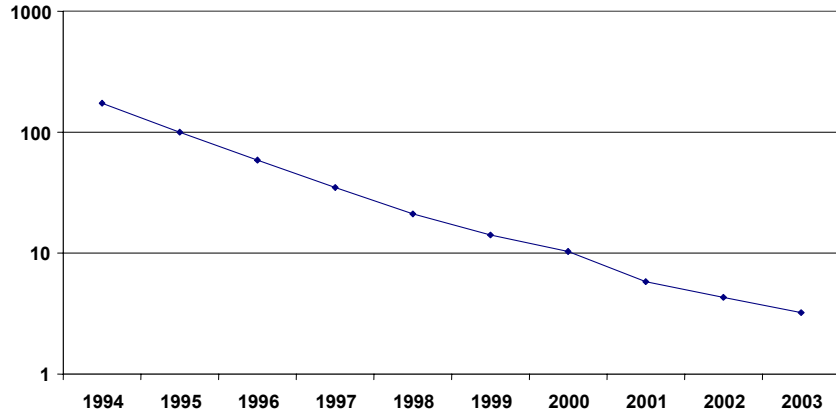
Mali sistem

Türk mali sisteminin yaşadığı başarısızlıklar; özellikle 1994, 2001-2002'de yaşanan bankacılık ve döviz krizi ile 1999 istikrar programının çöküşü ekonomide son yıllarda görülen kötü performansa ön ayak olmuştur. 1989 yılında sermaye hareketlerinin serbestleşmesinden bu yana ve hükümetlerin bütçeyi kontrol altında tutamamalarından, özel bankalar, son derece yüksek reel faiz oranları üzerinden artan kamu borçlarının finanse edilmesinde kullanılan bir araç haline gelmiştir. Kamu borçlarını finanse eden bankaların olduğu ve yabancı sermayenin genellikle yetersiz şekilde korunduğu bir ortamda, üretim sektörü için kullanılabilecek kredi miktarının kısıtlı olması doğaldır.

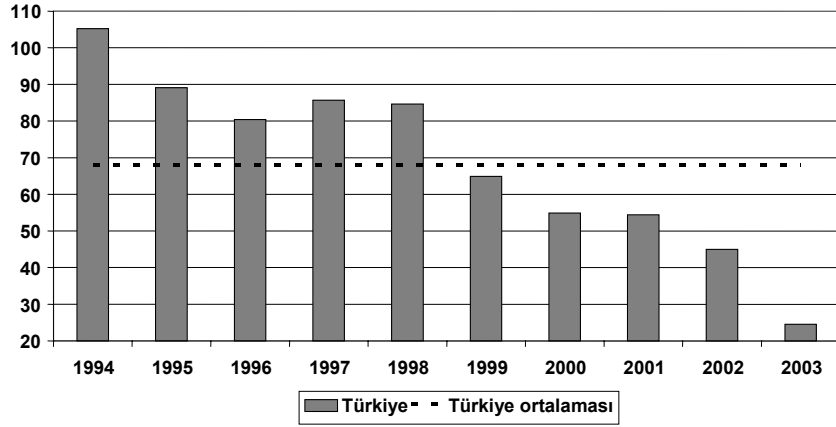
Şekil 1. Temel ekonomik göstergeler

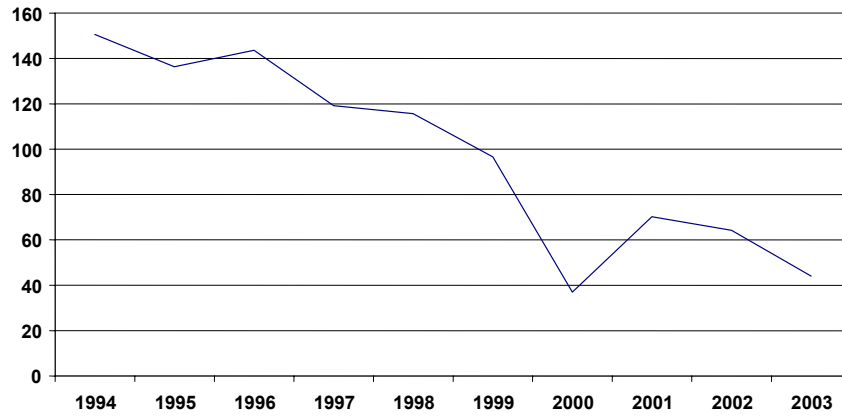
Efekif Döviz Kurları
1995 endeksi = 100, günlük ortalama kur

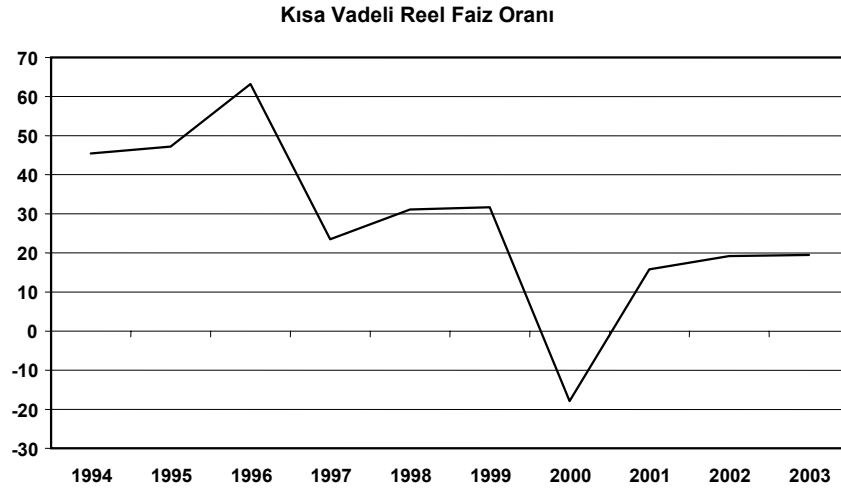
Tüketici Fiyat Endeksi
Önceki dönemden yüzdelik değişim

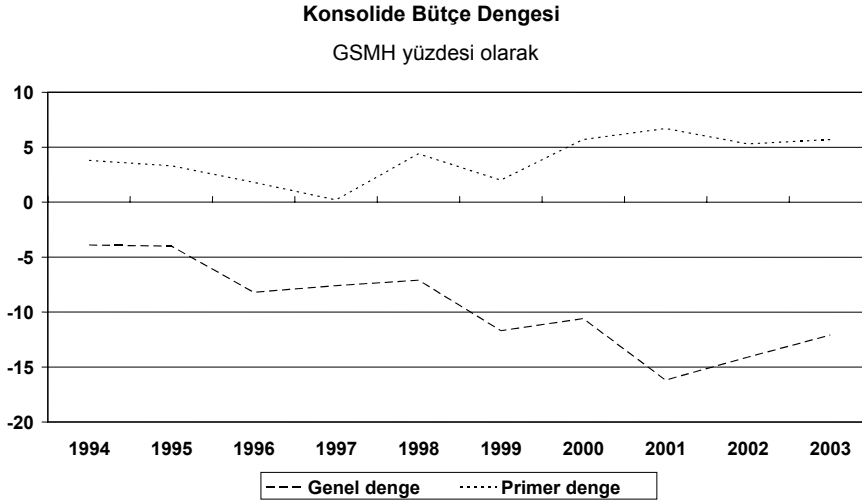
Nominal Kısa Dönem Faiz Oranı
Yıllık yüzdelik

3 aylık hazine bonusu

TÜFE Ayarlı Nominal Kısa Vadeli Faiz Oranı

Kaynak: OECD

2000 yılının sonları ve 2001 yılının başında yaşanan mali ve bankacılık krizlerinin KOBİ'ler üzerinde doğrudan ve dolaylı olumsuz etkileri olmuştur. Bu krizler, faiz oranlarının düşeceği varsayımıyla uzun vadeli yatırımlarını kısa vadeli borçlanmalarla finanse eden küçük ve orta ölçekli bankalar nedeniyle patlak vermiştir. Ancak, gittikçe artan cari hesap açığı ve özelleştirme programlarında yaşanan gecikmeler faizlerin artışına katkıda bulunmuş ve söz konusu bankaları ellerinde bulunan devlet bono ve tahvillerini satışa zorlayarak tüm bankacılık sistemi ve yabancı yatırımcılar arasında bir güven bunalımı yaratmıştır. Bu durum ise bir nakit krizi doğurmuş, faiz oranlarının çok yükselmesine ve ekonomide kredi alma oranlarının düşmesine sebep olmuştur. Dolayısıyla 200'in ilk ayları ile 2002 ortaları arasındaki dönem boyunca özel sektöre kullanılan kredi miktarı %15 daralmıştır.

KOBİ'ler için ayrıca zararlı olan bir başka husus ise büyük bankaların kredi vermede önceliği çapraz hissedarlıkları bulunan daha büyük ölçekli işletmelere, küçük ve orta büyüklükteki bankaların ise kurmuş oldukları müşteri ağlarındaki bağlantılarına verme eğilimi olmuştur. Bu duruma kısmi bir çare olarak devlet; açık pozisyonlu destekleme kredisi veren kamu bankaları (KOBİ'ler için Halk Bankası kanalıyla) aracılığıyla tarım, inşaat ve KOBİ sektöründe faaliyet gösteren küçük işletmeleri

desteklemek için müdahalede bulunmuştur. Bu bütçe benzeri işlemler kamu bankalarının büyük kayıplar vermesiyle sonuçlanmış olup bunun neticesinde mali sektörünün problemleri daha da ağırlaşmıştır.

Türk finans sektöründe 1999 yılında yürürlüğe giren yeni bankacılık mevzuatı önemli bir başlangıç noktasıdır. Bu mevzuatın en temel hedefi Türk bankacılığının idari ve denetimsel rejiminin uluslararası standartlarla uyumlu hale getirilmesi olmuştur. Bu kanun yeni bir bağımsız düzenleme kurumu olan Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'nun kurulmasını sağlamış, bu kurum da daha önce Merkez Bankası ve Hazine tarafından icra edilen denetim misyonunu kendi üzerine almıştır. Yürürlüğe konan bu kanunun ve uygulamaya yönelik kararnamelerin ve hemen akabinde bunlar üzerlerinde yapılan değişikliklerin amaçları arasında aşağıda belirtilen hususlar bulunmaktadır:

- Bankacılık izinleri ve başarısız bankaların devralınmasına yönelik kararlarla ilgili olarak Bankacılık Konseyi'nin yetkilerinin genişletilmesi
- Özellikle kredi zarar karşılıkları ve konsolide bazda çeşitli bankacılık oranlarının oluşturulmasıyla ilgili olarak daha tedbirli bir sistemin oluşturularak kuvvetlendirilmesi
- Kötü idare veya banka varlıklarının kötü kullanımı halinde sorumlu hissedar ve banka yetkililerinin kişisel sorumluluklarının artırılması
- Teminat garantilerinin Avrupa standartlarına çekilmesi.
- Bankaların dahili kontrol ve risk yönetimi sistemleri kurmalarının şart koşulması.

2001 yılında yaşanan mali krizden ötürü bankacılık sektörünün rehabilitasyonuna yönelik çalışmalara hız verilmiştir (Bakınız 1 numaralı Özel Bilgi). Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı Mayıs 2001 tarihinde yürürlüğe konmuş olup bu programın üç temel hedefi bulunmaktadır:

- Kamu bankalarının yeniden yapılanmaları, yeniden organize edilmeleri ve özelleştirilmeleri.
- Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu tarafından idare edilen bankaların hızlı bir şekilde tasfiye edilmeleri veya yeniden yapılandırılmalarının sağlanması
- Özel bankacılık sektörünün yeniden güçlendirilerek hakim kılınması.

Bu hedeflere erişebilmek için Mayıs 2001 tarihinde yeni bir bankacılık yasası yürürlüğe girmiştir. Merkez Bankası'na bağımsızlığını koruyarak fiyat istikrarını sağlanmak gibi temel bir amaç yüklenen yeni Merkez Bankası kanunu da eşzamanlı olarak çıkartılmıştır.

Özel Bilgi1. Bankacılık sektörünün yeniden yapılanması

Bankacılık sistemi 90'lı yıllarla birlikte önemli bir gelişim süreci yaşamış, bu süreçte bir çok banka kurulmuş ve varlık ve karları önemli artış göstermiştir. Buna rağmen, bu süreç büyük problemlerle sekteye uğratılmıştır. Asıl rolleri mülkiyetinde buldukları Grupların bankacılık harici faaliyetlerinin finanse etmek olan küçük bankaların çoğu büyüklüklerinden ötürü kar edemeyen bankalardır. Devlet bankaları ise hizmet yükümlülükleri yüzünden zarar etmekte ("görev zararı") ve genel olarak bankacılık sistemi büyük ölçüde, kredi ve tasarruf faizleri arasındaki açık ara farka bağlı olarak çalışmaktaydı. Kasım 2000 ve Şubat 2001 tarihlerinde yaşanan nakit krizi ve bunu takip eden durgunluk bankacılık sistemindeki dengesizlikleri daha da belirgin hale getirmiş ve yetkililerin dokuz bankayı Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF) denetimi altına almasına yol açmıştır.¹⁵ Mayıs 2001 tarihinde devlet bankaları ve TMSF tarafından denetlenen bankalar Hazine senetlerinde yaşanan GSYİH'nın %31 oranında değer kaybından ötürü zarara uğramış ve dolayısıyla kamu borçları daha da yükselmiştir. Yeni kayıpların önüne geçmek üzere devlet bankaları tarafından verilen destekleme kredilerinin artık görev zararı şeklinde değil de doğrudan bütçeden karşılanması gerekecektir. Ayrıca devlet bankaları ile TMSF denetimindeki bankalar tarafından sunulan tasarruf faizleri Hazine tahvil faizlerinden aşağıda tutularak özel bankalar karşısında haksız rekabet oluşmasının önüne geçilecektir. Buna ek olarak kamu bankalarının bilançolarının bir dayanağa oturması ve daha şeffaf hale getirilmesi için önlemler alınmıştır. Bu bankaların operasyonlarının yeniden yapılandırılması da söz konusu olmuş, bu durum 1999 ve 2002 yılları arasında banka personelinin %37'sinin işten çıkarılmasına ve şube sayısının %28 azaltılmasına sebep olurken diğer hususların yanı sıra Emlak Bank kapatılmış ve bankanın varlık ve kredileri Ziraat Bankasında devredilmiştir. TMSF tarafından idare edilen bankalar da ayrıca büyük ölçüde yeniden organize edilmişler, personel ve şube sayılarında yarıdan fazla azalma gerçekleşmiştir. Özel bankalar da ayrıca bir reform sürecinden geçmiştir. Şubat 2002 tarihinde (sıkı şekilde ele alınan bir pozisyon ön incelemesinden sonra) önde gelen 26 bankayı içine alan bir rehabilitasyon planı ilan edilmiştir. Bundan öte ayrıca bankaların tedbir sistemi daha da güçlendirilmiş ve kısa vadeli döviz pozisyonları sermayelerinin %20'si ile sınırlandırılmıştır. Bu bankalardan ayrıca Kredi risklerini daha fazla çeşitlendirmeleri de istenmiştir. Risk kapsama oranlarının öz sermaye ile karşılaştırılarak yeniden düzeltilmesini öngören programlar da büyük ölçüde tamamlanmıştır.

Bankacılık sistemi kısmen konsolidedir ve kayıpları sermayeleştirilmiş olup bankaların kendi riskleri ve risk taşıyan kredilerinin de boyutu küçültülmüştür. Döviz cinsinden açık pozisyonlar devlete devredilmiş olup düşük seviyede tutulmuştur. Yeniden yapılandırma faaliyetlerinin hedeflerinden biri ise, rehabilite edilmiş bilanço ve yönetime sahip küçük bankaların faaliyete devam ettikleri bir ortamda, giderek daha verimli ve kârlı bir bankacılık çekirdeğinin oluşturulmasının sağlanmasıdır.

Başlangıçta, bankacılık ve finans sisteminde yürütülen reform hareketlerinin KOBİ'ler üzerinde olumsuz etkileri olmuştur. Esnaf ve zanaatkarlar ile yeni kurulan işletmelere, (Ziraat Bankası ve Halk Bankası gibi) uzmanlaşmış bankalar kanalıyla sağlanan destek kredilerinden kaynaklanan görev zararlarının Hazine tarafından finanse edilmesine son verilmesi gibi tedbirlerden ötürü, bankalar geçmişe dönük olarak ve kendileri karar almak suretiyle faiz oranlarını yükseltmişler ve bu da ödeme güçlüğüne ve kullanılan kredi hacminde önemli ölçüde düşüşe sebep olmuştur.

2002 yılında, ekonomik reform programı ve ekonomide yaşanan toparlanmayla bağlantılı olarak, bankalar KOBİ'ler için özel ve daha elverişli şartlarda kredi programları başlatmıştır. Kamu kesiminin finansman talebindeki azalış, bankaları özel sektöre daha fazla işletmeye kredi vermeye yöneltmiş olabilir, bu durum KOBİ'lerin lehinedir. Kredi veren kuruluşlar arasında yaşanan rekabetle faiz oranlarının aşağıya çekilmesi önemlidir.

Ticari kredilerin yeniden yapılandırılmasına yönelik gönüllü bir program ise Mayıs 2002 tarihinde Türkiye Bankalar Birliği ile önde gelen diğer sanayi örgütleri tarafından hayata geçirilmiştir. "İstanbul Yaklaşımı" olarak da anılan bu program 96'sı (100 ile 250 arasında işçi çalıştıran) orta ölçekli olan 304 işletmeyi ilgilendiren bir program olup yeniden yapılanma anlaşmaları toplam olarak 10.000'in üzerinde işçi çalıştıran 66 orta ölçekli işletme ile yapılmış bulunmaktadır.

Yeniden yapılanma faaliyetlerinin devam etmesine rağmen mali sektörün henüz KOBİ'lerin ihtiyaçlarına tam olarak cevap verebildiği söylenemez. Bankalar küçük ölçekli işletmelere yönelik faaliyetlere başlamış olsa da, söz konusu faaliyetlerin yöneldiği işletmeler halen ihtiyaç duydukları kaynakları makul şartlarda alamayacakları düşüncesindedir. Kısa vadede bu durum, Kredi Garanti Fonu'nu (bakınız bundan sonra gelen kısım) tam olarak işler kılmak amacıyla ilave kaynak yaratmak üzere talepten fedakarlığa gidilmesine yol açacaktır. Uzun vadede ise mali sektörün bankalar dışında

15 Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu, yükümlülüklerini yerine getiremez hale düşen bankaların tasfiyesinden sorumludur. 1983 yılında Merkez Bankasının himayesinde kurulmuş ve daha sonra da Haziran 1999'da kurulan Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'na devredilmiştir.

kalan kısmının geliştirilerek, sistemin daha geniş bir kredi alıcısı kesimine risk sermayesi sağlaması mümkün olmalıdır¹⁶

Kamu sektörü reformu

Türk ekonomisi 1980'lerle birlikte dışa açılmaya başlamasına rağmen, kamu kesimi ekonomik hayatta önemli bir rol oynamaya devam etmiştir. 1980'lerden çok öncesine dayanan devlet müdahalesi, özellikle geniş kapsamlı yeniden dağıtım politikalarıyla, çok sayıda ekonomik sektörün korunması şeklini almış ekonomik ve sosyal hedefler her zaman iyi tanımlanamamış veya birbirleriyle tutarlılıkları sağlanamamıştır. Devletin özel piyasaya doğrudan müdahale etmesi özel inisiyatif ve piyasaların rekabet dinamikleri üzerinde olumsuz bir etki yaratmıştır. Bu müdahalelerin finansmanına ekseriyetle çok az dikkat edildiği için, devlet Türk ekonomisinin makroekonomik ve mali istikrarsızlığının önde gelen sebebi olmuştur.

Türkiye'nin, ekonomisini hem mal ve hizmet piyasaları ve hem de finansal piyasalar bakımından uluslararası rekabete açmak için geçtiğimiz 20 senede göstermiş olduğu çabalar kamu sektörüne yönelik kökten bir reform eşliğinde gerçekleşmemiştir. İki tür kuruluşunun - Kamu İktisadi Teşebbüsleri (KİT) ve devlet bankaları- çoğu bütçeden finansman almadan ve uluslararası rekabete açılan ekonomide rekabetçi pozisyonlarını riske ederek yeniden dağıtım faaliyetlerini yürütmüşlerdir. Aynı zamanda devlet parlamentonun ön incelemesine tabi olmayan bütçe dışı fonları da kullanıma açmıştır (bunlar kamu teşebbüslerinin kullandığı yabancı kredilere karşı tam teminat olarak ve banka veya kamu teşebbüslerinin ciro edilemez kredi ve görev zararları ile döner sermaye geri ödenmesinde kullanılmıştır¹⁷). Ekonomideki aktif rolüne rağmen kamu sektörü, kişi başına gelir ve refahın ve özellikle sosyal güvenlik katkı paylarının arttırılması ve işsizliğin azaltılması gibi ekonomik politika amaçlarını gerçekleştirememiştir. Gösterdiği çabalar, ulusal ve uluslararası pazarlarda rekabet edebilme gücüne sahip, yeni ürün yaratabilen ve yeni pazarlar geliştirebilen büyük bir KOBİ kesiminin gelişiminin aleyhine olmuştur.

1999 ve 2000 yılları arasında hükümet, kamu sektöründe yapısal bir reform hareketi başlatmıştır. Bu reform hareketinin ana hedefleri :

- Yerel yönetimlerin mali özerkliklerinin güçlendirilmesiyle kamu kesiminin desantralizasyonunun arttırılması
- Görev zararlarının önlenmesi ve bütçe dışı ve döner sermaye fonlarının azaltılmasıyla bütçe sürecinin şeffaflığı ve verimliliğinin arttırılması
- Şeffaflığın arttırılması ve aşırı istihdam politikasında vazgeçilerek kamu sektöründe yönetişimin kuvvetlendirilmesi

Vergilendirme, KOBİ'lerin kamu sektörü reformundan etkilendikleri önemli bir alandır. Vergi tabanını genişletmek ve vergilerin daha etkin bir şekilde toplanmasını sağlamak üzere önlemler uygulamaya konmuştur. Uygulamaya konan bu önlemler arasında vergi kimlik numarasının gayri menkul, bankacılık ve finansal işlemlerde kullanılmaya başlanması da yer almaktadır. Bu tedbirin amacı; vergi dairelerinin bilgisayarlaştırılması, bilgi yönetim sistemine geçilmesi, bölgesel bilgi ve denetim merkezleri kurulması ve ödenmeyen vergilerin izlenmesine yönelik sistem kurulmasıyla vergi kaçığının ve kayıt dışı faaliyetlerin önlenmesidir.

16 Bu konulara ilişkin daha detaylı görüşler "Küresel Ekonomide Yenilikçi KOBİ'lerin Mali Olarak Desteklenmesi" konulu, 3-5 Haziran 2004 tarihleri arasında yapılan 2. OECD KOBİ'lerden Sorumlu Bakanlar Toplantısına hazırlık metninde bulunabilir.

17 Halk Bankası tarafından KOBİ'lere sağlanan destekleme kredileri için bu devlet bankasınca Hazineye herhangi bir gecikme faizi ödenmemiştir.

Hayata geçirilen önlemlerle KOBİ'lerin vergi makamlarıyla olan ilişkilerinin basite indirgenmesine çalışılmaktadır. Gelir Vergisi Kanunu'nda vergi mükellefleri ile devlet arasındaki işlemlerin basitleştirilmesine ilişkin bir dizi önlem alınmıştır. KOBİ'lerin faaliyet gösterdiği iş ortamının iyileştirilmesine yönelik çabaların bir parçası olarak Nisan 2003 tarihinde yatırımı teşvik eden ve oldukça sadeleştirilmiş vergi usulleri getiren yasa yürürlüğe konmuştur. Yatırım teşvik sistemi basitleştirilmiş ve bazı vergi tabanlı teşvik önlemleri genel vergi sistemine dahil edilmiştir. Bu bağlamda, önceki teşvik önlemlerinden biri olan yatırım indirimi, halen üretimde kullanılan ve amortismanına tabi 5 milyar TL üzerinde bir duran varlık satın alan veya üreten tüm yatırımcılara otomatik olarak %40 oranında sağlanmaktadır. Bunun sonucunda, belirli vergi, harç ve resimlerden muafiyet sağlanması için teşvik belgesi alma zorunluluğu da 1 Ocak 2004 tarihinde yürürlükten kaldırılmıştır (Bakınız Tablo 5).

Tablo 5. KOBİ Teşvik Belgelerinin Yıllara Göre Dağılımı

EURO Bin

Yıl	KOBİ Sayısı	Yatırım Kredileri	İşletme Kredileri	Toplam Krediler	Sabit Yatırım	İşçi Sayısı
1997	1 155	91 647	18 375	110 022	175 770	14 974
1998	1 171	53 588	13 270	66 859	114 159	12 117
1999	1 695	57 786	37 786	95 573	130 681	10 222
2000	1 229	37 757	26 242	63 999	85 479	5 587
2001	246	4 253	3223	7 477	14 026	674
2002	390	14 188	5 552	19 740	46 418	1 498
2003	147	5 918	2 041	7 961	19 681	517
Toplam	6 428	265 141	106 492	371 633	586 218	45 589

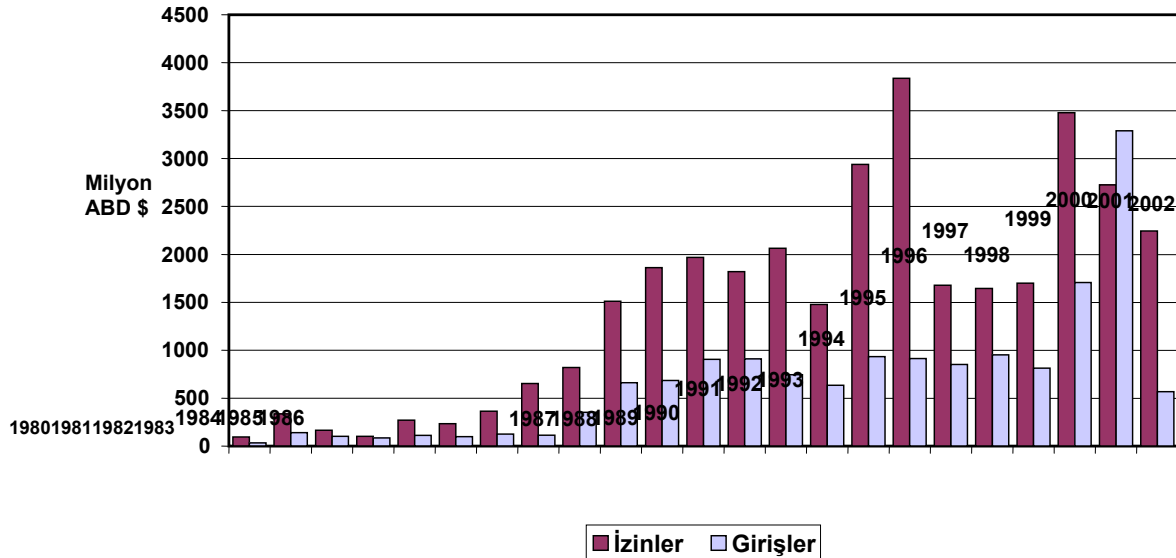
Not: Belge verilme işlemleri makroekonomik durumdan oldukça fazla etkilenmektedir. 2000 ve 2001 yıllarında ortaya çıkan krizlerin ardından, katılımda bulunan firmaların sayısı önemli oranda düşmüştür. Program, daha yüksek kredi toplamlarının olduğu yıllarda bile oldukça az sayıda KOBİ'ye ulaşmaktadır.

KOBİ'lerin elverişli bir iş ortamında kalkınabilmeleri için kamu sektörü reformuna devam edilmelidir. Devlete ait işletmelerin özelleştirilmesi programı güçlendirilerek, devlet müteşebbis kimliğinden kurtarılmalı ve ekonomiye sarf edilen kaynağı ve faaliyetlerini denetim ve düzenleme rolüne kanalize etmelidir. Mevcut kayıt dışı ekonominin boyutu düşünüldüğünde, birçok KOBİ üzerinde olumsuz etki yaratacak yakın zamanda uygulamaya konmuş bütçe daraltma politikasının sebep olduğu rahatsızlıkların azaltılması için vergi reformuna tabanın yayılarak devam edilmelidir. Kamu maliyesinin konsolidasyonu için bütçe kısıtlamaları anahtar bir rol oynamaktayken, eğitim, sağlık ve altyapı gibi öncelikli alanları korumak da önem arz etmektedir. Bunun sağlanması, KOBİ'lerin desteklenmesi dahil tüm kamu harcama programlarının detaylı bir şekilde değerlendirilmesini gerektirmektedir.

Yatırıma daha uygun ortamın yaratılması

Türk ekonomisinin daha hızlı gelişmesi için daha fazla yatırım yapılması gerekmektedir. Bu durum mali sistem dışından mali kaynak kullanımını gerektirebilir. Ayrıca, yeni yatırımların ileri teknoloji ve modern know-how'ı da beraberinde getirmesi tercih edilen bir durumdur. Bu, Türkiye'nin büyük ölçüde doğrudan yabancı sermaye yatırımını (DYSY) teşvik etmesi gerektiğinin sebeplerinden biridir. Büyük ölçekli yabancı işletmeler ile kurulan bağlar sayesinde ekseriyetle, pazarlama faaliyetleri büyük işletmelere bırakılırken, küresel üretim değer zinciri içerisinde bir niş pazar bulunması yoluyla, dolaylı ihracat olanağı sağlanması da doğrudan yabancı sermaye yatırımının teşvik edilmesinin ikinci sebebidir. Bu genellikle KOBİ'lerin küresel pazarlara erişiminin en etkin yoludur. Ancak Türkiye'de, GSYİH yüzdesi olarak ölçüldüğünde DYSY miktarı görece düşük kalmakta ve tanınan yetkilendirmelerden de daha düşük olma eğilimi göstermektedir (1992 ile 2002 yılları arasında DYSY miktarı senede 990 milyon ABD Doları veya GSYİH'nın %0.5 iken bu değer AB'ye katılacak aday ülkelerde %2-5 olarak gerçekleşmiştir).

Şekil 2. Türkiye'ye yapılan doğrudan yabancı sermaye yatırımı

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı

İstikrarsız politik ve makroekonomik ortam doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını olumsuz etkilerken, yabancı işletmelere karşı bazı ayrımcılıklar, bürokratik prosedürlerin zorluğu ve elverişsiz yasal ortam da diğer engeller arasında yer almaktadır. Ancak, mevcut durumu iyileştirmesi beklenen ve yabancı yatırım mevzuatını serbestleştiren, yasa Haziran 2003 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu yasa (yabancı uyruklu gerçek şahıs veya yurt dışında ikamet eden bir Türk vatandaşı veya Türkiye'ye doğrudan yatırım yapan yabancı bir hükmi şahıs veya kuruluş olmak üzere) DYSY'nın ve yabancı yatırımın tanımını uluslararası standartlara göre yapmaktadır. Yabancı yatırım; yeni şirket veya yabancı bir şirketin şubesinin kurulması veya mevcut bir işletmenin direk veya hisse senedi piyasası aracılığıyla en az %10 hisse veya oy hakkına eşit miktarın edinimi olarak tanımlanmaktadır. Bu yasa, Yabancı Yatırımlar Genel Müdürlüğü'nden izin alınması zorunluluğunu kaldırmıştır. Bu sayede artık yabancı yatırımcılar da Türk vatandaşı yatırımcılarla aynı muameleyi görecektir. Yabancı yatırımcılara sınır dışı edilmeme konusunda garantiler getirilmekte ve elde ettikleri kâr veya temettüleri serbestçe yurtdışına çıkarma ve sahip olduklarının tümüyle veya bir kısmı ile yatırım yapma, lisans hakkı vb. satma veya tasfiye etme hakkı tanınmıştır. Türk Ticaret Kanunu'na göre kurulan ve tescil yaptıran yabancı yatırımcılar Türk vatandaşlarının tabi olduğu kurallara tabi olarak gayri menkul edinebileceklerdir. Ayrıca, yabancı firmalar yabancı eleman çalıştırabilecektir. Hazine Müsteşarlığı

yabancı yatırım ve ilgili politikalara ilişkin veri derlemesini gerçekleştirmektedir. Zamanla bu elverişli koşullar –yaşanan tecrübeler neticesinde pazarların erişimin gerçekten kolay olduğuna ikna olmasıyla - sadece rekabet gücü yüksek orta ölçekli işletmelerle sınırlı kalmayarak daha fazla uluslararası yatırımın yapılmasına ve daha fazla istihdamın yaratılmasına uygun bir ortam oluşturacaktır.

Hazine Müsteşarlığı tarafından uygulanmakta olan yatırım desteği yerel ve yabancı işletmeler için aynı şekilde işlemektedir. İşletmenin bulunduğu yere, boyutuna ve yatırım türüne bağlı olarak belirli öğeler değişiklik göstermektedir. Yer kriteri üç kategoride tanımlanmaktadır: gelişmiş yöreler, kalkınmada öncelikli yöreler ve normal yöreler. Yatırım desteği çeşitli şekillerde gerçekleştirilmektedir: gümrük vergilerinden muafiyet, ithal edilen veya yurtiçinden satın alınan makine ve ekipmana sağlanan katma değer vergisi muafiyeti ve bütçeden kredi tahsisi. “Yatırım İndirimi” adı verilen ve işletmelerin çoğu tarafından tercih edilen yatırım desteği ve “belirli vergi, resim ve harçlardan muafiyetler” önceden Genel Yatırım Teşvik Sistemi’nde sunulan teşvik önlemlerinin bir kısmını oluşturmaktaydı. Bir çeşit kurumlar vergisi indirimi olan yatırım indirimi Nisan 2003 tarihinden bu yana otomatik olarak uygulanmakta olup bankalardan yatırım kredisi alınmasına ilişkin işlemler üzerindeki belirli vergi, resim ve harçlar için sağlanan muafiyetler de Ocak 2004 tarihinden itibaren otomatik olarak uygulanmaya başlamıştır. Dolayısıyla, bundan böyle teşvik belgesi edinme zorunluluğu kalmamıştır. Bütçeden sağlanan ikrazlar ise KOBİ yatırımları, AR-GE, çevre koruma, bölgesel kalkınma ve teknolojiye öncelikli alanlar ile teknoloji geliştirme bölgelerine yatırım yapılmasını amaçlamaktadır. KOBİ’ler yatırım teşvik programlarından ve ayrıca teknoloji yatırımlarına odaklı bir dizi özel önlemden de istifade edebilmektedirler (Bakınız Bölüm 3).

Yeni işletme kurmak ve tescil ettirmek için takip edilmesi gereken prosedürler basitleştirilmiş ve Haziran 2003 tarihinde yürürlüğe konan yeni yatırım kanunuyla bu süreç hızlandırılmıştır. 19 farklı işlem ve en az iki buçuk ay gerektiren eski prosedür terk edilerek yerine, kuruluş sözleşmesinin ticaret sicile yollanmasıyla birlikte 3 adımda ve bir gün içerisinde yeni kurulum ve tescilin tamamlanmasını sağlayan yeni bir prosedür getirilmiştir. Diğer formaliteler (Kuruluş sözleşmesinin *Ticaret Sicil Gazetesi’nde* yayınlanması, belediye ve ilgili vergi dairelerine başvuru gibi) daha sonra da tamamlanabilmektedir.

İşgücü Piyasası

KOBİ’ler, işgücü piyasasını etkileyen tüm politika ve düzenlemelerle doğrudan ilgilidir. Faaliyet oranlarının yükseltilmesi, insan sermayesinin güçlendirilmesi veya esneklikten ödün vermeksizin formal sektörün genişletilmesi gibi önlemler KOBİ’leri doğrudan etkiler. KOBİ’lerdeki istihdamın göreceli önemi göz önünde bulundurulduğunda KOBİ sektörüne özgü değişiklikler işgücü piyasası üzerinde vakit kaybetmeksizin etkisini gösterecektir. Genel olarak, Türk işgücü piyasasının işverenler açısından olumlu özellikleri bulunmaktadır. İşgücü piyasası diğer ülkelere kıyasla daha az maliyetli işgücü temin etme olanağı sunarken, ücretler nispeten daha esnek bir yapıya hakimdir. Ücretler önemli boyutlara ulaşan kayıt dışı ekonomi sebebiyle fazla gelişmemiştir. Kayıt dışı sektörün boyutları sebebiyle ortalama mesai süresinin ne kadar olduğunun ölçülmesi zor olsa da Avrupa Birliği’nde senelik 1650 saat olan bu rakamın Türkiye’de oldukça yükseklerde, senelik 2300 veya 2400 saat olduğu tahmin edilmektedir.

Çalışma saatleri yüksek olmasına karşın istihdam ve işgücü faaliyet oranları düşüktür, fakat sağlıklı bir KOBİ sektörü bu durumun iyileşmesini sağlayacaktır. Erkeklerde %75 olan faaliyet oranı kadınlarda %28 olup, ortalaması %51.5’tir; ki bu değer 2002 yılında OECD ülkelerinde ortalama %70’tir. 1990’lı yıllarda %6.5 olduğu belirtilen resmi işsizlik oranı 2000-01 krizleri ile aşırı yükselişe geçerek 2003 yılında %11 olarak gerçekleşmiştir. Kadınların işgücü piyasasında sahip oldukları pay nispeten düşük olup bir çoğu aile işletmelerinde ücretsiz işçi olarak çalışmaktadır. Hatta istihdama katılan kadınların %50’sinden fazlası (5.5 milyon kadarı) hiçbir ücret ödenmeksizin, çoğunluğu tarım sektöründe olmak üzere kendi aile işlerinde çalışmaktadır (Bakınız 2. numaralı Özel Bilgi). Serbest meslek sahibi kadınlar toplam çalışan kadınların %11.6’sını oluştururken bu rakamlar erkeklerde %29.5’tir.

İşgücü piyasası politikası istihdamı arttırmak ve işsizliği azaltmak için birçok yol aramaktadır. Aktif politikalar, sanayi ve hizmet sektöründeki halen çalışan veya potansiyel işgücüne, özellikle teknoloji ve ICT alanlarında becerilerin geliştirilmesiyle rekabetçi ekonominin uzun vadeli ihtiyaçlarına daha hazırlıklı olmaları için yardımcı olmayı amaçlamaktadır. Kısa vadede ise politikalar, özelleştirme veya krizin kaçınılmaz etkisi olan işten çıkarmalar nedeniyle ortaya çıkan işsizlik sorunu etkilerinin azaltılmasına ve iş bulunmasına yardımcı olmak suretiyle işgücü piyasasının yeniden yapılandırılmasına yoğunlaşmıştır. Bu programlar İşsizlik Sigorta Fonu veya Türkiye İş Kurumu'nun Özelleştirme Sosyal Destek Projesi'nin bir parçası olarak veya KOSGEB aracılığıyla yürütülmektedir.

İlaveten işgücü piyasasının içinde bulunduğu genel şartların iyileştirilmesi ve mevzuatın ilgili ILO (Uluslararası Çalışma Örgütü) ve Avrupa Birliği standartlarına uyumlaştırılması için adımlar atılmaktadır. Bu adımlar yarı-zamanlı iş, esnek çalışma saatleri, işverenin iflası durumunda işçi garanti fonu kuruluşu, çalışanlar için bilgi kaynaklarının iyileştirilmesi ve işyeri güvenliği ve sağlığının artırılması ile alakalıdır. Ayrıca, çocukların kötü koşullarda çalıştırılmasını önleyen ve 18 yaşından küçüklerin çalışma koşullarını düzenleyen ve doğum izni kullananlara daha adil ücret ödenmesi imkanı getiren yasalar çıkarılmaktadır.

Özel Bilgi 2. Kadınlar ve Türkiye'de girişimcilik

Kayıtlı olarak çalışan işgücünün %73'ünü erkekler oluştururken kadınlar %26'sını oluşturmaktadır. Kadınların özel sektörde çalışma oranları daha düşüktür (%16) ve kendi işine sahip kadın sayısı ise daha da düşmektedir (%3.4). Çalışan kadınların %50'sinden fazlası aile işinde ücretsiz olarak, bir çoğu da tarım sektöründe çalışmaktadır. Türkiye'de ataerkil toplum yapısı, geleneksel kadın-erkek rolleri, öğrenim eksikliği ve işgücündeki tecrübe eksikliği gibi faktörlerden ötürü kadınların girişimcilikte geride kaldığı görülmektedir. Kırsal kesimdeki kadın için, yeni işlerin kurulmasında genç kadınların örnek alabileceği çok az sayıda rol modeli veya kadın girişimci bulunmaktadır. İşyeri sahibi olmayı düşleyen kadınlar da, sermaye eksikliği, kredi imkanlarına erişim eksikliği gibi erkek girişimcilerin de önünü kesen faktörlerden etkilenmektedir. Öğrenim ve iş tecrübesi eksikliği kadın girişimcileri daha fazla engellemektedir.

Türkiye, girişimcilere sağlanan fırsatların artırılması için elinden geleni yapmaktadır. Bu çabalar özellikle kadınlara yönelik bir amaç olarak açıkça dile getirilmelidir. Kadınların ekonomideki rollerinin izlenmesi için daha nitelikli verilere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu özellikle kırsal kesimden kentsel kesime sürekli göç halinde bulunan nüfustaki değişen rollerinin ölçülmesi için gereklidir. Kadınların toplumda değişen rollerine ilişkin araştırmalar kadınların girişimci olmalarını engelleyen değişkenlerin belirlenmesine yardımcı olmalı ve kadınların iş hayatında, yenilik ve girişimcilikte daha fazla rol almalarını sağlayacak program ve faaliyetlerin belirlenmesini de kolaylaştırmalıdır.

Kredi olanaklarına erişimin kolaylaşmasıyla kadınlar girişimciliğe daha fazla yönelecektir. Kadınların sahip olduğu işletmelerin erkeklerinkine nazaran daha yeni ve küçük ölçekli olacağı düşünüldüğünde kadınlara odaklı mikro kredi türünde kullanılacak kredilerle serbest meslek sahibi kadınların sayısı artırılabilir (serbest meslek en küçük çaplı girişimcilik modeli olup işyeri sahibi kadınlara iş hayatını öğreten bir ortamdır). Bu tür kredi programlarına örnek olarak Bangladeş'teki Grameen Bankası ve Latin Amerika ile Karayipler'de uygulanan benzer programlar gösterilebilir. Benzer modeller Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada'da da bulunmaktadır.¹⁸ Kredi sürecinde destek sağlanması ve yeni iş kuracak kadın girişimcilere bankacılık ve daha iyi iş yönetimi konusunda teknik eğitim sağlanması önemlidir. KOSGEB Türk girişimcilere yardımcı olmak için çeşitli iş destek programlarının incelenerek adaptasyonunun sağlanmasında gerçekten büyük bir başarı örneği sergilemiştir. Dünya genelinde uygulanmakta olan mini ve mikro kredi programlarının incelenmesiyle Türkiye'deki kadınların girişimcilik fırsatlarından yararlanmalarında kullanılacak bir veya daha fazla (örneğin biri kırsal kesime ve bir diğeri de kentsel kesime yönelik olmak üzere) model oluşturulması mümkün olacaktır.

Krediler üzerine yapılan tartışmalar kadınların başarılı girişimci olabilmeleri için gereken diğer tamamlayıcı unsurlara duyulan ihtiyacın altını çizmektedir. Temel eğitime erişim imkanlarının iyileştirilmesi, hem kadınlar hem erkekler için girişimciliğin bir meslek olarak okul müfredatına girmesi, başarılı iş kadınları hakkında bilgi sahibi

¹⁸ Mikro- kredi ve mini-kredinin nelerden oluştuğu konusunda bazı karışıklıklar bulunmaktadır. Bangladeş'te ortaklaşa çalışan bir grup kadına verilen mikro-kredi 50 veya 100 Euro kadar küçük olabilmektedir. Amerika Birleşik Devletleri'nde işletme sahibi bir kadına verilen mini-kredi 20 000 veya 25 000 ABD Dolarına kadar olabilir. Az gelişmiş ülkelerde, hedeflenen borç programı kadınları banka uygulamalarına ve geri ödeme yapmaya alıştırmaya yardımcı olmak üzere kapsamlı eğitim bileşeni özelliği taşıyabilir. Daha gelişmiş ülkelerde, kadınlar genellikle banka uygulamaları ve borç geri ödeme zorunlulukları konusunda daha bilgilidirler ve borç sürecinde yönetim danışmanlığı ve desteği sağlanmasına daha fazla önem verilmektedir. Geri ödemeler birçok ülkede çok iyidir ve bu programlar sayı ve boyut olarak son yıllarda gelişmişlerdir.

olma yollarının açılması ve iş sahibi olma fırsatları hakkında daha iyi bilgilendirme imkanı kadın girişimcilere yardımcı olmada faydalı olabilir. Bir çok ülkede “kariyer danışmanlığı (mentoring)” olarak adlandırılan, başarılı iş kadınlarının, yeni iş kuracak veya kurmuş diğer kadınlara danışmanlık yaptığı sistemler geliştirilmeye başlanmıştır. Bu tür dışarıdan yardım ve destekleme faaliyetleri KOSGEB veya TOBB veya TESK tarafından yürütülebilir. Ticaret derneklerinde, ticaret ve sanayi odaları bünyelerinde kadın komisyonlarının kurulması da kariyer danışmanlığı sistemine yardımcı olabilir ve kadın girişimcilerin sorun ve isteklerini devletin ve iş dünyasının dikkatine sunmasını kolaylaştırabilir.

Eğitim politikaları

Demografik yapısı göz önüne alındığında Türkiye'nin önemli ölçüde insan kaynağı potansiyeli bulunmasına rağmen bu potansiyel, yetersiz eğitim seviyesi yüzünden yeterince değerlendirilememektedir (Bakınız Tablo 5). Eğitim sistemindeki zayıflıklar ekonominin genelini olumsuz etkilemekte ve düşük işgücü verimliliğine sebep olmaktadır. Özellikle iyi eğitilmiş personel ihtiyacı olan KOBİ'lerin çoğu, kaliteli ve iyi eğitilmiş çalışanların, sunulan daha iyi ücret ve çalışma koşulları nedeniyle çoğunlukla büyük ölçekli firmaları tercih etmesi sebebiyle, sıkıntı yaşamaktadırlar.

Türkiye’de, sürekli artan genç nüfus için daha fazla yeni iş imkanına ihtiyaç duyulması, hükümeti 1997 yılında eğitim sisteminde köklü bir reform programını uygulamaya itmiştir. Programın temel hedefleri önceden beş yıl olan ilköğretim süresini sekiz yıla çıkarmak, 2005 yılı itibariyle ilköğretim, lise ve yüksek okula kayıt oranını sırasıyla %100, %75 ve %37’ye ulaştırmaktır. Program ayrıca, okula ulaşım imkanı olmayan veya güç koşullarda okula ulaşabilen kırsal kesim öğrencilerine taşınmalı eğitim sistemini getirmekte olup, fakir ailelerin çocuklarına ücretsiz ders kitapları ve yemek yardımı sunulmasını içermektedir. Programın uygulanması önemli derecede mali çaba istemektedir, bu doğrultuda 1990’lı yılların ilk yarısında eğitime bütçeden %2.7 oranında bir pay ayrılırken bu oran günümüzde GSYİH’nın %4’üne yükseltilmiştir.

Tablo 5. Eğitim göstergeleri

Okul-yaş popülasyonunun göreceli boyutu, 2000 <i>Toplam nüfusa göre yüzdesi</i>			
	<i>5-14</i>	<i>15-19</i>	<i>20-29</i>
Türkiye	20	10	19
OECD Ortalaması	13	7	15
En azından bir üst öğrenime devam etmiş olanların sayısı <i>Yaş grubuna göre yüzde olarak</i>			
	<i>25-34</i>	<i>35-44</i>	<i>45-54</i>
Türkiye	30	24	19
OECD ortalaması	74	69	60
Üçüncü bir öğrenime devam etmiş olanların sayısı <i>Yaş grubuna göre yüzde olarak</i>			
	<i>25-34</i>	<i>35-44</i>	<i>45-54</i>
Türkiye	10	8	9
OECD ortalaması	18	16	14
15 yaş ve üzeri cinsiyete göre okuma yazma bilmeyenler (yüzde)			
	<i>Toplam</i>	<i>Erkekler</i>	<i>Kadınlar</i>
1990	22.1	10.8	33.5
2000	14.9	6.5	22
2002	13.9	6.0	22
GSYİH yüzdesi olarak kişi başına eğitim harcaması miktarı			
	<i>1995</i>	<i>2000</i>	
Türkiye	2.4	3.5	
OECD ortalaması	5.2	5.4	

Kaynak OECD, Bir Bakışta Eğitim, 2003

Programın başlangıç ve gelişme aşamasında, kalifiye öğretmen açığı ve yeteri miktarda derslik bulunmaması gibi sorunlarla karşılaşmıştır. Buna ek olarak yoksul kırsal kesimde, yaşları 6 ile 14 arasında değişen 1 milyon civarında çocuk 1990'ların başında çalışmaktaydılar. Bu durum aileler tarafından ücretsiz çalışmanın faydasının daha yüksek yaşam standardı için uzun vadeli refahın önünde tutulması nedeniyle ilköğrencilerinin okula devamını düşürmüştür. Bu zorluklara rağmen, her ne kadar Türkiye'nin bu alandaki performansı hâlâ OECD genelinden düşük olsa da, sonuçlar oldukça iyidir.

Türkiye, ilköğretim okullarına devam oranını arttırmanın yanı sıra orta öğretim iyileştirmeli ve yaygınlaştırmalıdır. 1997 yılındaki reformlarla birlikte ilköğretime başlayan grup, zorunlu öğrenimin 12 seneye çıkartılacağı yıl olan 2005 yılına gelindiğinde, ortaöğrenime başlama çağına gelecektir. Yetkililer artan sayıda ortaöğrenim ve teknik okul öğrencisi ve okulda geçirilen sürenin uzaması ile karşı karşıya kalacaklardır. Çok sayıda öğrenciye ek olarak, kırsal kesimden kentsel alana göç nedeniyle de şehirlerde yeni okul ihtiyacı doğmaktadır. Genel eğitim ve yabancı dil eğitimi alanlarında ve özellikle bilgi teknolojileri gibi sanayinin ve hizmet sektörünün ihtiyaç duyacağı mesleki eğitim alanında daha fazla öğretmenin eğitilmesi, işe alınması ve idaresi yönünde özel bir çaba harcanması gerekmektedir.

Üniversite seviyesinde, yüksek becerilere sahip çalışan talebine olan arzda da sorun yaşanmaktadır. Üniversite mezunlarının toplam işgücündeki oranı 1995 ile 1999 yılları arasında %5.7'den %7.3'e yükselmiştir, ve buna karşılık gelen orta öğrenim mezunlarının oranı da aynı dönem içinde %12.6'dan %13.2'ye çıkmıştır. Mezun sayısının arttırılması çabalarına ek olarak eğitimde ekonominin ihtiyaçlarına cevap verebilecek nitelikte düzenlemeler yapılması ve özellikle talebin yüksek ancak arzın düşük olduğu (Bilgi ve İletişim Teknolojileri, makine imalat, kimyasallar gibi) alanlardaki üniversite mezunlarının sayısının arttırılması gerekmektedir. İnşaat ve tarım gibi geleneksel sektörler potansiyel talebin aksine daha fazla mezun vermektedir.

Yenilik politikaları

Bilimsel ve teknolojik ilerlemenin ticaretleştirilmesini öngören yenilik politikaları KOBİ'lere fayda sağlayabilir. Türkiye'de bu tür girişimlere ilk olarak 1960'lı yıllarda Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu'nun (TÜBİTAK) kurulmasıyla başlanmıştır. TÜBİTAK, Türkiye'deki bilim ve teknoloji politikalarının hazırlanması ve uygulanmasına ilişkin koordinasyonun sağlanması amaçlanmaktadır. Bu süre zarfında, sürekli devam eden mali kısıtlara rağmen, yenilik öncesi politikalar geliştirilmiştir. Devletin AR-GE araştırmalarına daha fazla yatırım yapılması gerektiğinin altını çizdiği ve bu alanda öncelikler belirlediği yıl ise 1983 yılı olmuştur. Aynı yıl Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu (BTYK) kurulmuş olup, kurula Başbakan başkanlık ederken TÜBİTAK sekreteryası görevini üstlenmiştir. Bilim ve teknoloji politikalarının temel yönelimleri 1990'larda hazırlanan bir dizi belge içerisinde tanımlanmış¹⁹ olup, bu politikalar farklı konuların yanı sıra, ulusal yenilik sisteminin hayata geçirilmesine, bilim ve teknoloji alanında ihtiyaç duyulan kaynak ve kurumların geliştirilmesine ve elde edilen bulguların ekonomide kullanılmasına yol açmıştır. 1997 yılında BTYK, ulusal yenilikçilik sisteminin önemine, yaygınlaştırılmasının gerekliliğine, yenilikçilik faaliyetlerine hız verilmesi ihtiyacına ve sonuç olarak KOBİ'lerin yenilikçilik faaliyetlerine destek verilmesinin gerekliliğine dikkat çekmiştir.

8. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın (2002-05) hazırlanmasına paralel olarak, Bilim ve Teknoloji Uzman Komitesi 2003-23 dönemini kapsayan "Vizyon 2023" adlı yenilik politikalarının uygulanmasına yönelik bir proje oluşturmuştur. Bu proje; kamu ve özel kesimden, üniversiteler ve sivil toplum örgütlerinden temsilcilerin yönlendirme grubunda yer almalarını öngörmektedir. Bu kapsamda dört ana tema seçilmiş olup bunlar özel projelere dönüştürülecektir. Bunlar Ulusal Teknoloji Öngörü Projesi, Teknolojik Kapasite Projesi, Araştırmacılar Envanteri Projesi ve Ulusal AR-GE Altyapı Projesi, olarak sıralanmakta olup, dört alt projenin çıktıları, Türkiye'nin yeni bilim ve teknoloji politikasının çerçevesini oluşturacaktır.

19 TÜBİTAK, *Türkiye Bilim ve Teknoloji Politikaları*, 1993; *Bilim ve Teknolojiye Hız Verenler*, 1995.

Yenilik politikalarının belirlenmesi, hazırlanması ve uygulanması çok sayıda kamu kurum ve kuruluşu ile özel kurum ve kuruluşun katkısını gerektirmektedir. Yukarıda da belirtildiği gibi BTYK yenilik alanında politikalar yapmaktadır; politikalar TÜBİTAK tarafından formüle edilip önerilmektedir. Ayrıca BTYK, politika uygulamaları için eylem programları da formüle etmektedir. Politika uygulama sürecine meclis komiteleri ve kamu kurumları da (Hazine Müsteşarlığı, Dış Ticaret Müsteşarlığı, Devlet Planlama Teşkilatı ve KOBİ'lerle ilgili olarak KOSGEB) katılmaktadır. Devlet kuruluşları mali destek, eğitim, danışmanlık vb. aracılığıyla yenilik politikalarının uygulanmasıyla görevlidir. Bölgesel özel ve kamu kurumları, ağlar ve ortaklıklar da yeniliğe yönelik devlet kararlarının uygulamaya konmasına yardımcı olmaktadır.

İmalat sanayine yönelik AR-GE projelerine direk finansman desteği sağlayan devlet programları, Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı (TTGV) ve TÜBİTAK bünyesindeki Teknoloji İzleme ve Değerlendirme Başkanlığı (TÜBİTAK-TİDEB) tarafından uzun vadeli destekleme kredileri vasıtasıyla uygulanmaktadır. TTGV'den destek alan firmaların %73'ü ve TÜBİTAK-TİDEB portföyünde bulunan firmaların da %70'ini KOBİ'ler oluşturmaktadır. TTGV, AR-GE çalışmalarını finanse etmek üzere Hazine tarafından tahsis edilen Dünya Bankası fonlarını dağıtım misyonu üstlenmiş, kâr amacı gütmeyen bir kuruluş olup kredi riskini de üstlenmektedir. TÜBİTAK'ın AR-GE çalışmalarını finanse etmek amacıyla kullandığı fonlar ise Dış Ticaret Müsteşarlığı ve kısmen de bütçeden karşılanmaktadır. KOBİ'lerin teknolojik gelişmelerini arttırmaya dönük fonlar ise Sanayi ve Ticaret Bakanlığı tarafından KOSGEB kanalıyla dağıtılmaktadır. Bu fonların toplam miktarı bütçede yıllık olarak belirtilmektedir.

Rekabet politikası

Özellikle özelleştirmeye bağlı olarak devletin ekonomideki rolünün küçültülmesi isteği ve Avrupa Birliği ile ilişkilerin kuvvetlendirilmesi, Türk hükümetini rekabeti teşvik eden politikalar uygulamaya sevk etmiştir. Avrupa Birliği müktesebatının kabul edilmesi bu politikaların gelişiminde önemli bir rol oynamıştır. Avrupa Birliği Antlaşması hükümlerine uygun olarak hazırlanan Rekabetin Korunması Kanunu 1994 senesinde kabul edilmiştir. 1997 senesinde kurulan Rekabet Kurumu, açık, rekabete dayalı bir pazarın temin edilmesinde ve sürekliliğinin sağlanmasında son derece önemli bir role sahiptir. Ağ sanayileri hakkındaki düzenlemeler başta olmak üzere, özelleştirme sürecine de katılmaktadır.

Sayıca çok, ölçek olarak küçük ve ülke geneline yayılmış olmalarından ötürü KOBİ'ler doğrudan Rekabeti Koruma Kanunu'ndan etkilenmemektedir. Ancak, KOBİ'lerin tekelleri eğilimlere karşı güvence altına alınması ve pazarda tam rekabetin sağlanabilmesi çok önemlidir. Dolayısıyla rekabet politikalarının uygulanması ekonominin tamamını ve KOBİ'leri piyasaların daha etkin çalışmasını sağlayarak yararlı yönde etkilemektedir. Rekabet karşıtı anlaşmalara girilmesinin, kartel oluşturulmasının veya pazardaki hakim pozisyonun kötüye kullanılmasının yasaklanması kamunun ve dolayısıyla KOBİ'lerin çıkarını korumaktadır. Uygulamaya konan veya konması planlanan reformlar – özellikle kara ulaşımı sektöründe (uluslararası rekabete açılan) ve telekomünikasyonda (Halihazırda yürürlükte olan düzenlemeler piyasa güçlerine çok önem vermektedir)- sadece KOBİ'lerin faaliyet gösterdiği ortamı güçlendirebilir. Ancak mali sektörde KOBİ'lere destek kredisi veya kredi teminatı sağlanması gibi uygulamalar, her ne kadar piyasa yetersizlikleri yüzünden KOBİ'lerin karşılaştığı olumsuzlukların düzeltilmesini amaçlasa da, rekabeti engelleyici uygulamalar olarak düşünülebilir.

BÖLÜM 3 – KOBİ'LERE ÖZGÜ POLİTİKALAR

KOBİ'lere özel politika tasarlama ve uygulama çalışmalarına katılan çok sayıda kamu kuruluşu vardır.

- Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı (DPT), uzun vadeli kalkınma programlarının yanı sıra KOBİ'lere yönelik politikaları içeren yıllık programlar hazırlamaktadır. DPT, bu politikaları mümkün olduğu kadar etkili bir biçimde uygulamak amacıyla kamu kuruluşları ve özel kuruluşlar arasında bir koordinasyon görevi yürütmektedir. DPT ayrıca politika denetimlerini yürütmekte ve gerekli gördüğü takdirde düzeltmeler yapmaktadır.
- Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, KOBİ politikalarının tanımlanmasında birincil kurumdur ve politikaları ilgili kurumu olan Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB) aracılığıyla uygulamaktadır. KOBİ politikalarını yürütmekle görevli KOSGEB, KOBİ'lerin büyüme ve gelişmelerini desteklemek amacıyla gerekli kalkınma ve destek programlarını KOBİ'lerin teknolojik kapasitelerini geliştirmek, eğitim ve bilgi seviyelerini yükseltmek, uygun finansal mekanizmaları sağlamak ve yönetim altyapılarını geliştirmek suretiyle yürütmektedir.
- Hazine Müsteşarlığı, KOBİ yatırımlarına verilen devlet yardımlarından sorumluyken; Dış Ticaret Müsteşarlığı KOBİ'lerin kurulmasını teşvik eden programların yürütülmesine yardımcı olmaktadır.
- Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB), Türkiye Esnaf ve Sanatkarları Konfederasyonu (TESK) gibi iş dünyası örgütleri de bu politikaların yürütülmesinde önemli bir rol oynamaktadır.
- Mali kuruluşlar KOBİ'lere kredi ve garanti sağlayarak destek vermektedir. Bunların arasında Halk Bankası, Türkiye Esnaf ve Sanatkarlar Kredi ve Kefalet Kooperatifleri Birlikleri Merkez Birliği (TESKOMB) ve Kredi Garanti Fonu Araştırma ve İşletme A.Ş. (KGF) vardır. Diğer kurumlar teknoloji, bilimsel ve teknik araştırma vb. alanlarda KOBİ'lere destek ve hizmet sağlamaktadır.²⁰

Türkiye'nin KOBİ'lere yönelik ön politikalarının uluslararası platforma entegrasyonunun genel çerçeve ve kapsamı aşağıda tanımlanan program ve amaçlarda yer almaktadır:

BEST Programı

Avrupa Birliği, Haziran 1997'de Amsterdam Avrupa Konseyi'nde kurulan İş Ortamını Basitleştirme Çalışma Grubu - Business Environment Simplification Taskforce (BEST)- tarafından hazırlanan raporun tavsiyelerini takip ederek, KOBİ'lerin girişimcilik ve rekabet edebilme yeteneğini geliştirmek amacıyla bir eylem planı başlatmıştır. Türkiye'nin de istekli bir üye olarak yer aldığı eylem planı, ülkeler arasında en iyi uygulamaları paylaşma temeline dayanmakta olup eğitim ve çalışma şartları, sermayeye erişim, destek hizmetlerinin görünürlüğü, kamu yönetimi ve istihdam ile çalışma koşulları alanlarını içermektedir.

²⁰ KOBİ'lere destek veren diğer kurumlar: TÜBİTAK, TTGV, TSE, TPE ve TÜRKAK'tır.

Küçük İşletmeler İçin Avrupa Şartı

2000 yılında Portekiz'in Feira şehrinde yapılan Avrupa Konseyi toplantısında, KOBİ'lere yönelik Avrupa Şartı onaylandı. Şart, hem KOBİ'lerin önemli kabul edilmelerinin nedenlerini hem de Konseyin bu işletmelere yardımcı olma yönündeki kararlılığının nedenlerini ortaya koymaktadır. Türkiye ve diğer başvuran ülkeler, Şartı, Nisan 2002'de Maribor'da yapılan konferansta imzalamıştır. Şart, orta ve uzun vadeli KOBİ kalkınma stratejisiyle bağlantılı öncelik verilmesi gereken 10 alana yayılmaktadır. Bunlar, girişimciler için eğitim ve öğretim, iş kurma (start-up) sürecinin kolaylaştırılması, daha iyi mevzuat ve düzenlemeler, beceri eğitimi, on-line erişimin geliştirilmesi, tek pazardan daha fazla yararlanma, vergilendirme ve mali konularda iyileştirme, KOBİ'lerin yenilik ve teknolojik kapasitesini güçlendirme, e-ticaret ve teknoloji işletmelerinin desteklenmesi ve ulusal ve uluslar arası etkinliklerde KOBİ'lerin çıkarlarının etkili ve güçlü temsili olarak sıralanmaktadır. Türk yetkililer, KOBİ'ler için uzun vadeli stratejilerinin temeli kabul ettikleri Şartı kabul ederek, ilgili alanlardaki programların ve projelerin geliştirilmesi ve gerekli fonların sağlanması için somut adımlar atmaya taahhüt etmiştir. Şartın kapsadığı alanlarda yürürlüğe konulan politikalar ve elde edilen sonuçlar yıllık raporlarda gözden geçirilmektedir.

İşletme ve Girişimcilik Çok Yıllı Programı (2001 – 05)

Bu program, Küçük İşletmeler Avrupa Şartı'nda belirlenen alanlarda bir dizi tedbirin yerine getirilmesini gerektirmektedir. KOSGEB, Türkiye'nin topluluk programına katılımını koordine etmektedir. Yaklaşık 4.5 milyon Euro'luk bir bütçesi olan program kapsamında, Türkiye'nin öncelikleri aşağıdaki faaliyet alanlarında belirtilmektedir:

- KOBİ'leri destekleyen kuruluşlar arasında deneyim paylaşımı, sinerji yaratımı, kurumlar arasında işbirliğini güçlendirme, atıl kaynakları işletme ve bu kaynakları ihtiyaç duyulan alanlara yönlendirme.
- Politikalar ile Avrupa stratejilerinin uluslararasılaştırılmasının vurgulanması.
- 12 adet Avrupa Bilgi Merkezinin kurulması.
- Avrupa Birliği'ndeki KOBİ destek politikalarının, projelerinin, en iyi uygulamaların ve başarılı çözümlerin bu alandaki know-how'ı kazanmak için incelenmesi.

Türkiye, bu program altında, bilgi ve teknoloji tabanlı yenilikçi işletmeleri desteklemek için Avrupa Birliği tarafından geliştirilen - başlangıç sermayesi, risk sermayesi, teminatlı krediler ve "iş melekleri" ile ilgili - mali araçları ve mekanizmaları hızla öğrenmeyi ve uygulamayı hedeflemektedir.

Lizbon Zirvesinin Hedefleri

Mart 2000'deki Lizbon Zirvesinde 2010 yılı için konan gelir, verimlilik ve istihdam ile ilgili temel büyüme hedeflerine ulaşılması için, Türkiye'nin de taraf olduğu Küçük İşletmeler için Avrupa Şartı'nda belirtilen tedbirler aracılığıyla yenilikçi işletme ve özellikle KOBİ'lerin kurulmasına ve gelişimine uygun ortam yaratılmasını hedefleyen bir strateji belirlenmiştir.

Bologna Şartı

Türkiye, bir OECD üyesi olarak, Haziran 2000'de KOBİ'lere yönelik politikalara ilişkin Bologna Şartını imzalamıştır. Bu kapsamda Türkiye, şartı imzalayan ülkelerle birlikte

“KOBİ’lerin kalkınmasını teşvik etmek, mali ve mali olmayan araçların kullanımını yaygınlaştırmak ve küresel KOBİ ortaklıklarını arttırmak amacıyla uluslararası örgütler içinde ikili ve çok taraflı işbirliklerini güçlendirmeyi” kabul etmiştir.

Yüksek Planlama Konseyi’nin 10 Kasım 2003’teki kararının ardından, KOBİ destek sürecinin parçası olarak bir KOBİ Stratejisi ve Eylem Planı hazırlanmıştır. Destek stratejileri belirlenirken, Plan dikkate alınmalıdır. Katılım öncesi çerçevede hazırlanan Planın yürürlüğe konması, AB Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin 2003 Türkiye Ulusal Programı’nın Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler Bölümü’nün önceliklerinden biridir. Plan KOBİ’ler için önemli stratejileri belirleyen örgütlerin oluşturduğu “KOBİ Çalışma Grubu” tarafından hazırlanmıştır. Planın amacı var olan politika ve programların çerçevesini açık bir biçimde belirtmek ve bu kapsamda yer alan faaliyetleri tanımlamak, kamu kuruluşlarının ve özel kuruluşların karşılıklı sorumluluklarını net bir şekilde ifade etmek ve gerekli faaliyet ve projeleri tanımlamaktır. KOBİ Strateji ve Eylem Planı uzun vadeli olmasına rağmen, 2004-2006 dönemini kapsayan özel bir Eylem Planı da söz konusudur. Bu planın uygulanmasına yardımcı olmak amacıyla, İstişare Komitesi, Eylem Planını izlemek ve değerlendirmek için Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) ile birlikte çalışacak özel sektör temsilcilerinin katılımını öngörmüştür. Aşağıda bahsi geçen bütün faaliyetler ve programlar Eylem Planı’nın parçasıdır.

AB’nin KOBİ politikasına genel yaklaşımıyla paralel olarak, Türk KOBİ politikası daha çok bir endüstriyel kalkınma politikası olarak görülmektedir. Türk hükümetinin genel hedefi, KOBİ endüstri sektöründeki verimliliği arttırmaktır. Bu hedef, KOBİ’lere ayrılan (hem kamu kuruluşlarının hem de özel kuruluşların verdiği) toplam kredinin payındaki artışı, KOBİ’lerce kullanılan teknoloji seviyesindeki yükselişi ve KOBİ’lerce üretilen ürünlerin kalitesindeki artışı içeren çeşitli mekanizmalar aracılığıyla gerçekleştirilecektir. Hükümet bu politika hedeflerini desteklemek için birçok program başlatmıştır.

Devletin Avrupa Birliği’ndeki KOBİ’lerin yarattığı ve giderek artan rekabete cevap vermede başarılı olacak endüstriyel ekonominin sektörlerini belirleyebileceğini varsayan birçok unsur Türk devletinin KOBİ destekleme yaklaşımının olası başarısını etkilemektedir. Hangi endüstriyel sektörlerin en uyumlu olduğunu eninde sonunda piyasa belirleyecektir, ancak, Türk devletince destek verilmek üzere seçilen sektörlerin piyasa tarafından seçilen sektörlerle aynı olup olmayacağı kesin değildir. Devletin nispeten az sayıda işletmeye nispeten önemli ölçüde destek vermesi, devletin destek verildiğinde başarılı olma olasılığı en yüksek işleri belirleyebildiğini de düşündürmektedir. Kapsamlı bir çok devlet programını yürüten ya da denetleyen kuruluş olan KOSGEB’in hangi işletmelerin destekleneceğini belirlemede rekabetle ilgili testleri kullandığı görülmektedir. Bu, seçim sorununu minimum düzeye indirmelidir.

Avrupa Birliği’ndekilerle karşılaştırıldığında, Türk KOBİ’lerinin ortalama büyüklüğünün çok küçük olduğu görülür; bu durum dikkate alındığında, devlet desteğinin, ulusal ve uluslararası piyasalarda uzun vadeli destek olmadan ayakta kalma şansı yüksek olan işletmeler üzerinde yoğunlaştırılması gerekmektedir. Çok küçük işletmelerin büyük bir kısmı daha kolay ayakta kalabilecekleri yerel piyasalarda rekabet etmekle sınırlandırılmış olabilir. Bu, özellikle yurt dışından ya da büyük yerel işletmelerden gelen rekabete az açık olan, uzak ve az sanayileşmiş bölgelerdeki işletmeler için geçerlidir.

Devletin yaklaşımında, piyasanın talep yönünden çok arz yönü üzerine odaklanıldığı da söylenebilir. Bu, devlet programlarında sık görülen bir durumdur. KOBİ’lerin zayıf taraflarının üstesinden gelmesine yardımcı olacak kaynakları temin ederek kaynakları bu zayıf taraflara yönlendirmenin mantıklı olduğu görülmektedir. Bu yaklaşımdaki üzeri kapalı varsayım, bu kaynaklara talep olduğu ve KOBİ’lerin devletin sunduğu hizmetlerden yararlanacağıdır. Destek faaliyetlerinin sunulmasında devletin önde gelen kuruluşlarından biri olan KOSGEB’e yönelik bir soru da hükümet tarafından sağlanan hizmetlerin neden özel sektörde de halihazırda bulunmadığıdır.

Devlet Tarafından KOBİ'lere Sağlanan Mali Destek

Devletin KOBİ'lere sağladığı mali destek, sermaye piyasalarının devletin müdahalesi olmadan küçük işletmelerin ihtiyaçlarına hizmet edemediği varsayımına dayanmaktadır. Küçük işletmelere krediye erişim imkanının sağlanamaması temel olarak son yıllarda ciddi bütçe açıklarına, para arzının büyümesine ve enflasyona neden olan mali politikanın etkilerinden kaynaklanmaktadır. Bu durumda, bankalar öncelikle yüksek reel getiri oranları olan kamu kredilerine yatırım yapmayı tercih etmiştir. Kamu kredisine yatırım yaptıktan sonra geriye kalan ve kredi olarak verilebilen fonlar öncelikle daha büyük işlere gitmektedir. Türk yetkilileri kredi olarak verilebilen fonların % 5'inden daha azının imalat sektöründeki KOBİ'lerin kullanımına açık olduğunu tahmin etmektedirler. KOBİ'lerin ulaşabildiği kredi miktarını arttırmak için, Hazine Müsteşarlığı birçok bankanın (ilk aşamada sadece Halk Bankası ve Sınai Kalkınma Bankası ardından başka bankalar da eklenmiştir) kullanımına açık fonlar oluşturmuştur. Kredi parametreleri, bankaların anlaşmasıyla belirlenmektedir ancak bankalar kredilerin altına imza atmakta ve kredilerin ödenmemesi durumunda sorumluluğu almaktadır. 2000 ve 2001 yıllarındaki mali krizler, ödenmeyen kredilerde bir artışa neden olmuştur (ödenmeyen kredilerin normal oranı % 5 civarındayken, 2002'de bu oran % 12'ye yükselmiştir). Bankaların çalışmaya devam etmesini sağlamak için devlet bütçesinden büyük miktarda fonun aktarılması gerekmiştir. Halk Bankası küçülmek (800 olan şube sayısını 550'ye çekmek) zorunda kalmıştır ve özelleştirilmeye hazırlanmaktadır. KOSGEB, iki devlet bankası ile, Vakıfbank ve Halk Bank, KOBİ'lerin kısa vadeli nakit akışı sorunlarını çözmelerine yönelik onlara elverişli krediler temin etmek amacı ile protokoller imzalamıştır. Krediler bankalar tarafından sağlanmıştır ancak girişimcilerin başvuruları KOSGEB tarafından onaylanmıştır. Bu protokoller altında, 1.605 girişimci toplam olarak 70 milyon Euro almıştır ki bu, banka kredilerinin küçük bir bölümüdür.

Devlet aynı zamanda KOSGEB'in İGEM ve TEKMER Merkezleri aracılığıyla sanayi sektöründeki işletmelere geri ödenen teşvik olarak destek sağlamaktadır. Bu teşvikler temel olarak ekipman ve teknolojiye yapılan yatırımlarda kullanılmaktadır. Bu destekler geri ödendiği süreçte, bütçesel maliyetleri faizin finansmanı ile sınırlı kalacaktır.

Devlet ayrıca, küçük sanayi sitelerinin veya organize sanayi bölgelerinin kurulması için uzun vadeli krediler de vermektedir. Sanayi sitelerinin yaklaşık üçte ikisi özel fonlar ile kurulmuştur ancak, var olan birçok sanayi sitesinde önemli bir oranda atıl kapasite görünmesine rağmen, devlet yeni sanayi siteleri için fonlar sağlamaya devam etmektedir. Devlet bu tür sanayi sitelerinde mekan ihtiyacının, özellikle de Türkiye Avrupa Birliği'ne kabul edilirse, hızla artacağına inanabilir. Büyük sanayi siteleri inşa etmek, hem para hem de zaman gerektirmektedir. Devlet desteği, bu alandaki gecikmelerin daha hızlı bir büyümenin önünde engel olmamasını amaçlıyor olabilir.

Muafiyetler, KOBİ'lere makine ve malzeme yatırımı yapmaları için verilmektedir. Bu bağlamda, daha önce Hazine Müsteşarlığı tarafından yürütülen yatırım teşvik sisteminin tedbirlerinden biri olan yatırım indirimi, şu an üretimde kullanılan ve yıpranma payı beş milyar Türk Lirasından fazla olan sabit varlıkları satın alan ya da üreten bütün yatırımcılara otomatik olarak % 40 oranında verilmektedir. Hazine Müsteşarlığı'nın yürüttüğü KOBİ Yatırımlarına Devlet Yardımı Programı içine giren KOBİ'ler aynı zamanda belli ithalat vergilerinden ve malzemeye yapılan yatırımlar üzerine katma değer vergisi ödenmesinden muafiyet elde edebilirler. Bu vergi, düşük vergi tahsilatını dengelediği için, devletin harcamalarıyla vergi tahsilatını dengelemek gibi genel bir hedefle çatışma yaratmaktadır. KOBİ sektörü ayrıcalıklı muamele görmezken, büyük işletmeler vergi muafiyetlerinin bazı türlerinden de yararlanabilmektedir.

Devletin KOBİ'lere sağladığı Mali Desteğe ilişkin Stratejik Hususlar

Devlet KOBİ'leri mali olarak destekleme konusunda önemli bir stratejik kararlar karşı karşıya kalmaktadır. Devletin şu anki mali destek politikasının büyük bir kısmı, piyasa başarısızlıkları ya da hükümetin mali politikasındaki zayıflığın neden olduğu bir eğilime dayanmaktadır. Devletin harcamalarını kontrol etme ve enflasyon oranlarını azaltma çabaları devam ederken, hükümet bütçeyi dengeleme amacına ulaşmak için mevcut KOBİ mali destek programlarını sınırlandırmalıdır. Bu, bir dizi KOBİ'nin bilançolarını iyi durumda tutmasını zorlaştırabilir, ancak aynı zamanda bankacılık sektörü KOBİ'lere kredi veren ana tedarikçi olarak hareket etmeye başlamalıdır. Ayrıca, daha istikrarlı

ekonomik politikalarından kaynaklanan parlak büyüme tahminleri de birçok KOBİ'nin iş durumunu iyileştirebilir.

Devlet aynı zamanda, son yıllarda bankacılık sektöründe yapılan yapısal değişikliklerin tamamlanması için programla ilgili hangi faaliyetlerin yapılması gerektiğine de karar vermelidir. Bankalar artık daha yakından denetlenmektedir; rezerv gereklilikleri ve diğer faaliyet oranları ile ilgili daha sıkı standartlara tabi tutulmaktadır. Bununla birlikte, çoğu bankanın küçük işletmelerle çalışma konusunda çok az deneyimi bulunmaktadır ve küçük işletmelerin kredilerinin altına imza atma konusundaki sorunlara aşına değildirlir. Devlet hem bankalardaki yetkilileri hem de KOBİ sahiplerini KOBİ'lere kredi vermeyle ilgili kurallar hakkında eğiterek KOBİ'lere kredi veren piyasayı geliştirebilir. İşletme sahiplerine nasıl iyi bir mali plan hazırlanacağını ve (bir ya da daha fazla) bankaya nasıl kredi talebi sunulacağını öğretilmesi gerekmektedir. Banka yetkilileri belli bir endüstri dalındaki küçük ve büyük girişimler arasındaki farkları anlayarak KOBİ kredi taleplerini değerlendirmeyi öğrenmelidir. Küçük işletmeler genellikle büyük rakiplerinin sahip olduğu maddi teminata ya da nakit akışına sahip olmayacaktır ve girişim sahibinin yönetim yeteneklerine daha fazla bağımlı kalacaktır. Bankalar bu tür farklarla başa çıkmayı öğrenebilirler. Bankaların KOBİ'lere kredi vermesi için ihtiyaç duyulan özel yetenekler ve bilginin iyi örneklerini hem Avrupa'da hem de Kuzey Amerika'da görmek mümkündür. KOSGEB'in KOBİ'lere kredi verme konusundaki başarılı örnekleri hem bankaları hem de KOBİ'leri destekleme konusunda büyük bir eğitim faaliyetini tasarlama ve uygulama için bir temel olarak gözden geçirmeye yüksek öncelik vermesi tavsiye edilmektedir.

Devlet, Dünya Bankası ve Almanya Kalkınma Programı tarafından desteklenen programı temel alan bir genişletilmiş kredi garantisi programı geliştirmeyi düşünebilir. Bu garanti programı etkili olacak gibi görünmektedir, çünkü Kredi Garanti Fonu Kurulu bankalar tarafından sunulan kredi paketi programlarına gerekli özeni göstermektedir. Bankalar bir garantinin hazır olduğunu kesinleştirmek için gerekli olan standartları kısa sürede öğrenmektedir. Bu disiplin, banka yetkililerini kredi başvurularını kendilerine ait etkili bir biçimde ve gerekli özeni göstererek incelemelerini sağlamak için eğitmeye yardımcı olmaktadır. Dikkatli bir gözlemlerle, daha iyi krediler verilebilir ve teminatlı fonların çekiciliğinin daha aza indirgenmesi mümkün olabilir. Teminat alan işletmelerden küçük ücretler alınabilir ve bu ücretler teminat fonunun tükenmesini engellemek için yeterli olabilir.²¹

Birçok ülkedeki küçük ölçekli işletmeler iş kurma veya en başından işletmelerini genişletme amacıyla düşük miktarlarda kredi bulmakta hayli zorlanmaktadır. Bankalar haklı olarak, çok küçük kredi taleplerini gözden geçirmeye ilgili işlem masraflarının, kredinin başarılı bir şekilde geri ödenmesi halinde bile bankanın para kazanamayacağı anlamına geldiğini ifade etmektedir. Bu sorunun üstesinden gelmenin bir yolu, sayıları giderek artan kadın girişimcileri destekleme şeklinde Birleşik Devletlerde uygulanmaktadır. Bu mikro – kredi programı, katılımcı bankalara kredi vermede kullanacağı bir fon kaynağı sunmakta ve bankaya küçük bir kredinin değerlendirilmesiyle ilgili zaman ve masrafları kapsayan bir ücret ödemektedir. Krediler piyasa faiz oranlarıyla ya da bundan biraz daha yüksek oranlarla (genellikle rekabetçi piyasa faiz oranından % 3 daha fazla olmamak üzere) verilmektedir. Krediler ödendikçe, bankaların parayı tekrar kredi olarak vermesine izin verilmektedir. İşletme sahibi kadınların başlangıçta bu kredi türünden 20.000 Amerikan Dolarına kadar kredi almasına izin veriliyordu, SBA bazı durumlarda 50.000 ya da 100.000 Amerikan Dolarına kadar olan

21 Amerika Birleşik Devletlerinde, ABD Küçük İşletme Yönetimi (Small Business Administration – SBA) tam güvenle ve federal devletin kredisiyle desteklenen garantiler yayınlamaktadır. Programda yeni olan bankalar bütün kredileri SBA kredi personelinin incelemesine sunmalıdır ama bankalar deneyim kazandıkça ve KOBİ kredi taleplerinin uzman değerlendirmelerini kendi başlarına yapabileceklerini gösterinceye kadar, bankalara bir teminatlı fon kotası tanınmakta ve bankalar bu teminatları uygun gördükleri gibi dağıtmaktadır. Zaman içinde, SBA teminata alınan kredinin yüzdesini azaltmaktadır (önce % 90'dan % 100'e çıkarmakta sonra % 75'e indirmektedir). Bankalara kendi teminat kararlarını kendilerinin vermesi konusunda yetkilendirmede önemli unsur, SBA denetçileri tarafından teminatlı kredilerin rast gele örneğinin alınmasıdır. Program 40 yıldır uzun bir zamandır yürürlüktedir ve başarı oranı giderek artmaktadır. bu yılların büyük bir kısmında Birleşik Devletler'de istikrarlı parasal ve mali politika durumu KOBİ kredi garantilerinin kullanımını büyük ölçüde hızlandırmaktadır.

krediler için benzer bir destek de sağlamaktadır. Bu programlardan biri, bankaların, bankayla sürekli bir ilişkisi olan müşterilerini daha az kağıt işiyle uğraşmak zorunda bırakarak kredi vermesine olanak vermektedir. Hem bankalar hem de KOBİ'ler bu tür kağıt (bürokrasi işleri) az olan kredilerden memnundur.

İşletmelerin Kuruluş Süreçleri

İşletmelerin kuruluş süreçlerini geliştirme planları, teklif edilen faaliyetin birçok alanını içermektedir. Teklif edilen faaliyetlerin büyük bölümü, özellikle Türkiye Esnaf ve Sanatkarlar Konfederasyonu (TESK) ve Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB)'nın desteğiyle, KOSGEB tarafından zaten organize edilmiş ve uygulanmaya konulmuş olan programların mantıklı uzantılarıdır. Teklif edilen faaliyetler aşağıda belirtilmiştir.

İstihdam ve İşe Alma

İstihdam destek programları 28 İş Geliştirme Merkezi (İGEM), 11 Teknoloji Geliştirme Merkezi (TEKMER) aracılığıyla KOSGEB tarafından yürütülmektedir.²² İGEM ve TEKMER'ler teknik ve yönetim desteğinin bir bileşimini sunmakta olup, desteklenen işletmelerde kapasiteyi arttırmak için ihtiyaç duyulan özel yeteneklere sahip çalışanların işe alınmasına yönelik danışmanlık hizmeti de mevcuttur. Fonlar 12 ay ile 18 ay arasında değişen süreler için kalifiye elemanların kısmî masraflarını karşılamak için sunulmaktadır. Destek, Türkiye'nin gelişmiş bölgelerinde maaş masraflarının yaklaşık % 70'ini karşılamaktadır. Az gelişmiş bölgelerdeki işletmeler maaş masraflarının %80 ya da %90'ını almaktadır.

Tablo 6. İşletme Geliştirme Merkezleri ve Teknoloji Geliştirme Merkezleri Tarafından Desteklenen İşletmeler 2002

Destek Türü	Desteklenen İşletme Sayısı
İGEM	
Danışmanlık hizmetleri	2 928
Laboratuvar hizmetleri	6 472
Eğitim	5 870
Kalite iyileştirmesi	224
Öteki proje destekleri	4 175
TEKMER	
Ar & Ge desteği	140

Kaynak: Dış Ticaret Müsteşarlığı.

İstihdam Desteği, TEKMER merkezlerinin sunduğu birçok hizmetten sadece biridir. TEKMER merkezleri aynı zamanda, teknoloji tabanlı işletmelerin Ar-Ge faaliyetlerine yönelik olarak, hizmetlere (örneğin test ve analiz) erişim, teknik, mali, yönetim danışmanlık yardımı, bilgi hizmetleri, eğitim programları ve yazılım alınmasına yönelik olarak mali destek sunmaktadır. İstihdam Desteği, karmaşık destek sisteminin sadece bir bölümü olduğundan, İstihdam Desteğinin işletmeler için ne kadar yararlı olduğunu belirlemek zordur. İşletmelerin, İstihdam Desteğinden elde edecekleri faydalar açıktır ama çalışanın ne kadar iyi seçildiğini ve çalışandan ne kadar iyi yararlanıldığını gösterecek çok az kanıt bulunmaktadır. Bu faaliyet aracılığıyla desteklenen personelin yarısından fazlasının destek sona erdikten sonra da işletmede kaldığı gerçeği birçok personelin uzun vadede yararlı olduğunu işaret etmektedir.

KOSGEB'in bu program altında ödenecek maksimum maaşlarla ilgili olarak net düzenlemeleri bulunmaktadır ve program merkezler tarafından iyi yönetiliyor gibi görünmektedir.

22 Bu rakamlar 2001 yılına aittir ve bu programların hepsinde bir büyüme için planlar yapıldığında bu rakamlar değişebilir.

Yeni Kurulan İşletmelerin Desteklenmesi

KOSGEB'in yeni işletme kuran girişimcileri desteklemek için de birçok programı bulunmaktadır. Bu programların genel hedefleri girişimleri yatırım çevresi hakkında bilgilendirmeyi, sektör – tabanlı planlar ve piyasa araştırması yapılmasını sağlamayı, iş planlarına yardımcı olmayı ve işletmelerin büyümesi ile kalkınmaya yönelik stratejik yaklaşımları içermektedir. Bu bilginin büyük bir kısmı İGEM ve TEKMER merkezleri de dahil olmak üzere KOSGEB merkezleri aracılığıyla elde edilmektedir. Merkezler aynı zamanda girişimciliğe dayanan iş kurma faaliyetlerini teşvik etmek için mali teşvikler de sağlamaktadır. Bu teşvikler hem sabit yatırımlarına hem de işletme masraflarına destek için 10.000 Euro karşılığı Türk Lirasına kadar çıkabilir. Sabit yatırım için sağlanan (ve 8.000 Euro'ya kadar olan) sermayenin geri ödenmesi gerekirken, işletim masrafları için sağlanan (ve 2.000 Euro'ya kadar olan) sermayenin geri ödenmesi gerekmemektedir. Teknoloji alanında kurulan yeni işletmelere daha kapsamlı bir yardım sağlanmakta ve malzemelerin, ekipmanların ve prototip ürünlerin üretilmesi için masrafların % 85'ine kadar (70.000 Euro'ya kadar) ödeme yapılmaktadır. Prototip üretimi tamamladıysa ve KOSGEB ürünün başarılı bir şekilde üretilebileceğine inanırsa, KOSGEB kaliteli üretimin sağlanması için gerekli olan donanımın alınması amacıyla ek 30.000 Euro ödeme yapabilir. Program yardımı dört yıllık bir süre içinde geri ödenmelidir, bunun genellikle bir yılı ödemesiz dönem ve sonraki üç yıl için kısmi ödemeler yapılmalıdır. Gelişmiş bölgelerdeki yeni kurulan işletmelerin daha hızlı geri ödeme yapması beklenmekteyken, daha az gelişmiş bölgelerdeki işletmelere daha uzun geri ödeme süreleri ve ilk yıllarda daha düşük geri ödeme payları verilmektedir. Danışmanlık desteği, Ar-Ge uygulamaları desteği ve Ar-Ge bulgularının yayınlanması, bir teknopark'ta alan kiralınması ve ihracatı teşvik etme amaçları doğrultusunda geri ödemesiz (25.000 Euro'ya kadar) ek bir miktar sunulabilmektedir.

KOSGEB'in girişimcilik için sağladığı bir başka destek unsuru, KOSGEB'in Girişimcilik Merkezi aracılığıyla sunulmaktadır. Bu Merkez, girişimcilik ve uyguladığı ya da sponsorluğunu yaptığı piyasa araştırması ile tanımlanan potansiyel fırsatlar hakkında bilgi sağlamaktadır. Bu bulgular, KOSGEB'in İGEM, TEKMER merkezleri ve ortak kullanım imkanları aracılığıyla ya da küçük sanayi siteleri ve organize sanayi bölgeleri aracılığıyla dağıtılmaktadır.

Yeni Kurulan İşletmelere Yönelik Eğitimler

KOSGEB aynı zamanda hem yeni hem de var olan işletmelere eğitim desteği sunmaktadır. Eğitim programlarının genel amacı, ekonominin çekirdeğini oluşturan işletmelerin uluslararası alandaki rekabet yeteneğini arttırmaktır. Eğitim programları aynı zamanda, üretim sürecinde modern teknolojinin farkında olan ve bunları uygulayabilen kalifiye personel arzını arttırmayı amaçlamaktadır. Eğitim, iki tür eğitim programı altında sunulmaktadır. Genel eğitim programları KOSGEB imkanları aracılığıyla sunulmaktadır ve temel yönetim ve teknik konularla ilgilidir. Daha fazla uzmanlık gerektiren eğitimler, KOSGEB kurslarına dahil olmayan konularda bir dizi kamu ve özel profesyonel örgütler tarafından sağlanmaktadır. KOSGEB, genel eğitim programları masraflarının % 80'i ve uzmanlık gerektiren eğitim tedariki için işletme başına 4.000 Euro'ya kadar fon sağlamaktadır. Bu tür eğitimler için sağlanan destek oranı bölgelere göre değişmektedir; gelişmiş bölgelerdeki işletmeleri masraflarının %70'ini alabilirken, normal bölgelerdeki işletmeler masraflarının %80'ini alabilmektedir. Az gelişmiş bölgelerdeki işletmeler harcamalarının % 90'ına kadar olan bir bölüm için yardım alabilmektedir. Yardımı onaylamadan önce, KOSGEB, uzmanlık gerektiren eğitimin, işletmenin ihtiyaçları için uygun olup olmadığını belirlemelidir ve eğitim KOSGEB tarafından tanımlanan kriterleri karşılamalıdır. Milli Eğitim Bakanlığı da mesleki eğitim sunmaktadır (Tablo 7).

Tablo 7. Milli Eğitim Bakanlığı'nın Verdiği Mesleki Eğitiminin Yıllara Göre Dağılımı

Akademik Yıl	İl Sayısı	Meslek Eğitimi Eğitim Merkezi Sayısı	Eğitim Sayısı	Öğrenci ve Stajyer Sayısı	Eğitmen Sayısı
1996 – 97	80	312	80	196 591	4 089
1997 – 98	80	321	89	267 074	4 122
1998 – 99	80	326	89	226 644	4 759
1999 – 2000	80	330	89	218 576	5 084
2000 – 01	81	342	109	248 496	4 640
2001 – 02	81	345	109	250 000	5 165

Kaynak: Milli Eğitim Bakanlığı.

Tek – Durak Merkezleri

Yeni kurulan işletmeleri destekleme stratejisinin son unsuru, hem yeni hem de var olan işletmelere bilgi sağlamak için “tek – durak” merkezleri olarak teklif edilen oluşumlardır. Bu teklifte bilgi anahtar kelimedir. Tek – durak merkezleri diğer ülkelerde pek çok alanda gelişmiştir. Bürokratik faaliyetler gerçekleştirilirken sorunlarla karşılaşılıyor gibi görünmektedir, çünkü bunlar bürokrasinin birden fazla bölümünde sık sık özel bilgiler (örneğin halk sağlığı kuralları, inşaat kuralları gibi) gerektirmektedir. Bununla birlikte bütün işletmelerin gereksinim duyduğu bürokratik süreçler hakkında bilgi yayılması konusunda bir hayli etkili oldukları görülmüştür. Bilgiye ek olarak, merkezler çeşitli izinler ve lisanslar için başvuru formları sağlamak ve ağ oluşturma yetkilisi olarak hareket edebilmekte ve hem kamu hem de özel destek hizmetlerinin uygunluğu hakkında bilgiler sunabilmektedir. Hizmetlerin eşit bir şekilde sunulduğundan ve belli satıcıların ya da diğer hizmet sağlayıcılara avantaj sağlanmadığından emin olunması gerekmektedir. Örneğin bilgi talep eden girişimciyi destekleyebilecek birden fazla banka bulunurken, satıcı tek bir bankaya bağlı kalmak zorunda bırakılmamalıdır. Girişimciye yardım kaynakları hakkında tam bilgi verilmelidir. Bazı Tek – Durak merkezleri hizmetlerini bürokratik gereklilikleri aşma konusundaki yardımla sınırlandırmaktayken, diğerleri daha genel bir bilgi kaynağı olmayı seçmektedirler.

Yeni İşletmelerin Kurulmasının Desteklenmesine İlişkin Stratejik Unsurlar

KOSGEB’in İGEM ve TEKMER programlarının geri dönüşü ile ilgili bilgi, henüz mevcut değildir. KOSGEB tarafından yapılan yatırımların geri dönüşünü ve bu tür yatırımların “girişimci bir kültür” geliştirmek için en etkili yol olup olmadığını belirlemek için bu programların yakından değerlendirilmesi gerekmektedir. Şu anda, Türkiye yeni kurulan işletmeleri desteklemek için mali altyapıdan yoksundur. Altyapı tam olsa ve fonlar yeterli olsa bile, bankalar yeni kurulan işletmelere fon sağlamak konusunda isteksiz davranmaktadır, çünkü girişimcinin genellikle belli bir deneyimi yoktur ve yeni kurulan işletmeler doğal olarak risk taşımaktadır. Girişimciler genellikle teminat olarak kullanılabilir yeterli sermayeye de sahip değildir. Gelişmiş ülkelerde bile birçok işletme, girişimcinin kendi fonları veya ailesi ile arkadaşları tarafından sağlanan yatırım sermayesi ya da kredi fonları ile kurulmaktadır.

Türkiye yukarıda sözü edilen fon mekanizmalarından yoksun olabilir ancak örgütlü bir risk sermayesi sisteminin başlangıcına sahip bulunmaktadır. Risk sermayecileri genellikle kamu ya da özel hisse senetleri (özel hisseler sadece belli zenginlik gerekliliklerini karşılayan “sofistike” yatırımcılara açıktır) aracılığıyla sermayelerini arttırmaktadır, ki bu daha sonra yeni kurulan işletmelerde ve işin başında büyüeyebilen işletmeleri desteklemede uzmanlaşmış olan bir şirket aracılığıyla dağıtılmaktadır. 200 işletmeden yalnızca bir tanesi bu şirketlerce belirlenen yatırım kriterlerini karşılamaktadır. Bu tür işletmeler genellikle en az beş ile yedi yıllık bir dönem için yıllık % 25 ya da daha fazla olması beklenen bileşik büyüme oranı gerektirmektedir. Her iki yatırımdan birinin başarısız olacağını ve yatırım yapılmış sermayenin tamamının kaybedileceğini beklemektedirler. KOBİ’lere mali kaynaklara etkin ulaşım yolları sağlamak için, KOBİ borsası kurmaya önem verilmektedir. KOBİ borsasını bir anonim işletme olarak gören gerekli yasal temel, Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) tarafından 2003’te başlatılmıştır. Borsanın oluşturulması konusunda hâlâ düşünülmektedir ve süreç Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, SPK, KOSGEB, TOBB, mali kuruluşlar ve KOBİ’lerin temsilcileri arasındaki yakın işbirliği ile daha ileri aşamalara taşınmaktadır.

Bununla birlikte, Türkiye’de kaç işletmenin bu tür bir borsa için gerekli şartları taşıdığıyla veya hatta böyle bir borsayı oluşturmayı garanti altına almaya yetecek kadar piyasa ilgisi bulunup bulunmadığıyla ilgili çok sayıda soru cevaplanmayı beklemektedir. Bu ikinci soru, kısa süre önce KOSGEB Başkanlığı’nda kurulan Ekonomik ve Stratejik Araştırma Merkezi tarafından ele alınmalıdır. “Sofistike” yatırımcılara hisse ihraç edecek olan Risk Sermayesi Yatırım Şirketi’nin (RSYŞ) kurulması yeni bir kavramdır. Bu tür RSYŞ’lere izin veren yeni mevzuat, Mart 2003’te SPK’dan geçirildi. Bu aynı zamanda RSYŞ’lerin geçmişe göre daha az katı koşullar altında kurulmasına ve işletilmesine izin vermektedir. Yeni mevzuat piyasa katılımcılarının dikkatini çekmektedir ve gösterilen ilk ilgiler umut vericidir. Yeni mevzuattan önce sadece iki RSYŞ bulunmaktaydı; ancak bundan sonra daha fazlasının kurulması beklenmektedir.

KOSGEB Ekonomik ve Stratejik Araştırmalar Merkezi, KOSGEB'in İGEM ve TEKMER Merkezleri aracılığıyla sağladığı desteğin özel mali piyasalar üzerindeki etkisini değerlendirebilir. Kanıtların bu programların bir dizi başarılı yeni işletmeyi de desteklediğini öne sürmesiyle beraber, bu programların teşvik boyutu sermaye ihtiyacını ve bunun sonucu olarak özel finansal kurumlardan fonlanmayı azaltabilir. KOSGEB'in uygulayabileceği bir politika seçeneği de, bu programları teknik yardımdan arıtmasıdır. İşletmeler teknik yardıma başvurabilir ama bankalardan ve diğer özel kaynaklardan mali destek bulmak zorunda kalacaktır. KOBİ sahiplerinin yeni kurulan işletmelerinin faaliyetlerini desteklemek için devlet kredilerini kullanmak isteyeceği konusunda hiç şüphe yoktur. Böyle bir destek alan işletme için kritik bir soru işletmenin destek kesildikten sonra ayakta kalıp kalamayacağıdır. Bu Stratejik Araştırma Merkezine ya da KOSGEB'teki program yöneticilerine de sorulması gereken bir sorudur.

Yeni kurulan işletmelere özel fon sağlama konusundaki kaynak eksikliği dikkate alındığında, Türk devletinin KOSGEB ve ilgili programlar aracılığıyla sağladığı büyük destek, yeni kurulan işletmelerin desteklenmesi bağlamında belki de en iyi seçenektir. Yaklaşım pahalıdır ve özel sektörde bulunan başarısız olamya mahkum işletmelere verilen mali destekleri sınırlayan bazı korunmalardan yoksundur. KOSGEB çeşitli merkezleri aracılığıyla yaptığı harcamaların faydalarını dikkatli bir şekilde değerlendirmelidir. Değerlendirilecek işletmeler tam anlamıyla rastgele bir yöntemle seçilirse vaka çalışması yaklaşımı kullanılabilir. Böyle bir değerlendirme için 30 ya da daha fazla işletmeden oluşan bir örneklem uygun bir temel teşkil edecektir.

Eğitim ve Sertifikasyon Konuları

Mesleki Standartlar ve Sertifikasyon

Bazı önemli kavramlar, KOSGEB'in kalifiye personel ve girişimci eğitmeye yönelik olan genel yaklaşımının bir parçası olarak tanıtılmaktadır. Bunlardan biri, bir mesleki standart incelemesi ve sertifikasyon sisteminin kurulmasıdır. Bu tür rekabete dayalı "standart" incelemesi, girişimcilerin bilgiyi bir tür yönetim mekanizması aracılığıyla onaylatma ihtiyacı duymadan uygun fiyatlarla kaliteli ürünler üretmesini sağlamalıdır. Dernekler ve ticaret odaları aracılığıyla organize edilen bu tür sistemlerin, bazı Avrupa ülkelerinde uzun süredir kaliteli işçilik geçmişıyle birlikte yürütüldüğü görülmektedir. Türkiye'deki sanayi odalarının yaklaşımının, bu tür bir sistemin geliştirilmesi için temel oluşturabileceği gözlemlenmiştir. Sistem, yeni bir işletme kuran kişilerin kendi alanlarıyla ilgili mesleki eğitimi aldıklarını belgelemelerini gerektirmektedir. Bu, yeni işletmelerin ilgili sanayi sektörüne ilişkin gerekli bilgilere sahip girişimciler tarafından kurulmasını garanti edecektir. Bunun için, mesleki eğitimin kapsamlı ve kaliteli olması gerekecektir. KOSGEB ya da Milli Eğitim Bakanlığının bu eğitimi sağlamak için ihtiyaç duyulan birçok uzmanlık kursunu geliştirip sunabileceği düşünölmektedir. TESK ve TOBB ve öteki sanayi örgütleri bu işlevi daha iyi bir şekilde yürütebilir.

Girişimcilik eğitimine yönelik bu yaklaşımın kendine özgü zayıflıkları vardır. Bunlardan ilki, hızla değişen bir dünyada, eğitim, gerçek dünyadaki yerel işletmeler ya da uluslararası şirketlerdeki gelişmelerin gerisinde kalabilir. Bu, Avrupa'daki uygulamaları ve standartları yakalamaya çalışan Türkiye için özellikle önemlidir. Eğitim aynı zamanda yeni girişimcilerin endüstri tarafından daha önce onaylanmamış yeni fikirler ve yöntemler geliştirmesini de engelleyebilir. Girişimcinin başarılı olması için, yeni kurulan işletme piyasa sınavını geçmek zorundadır. İşletme uzun vadedeki masraflarını karşılayacak bir fiyatta üretim ve satışı yapamazsa, ayakta kalamayacaktır.

Konuyla ilgilenen özel örgütlerle birlikte çalışan devlet, Dünya Bankasının verdiği krediyi kullanarak, mesleki standartları geliştirme konusuyla ilgilenmeye çalışmaktadır. Bu kredi, kamu kuruluşları ile sosyal ortakların yer aldığı bir konsorsiyum oluşturmak için kullanılmıştır.²³ Katılımcı

²³

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı – ÇSGB, Türkiye İş Kurumu – İŞKUR, Milli Eğitim Bakanlığı – MEB, Devlet Planlama Teşkilatı – DPT, Türkiye Esnaf ve Sanatkarları Konfederasyonu – TESK, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği – TOBB, Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu – TİSK,

örgütler projeyi başlatmak amacıyla, mesleki eğitim standartları hazırlamaya ve standartların uygulanmasıyla ilgili bir sistem geliştirilmesine ilişkin ulusal bir protokol imzalamıştır. İnceleme ve yetkilendirme konusuna ilişkin bir alt – proje kapsamında mesleki eğitimle ilgili yaklaşık 250 standart hazırlanmıştır ve bu standartlar temel alınarak inceleme sorularının yer aldığı bir soru bankası oluşturulmuştur. Halk, işveren ve işçi temsilcileri bu projede birlikte çalışmıştır. Proje süresi sona ermesine rağmen, bu projenin altında oluşturulan Mesleki Standartlar Komisyonu çalışmalarına devam etmektedir. Proje, süresi dolmadan önce kendi çalışmalarını tamamlayacak bir enstitünün kurulması için çağrıda bulunmuştur. Bu çalışmayı yetkilendirecek ve Mesleki Eğitim Standartları Enstitüsünün kurulmasını sağlayacak bir yasa tasarısı hazırlanmış ve Başbakanlığa iletilmiştir, ancak proje süresi dolmadan önce yasa çıkartılamamıştır. Mesleki standartlar sisteminin yürürlüğe sokulması için bu yasaya önem verilmesi gerekmektedir. İlk mesleki standartlar projesi altında MEGAP (Türkiye’de Mesleki Eğitimi ve Öğretim Sistemini Güçlendirme) tarafından tamamlanması beklenen ve hem Milli Eğitim Bakanlığını hem de ilgili özel kuruluşları içermesi planlanan ek çalışmalar, yasanın çıkması beklenildiği için askıya alınmıştır.

Girişimcilik Eğitiminin Piyasa Tarafından Sunulması

KOSGEB tarafından planlanmakta olan mesleki eğitim hizmetlerinin masraflarının kimin tarafından karşılanacağı sorusu yanıtlanmalıdır. Güçlü bir eğitim programı geliştirmek pahalıya mal olmaktadır; bu programı uygulamak daha da pahalıya mal olmaktadır. Küçük işletmeler genellikle tek başlarına bu tür bir eğitimin (örneğin çıraklık programlarının) masraflarını karşılayamaz ve kendileriyle rekabet edebilecek ve işletmelerine zarar verebilecek rakipleri eğitecek bir sanayi yaklaşımını destekleme konusunda isteksizdirler. Bu sorunu çözenin bir yolu, bu tür mesleki eğitimlerin desteklemesi görevinin piyasaya bırakılmasıdır. Bunun en iyi örneği, Amerika Birleşik Devletleri’ndeki sayısız özel aşçılık eğitim okullarıdır. Bu okullarda öğrenciler (kimi zaman burslar ya da krediler aracılığıyla gelen devlet desteğiyle) kendi eğitim masraflarını karşılamakta ve genellikle bir restorana ya da otele işçi olarak girmektedir. Aşçıların çoğu eğitimleri ve deneyimleri sayesinde kazandıkları rekabet avantajıyla daha sonra kendi iş yerleri açmaktadır. Birçok ABD üniversitesi otel ve restoran yöneticilerini eğitmek için benzer bir ders programı geliştirmiştir. Bu eğitime otel ve restoran sahiplerince büyük önem verilmektedir ve öğrenciler eğitime yaptıkları yatırımlarını otel ya da restoran sektöründe çalışarak göreceli olarak kısa bir süre içinde geri kazanmaktadır. Aşçılarda olduğu gibi, bu bireyler yeterli iş deneyimine sahip olduklarında, kendi işlerini kurmaya başlayabilirler. Türkiye’deki küçük sanayi siteleri ve organize sanayi bölgeleri de girişimcilikle ilgili bilgi ve yetenekleri geliştirmek amacıyla çıraklık ve diğer eğitim faaliyetlerini düzenlemektedir.

Mesleki standartlaşma sınavları ilgi çekici olabilir, ancak fazla bürokrasiye de sebebiyet verebilir. Sertifikaya sahip olması, yeni girişimcinin başarılı olacağını garantisi değildir. İş kurabilmek için sertifika gerekliliği konması iş kurma maliyetini yükseltecek ve pazardaki rekabeti de sınırlandıracaktır. İş sahibine en tarafsız yetenek testini tüketici uygular ve bu değerlendirme sürecinin devlete de herhangi bir maliyeti yoktur. Bir başka alternatif ise mesleki standartlaşma sınavını – eğer standartlar gerçekten kaliteye yönelikse - isteğe tabi olarak yapmaktır ki, bu müşterilerin ikna edilmesi sürecini olumlu yönde etkileyecek ve iş sahiplerinin daha iyi üretim yapmasına da katkıda bulunacaktır.

KOSGEB tarafından KOBİ’lere yönetim danışmanlığı ve teknik destek hizmetleri sunan kişilerin sertifikasyonu da düşünülmektedir. Bu sertifikasyonun amacı söz konusu hizmetleri sağlayan profesyonellerin gerekli eğitimi almış ve gerekli yardımı sağlayabilecek yetenekte olmalarının sağlanmasıdır. Birçok ülkede benzer sistemler vardır. Japonya’da Küçük İşletme Danışmanlık Sertifikasyon Programı, İşletme Yüksek Lisansını takiben bir yıl fazladan özel bir eğitim alınmasını ve buna ek olarak belirli bir süre küçük işletmelerde çalışmış veya danışmanlık vermiş olma tecrübesini gerektirmektedir. Küçük İşletme Geliştirme Merkezleri Yöneticileri Derneği tarafından işletilen benzer bir program ABD’de başlatılmıştır. Bu sertifikasyon Programı Küçük İşletme Geliştirme

Merkezlerini yönetimdeki yaklaşık 20 yıllık bir deneyim sonrasında geliştirilmiştir. Türkiye'nin İGEM ve TEKMER deneyimleri verimli bir sertifikasyon programının oluşturulmasına katkı sağlayacaktır.

Diğer Eğitim Faaliyetleri

Meslek liseleri ve üniversiteler, girişimcilik kültürünün gelişmesine yardımcı olmak amacıyla genel bir girişimcilik ders programı oluşturmak için daha alt düzeydeki okullarla birlikte çalışabilir. Bu mesleki eğitim merkezleri aynı zamanda öğrencilere mesleki ve girişimcilik yeteneklerini sunmak amacıyla girişimcilik ders programıyla birleştirilebilen bazı alanlarda (aşçılık, kuaförlük, teknik eğitim vb.) yetenek eğitimi de sunmaktadır. Aslında girişimcilik konusu her türlü mesleki eğitim ders programına eklenebilir ve böylece mezunlar çalışan veya iş sahibi olarak çalışma imkanlarını inceleyebilirler. Öğrenciler girişimcilik eğitiminin ders programına eklenmesi konusunda kararı kendileri verebileceği için bu tür bir eğitim sertifikasyon gerektirmemektedir. KOSGEB ya da Milli Eğitim Bakanlığı okulları bürokratik sertifikasyon programı uygulamak zorunda kalmadan girişimcilik eğitimini programlarına eklemeye teşvik edebilir.

KOSGEB, Girişimciliği Geliştirme Merkezi aracılığıyla öteki gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerde başarılı işletmeleri ve iş uygulamalarını sistematik olarak gözden geçirebilir ve raporlayabilir. Bu KOBİNET projesine katılmak için mantıklı bir nedendir. KOBİNET en iyi uygulamalarla ilgili bilgileri kullanarak işletme sahiplerinin internetten daha kapsamlı bir şekilde yararlanmalarını sağlayabilir. İş sahipleri interneti işle ilgili bir bilgi kaynağı olarak kullanmaya başladıkça, KOBİNET tarafından sağlanan kolaylıklarla e – ticaret yapmaya teşvik edilebilirler.

Hazırlayıcı planlar, personel yönetimi uygulamaları, en iyi teknolojiyi tanıma ve kullanma, proje ve teknoloji yönetim uygulamaları gibi bir dizi konuda ek ya da genişletilmiş eğitim sağlanmasını gerekmektedir. Bu konuların birçoğu, KOSGEB'in İGEM ve TEKMER merkezleri aracılığıyla yürüttüğü genel eğitimlere dahil edilebilir. Benzer eğitimler sanayi odaları, özellikle TESK ve TOBB, tarafından belli bir sanayi tabanında geliştirilebilir ve sunulabilir. Bu kuruluşlara, neden bu tür bir eğitimi vermediklerini sormak faydalı olabilir. Bu sorunun bir cevabı da, bu kuruluşlara üyelik zorunlu olduğu ve böylece aidatlar garanti altına alındığı için, bu tarz faaliyetleri gerekli görmeyebilecekleridir. Bununla birlikte, eğitim üyeliğe değer katarsa, faal ve geniş kapsamlı eğitim faaliyetleri talep edilmeye başlanılacaktır ancak bu kuruluşların üyelerine sundukları eğitimi artırmaları için devlet kaynaklarının gerekip gerekmediği sorusu yanıtlanmalıdır. TESK, TOBB ve üyeleri eğitime katılma konusunda kendi kararlarını kendileri vermelidir. Mesleki eğitim kursları münferit olarak geliştirilip sınanabileceği için, belli bir sanayi kolundaki yeterli sayıda işletme ilgilendiği takdirde, başarılı programlar geliştirilmesi mümkün olmaktadır. KOBİ sahipleri bu tür bir eğitime katılmamayı seçerlerse, bunun nedeni işletmelerine maliyetini karşılayacak oranda bir değer katacağına inanmamaları olabilir. KOSGEB, eğitime katılmayan işletmelerle karşılaştırıldığında eğitime katılan işletmelerin göreceli başarısını inceleyebilir. Eğitim yararlıysa, eğitime katılan işletmelerin eğitime katılmayan işletmelere göre zaman içinde daha başarılı olması gerekmektedir.

KOBİ Destek Hizmetlerinin ve Teknoloji ile Yenilik Kapasitesinin Geliştirilmesi

KOSGEB profesyonel örgütler tarafından sağlanacak işlemlerinde ve hizmet desteğinde bir artışın yanı sıra destek hizmetleri programlarından birçoğunun büyüyeceğini tasarlamaktadır. KOSGEB, danışmanlık hizmetleri sağlayan kişilere sertifika vermenin yanı sıra, standartlaştırılmış danışmanlık hizmetlerinin kendisi tarafından akredite edilmiş ve gözetiminde hareket eden özel örgütler tarafından sağlanacağını öngörmektedir.

KOSGEB'in bazı destek hizmetleri programlarının geliştirilmesi, makul görünmektedir. Özellikle İGEM ve TEKMER'ler olmak üzere bu programlar Avrupa, Asya ve Kuzey Amerika'dan alınan en iyi uygulamalar esas alınarak geliştirilmektedir. Bu hizmetler ve destekler, yeni küçük işletmelere ve üretim, pazarlama, ihracat kapasitelerini geliştirmek isteyen KOBİ'lere kapsamlı destek sağlamaktadır. Küçük işletmeler yönetim ve teknik yardım, sermayeye erişim, kullanım alanı, Ar-Ge ve yönetim eğitimi alabilmektedir. İşletmeler, aynı zamanda, personel istihdamı ve yönetiminde destek ve nitelikli eleman istihdamında teşvik alabilmektedir. Her iki merkezdeki toplam destek paketi pahalıdır, ancak

etkilidir. Teklif edilen genişleme kapsamında sorulması gereken bir soru da temel merkez modellerinin hizmet edilen işletme başına daha düşük bir toplam maliyetle gerekli hizmetleri sağlayacak şekilde ayarlanabilip ayarlanamayacağıdır.

Teknoloji Desteğinin Arttırılması

KOSGEB'in programlama ve hizmet desteklerinin büyük bir bölümünde, endüstriyel KOBİ'lere teknolojik uzmanlıklarını arttırmaları için yardımcı olunmasına özel bir önem verilmektedir. Örneğin, TEKMER'ler işletmelere başarılı Ar-Ge projeleri yürütmeleri ve dünyanın dört bir yanındaki üniversitelerin, daha büyük işletmelerin ve teknolojik kaynakların sunduğu uygun desteklerden yararlanmaları için yardımcı olma konusuna odaklanmaktadır. Daha önce de belirtildiği gibi, TEKMER çalışanları işletmelere teknik ihtiyaçları analiz etme, elde edilebilir teknolojik bilgilere ve kaynaklara erişme ve bunları kullanma sürecinde danışmanlık sunabilmektedir. TEKMER'in danışmanlık kadrosu bizzat hizmet sağlayıcısı olarak değil de dış kaynaklara yönelik yönlendirici olarak çalıştığı takdirde, teknik danışmanlık ve mühendislik hizmetleri piyasasının genişlemesi yönünde yararlı olabilecektir. KOBİ'lere bu hizmetlere nasıl erişebileceklerini öğretmek ve iş sahiplerine/yöneticilere teknoloji hizmetlerini kullanırken kendilerine olan güvenlerini kazanmalarında yardımcı olmak, TEKMER'lerde gerçekleştirilen en önemli işlevlerden biridir. TEKMER'ler KOBİ'ler ile teknoloji hizmeti sağlayıcıları arasında daha iyi ilişkiler kurulmasına yardım edebilmektedir. Bu ağ çalışması TEKMER destek faaliyetlerinin tamamına katılmayan işletmeler için yürütülebilmektedir ve danışman desteğinin TEKMER bölgeleri dışındaki işletmelere de ulaşacak şekilde genişletilmesi maliyet etkinliğine sahip olabilir. İGEM'in hizmet alanı da gerektiğinde dışarıdaki yönetim danışmanlarına da başvurularak daha geniş bir KOBİ yelpazesine yayılabilmektedir. Bilgisayar işlemleri ve bilgi ve iletişim teknolojisi, işletmelerini büyütmek ya da fonksiyonlarını geliştirmek isteyen ya da bu kapasiteye sahip olan KOBİ'lerin hemen hemen tamamı için yararlıdır. Teknoloji kullanımı sadece birkaç endüstriyel işletme için değil, bütün işletmeler için geçerlidir.

Devlet tarafından incelenebilecek bir strateji de, üniversiteler ile daha yararlı bir etkileşim kurmak olacaktır. Birçok ülkede üniversitelerin işletme bölümleri, genellikle devletin desteklediği ve üniversite yönetim uzmanlarına erişim ve koordinasyon imkanı sunan küçük işletme geliştirme merkezlerinin desteğiyle, KOBİ'lere geniş bir hizmetler yelpazesi sağlamaktadır.²⁴ Türkiye inkübatörleri, İGEM veya TEKMER gibi merkezleri üniversitelerin içlerinde ya da yakınlarında kurarak böyle bir etkileşimi geliştirmeye başlamıştır. Bunu tamamlayıcı bir yaklaşım, bazı üniversite uzmanlarını üniversite kampusları dışında ve KOBİ'lerin yoğun olarak buldukları yerlere götürmek olabilir. Bu hizmetin Avrupa'nın ve Kuzey Amerika'nın bazı bölgelerinde ulaştığı ileri bir düzey KOSGEB'in ya da diğer Türk yetkililerin yararlanabileceği iyi örnekler sağlamaktadır.

Yenilikçi KOBİ'lerin Yaratılması

KOBİ Stratejisi ve Eylem Planı'nda, KOSGEB, "KOBİ'lerde araştırma, teknolojik gelişme ve yenilikler hakkındaki bilinci artırmanın" ana hedeflerden biri olduğunu belirtmektedir. Bu durum, iki amacı içermektedir: "KOBİ'lere, sürdürülebilir bir büyüme amacıyla araştırmanın, teknolojik gelişmenin ve yeniliklerin yararlarını göstererek, teknolojiye yatırım yapmaya teşvik etmek" ve "yenilikçi KOBİ'ler yaratma". Bu hedefler KOSGEB, TÜBİTAK, TTGV, TOBB ve üniversiteler

24 Amerika Birleşik Devletleri, 1970'lerin başında, kampüslerdeki yöneticilik ve mühendislik uzmanlığını KOBİ'lerin yararına kullanmak için bu tür bir programın öncülüğünü yapmıştır. İşletme okulları süreci büyük bir hevesle desteklemiştir ama mühendislik uzmanları buna karşı daha az destekleyici davranmıştır, bunun nedeni, büyük ihtimalle, bir devlet programının yardımı olmadan kampus dışı danışmanlık sözleşmelerine imza atabiliyor olmalarıydı. Bugün Amerika Birleşik Devletleri'nde yaklaşık 1200 küçük işletme geliştirme merkezi bulunmaktadır. Bunlar yönetim danışmanlığı, pazarlama ve finans üzerine yoğunlaşmaktadır. Genel olarak, bu merkezlerdeki faaliyetlerin neredeyse tamamı, iş yönetimi, pazarlama ve finans ihtiyaçlarını karşılamalarına yardımcı olmak için küçük işletme sahiplerinin eğitimi üzerine yoğunlaşmaktadır. Çoğu merkez fonlara erişim imkanı sunmamaktadır ama işletmeleri özel bankalara verecekleri kredi paketlerini tamamlamaları için eğitmektedir.

arasındaki etkileşim sayesinde başarılabilir. Planda bu hedeflere ulaşmayı amaçlayan projeler tanımlanmamıştır. Bununla birlikte, desteklediği işletme sayısı sınırlı olmasına rağmen, KOSGEB tarafından yürütülen mevcut programların bazıları bu amaçlara ulaşmayı hedeflemektedir. Yenilik, genellikle sadece yeni bir ürünün ya da hizmetin (ya da büyük ölçüde geliştirilmiş bir ürünün ya da hizmetin) kavramsallaştırılması olarak değil, aynı zamanda yeni ürünün ya da hizmetin piyasaya başarılı bir şekilde sürülmesi olarak tanımlanmaktadır. Yeni bir ürün ya da hizmet için teknolojik gerekler ve ihtiyaçlar çok karmaşık ve her bir yenilik için kendine özgü olabileceğinden, devletin, yenilik sürecinin ikinci parçasını, yani yeni bir kavramın piyasaya başarılı şekilde sürülmesini desteklemesi daha verimli olabilir. Yeni bir ürünü ya da hizmeti pazarlamak, planlama, finans, reklam ve piyasa araştırması, üretim ve kontrol kabiliyetleri, toptan satış, perakende satış ve fiyatlandırma bilgisi gerektirmektedir. Bunların çoğu, her başarılı iş sahibinin sahip olması ya da öğrenmesi gereken yeteneklerdir. Bu yeteneklerin hepsi, öğrenilebilir yeteneklerdir ve devlet bu yeteneklerin nerede ve nasıl daha iyi öğrenilebileceği konusunda tavsiyelerde bulunabilir. Yeni işletmelerin üniversitelerin ve büyük işletmelerin yakınında toplanması, yenilikçi düşünce yaratmak için yeterli olabilir. Devlet, işletme sahiplerinin ürünlerini başarılı bir şekilde pazarlayabilmeleri için yenilikçi düşüncüyü geliştirme sürecinde yardımcı olabilir.

KOSGEB'in aynı zamanda KOBİ'ler, büyük ölçekli işletmeler, üniversiteler, profesyonel örgütler ve kamu kuruluşları/örgütleri arasında işbirliği artırmayı hedeflemektedir. KOSGEB "KOBİ'lerin üniversiteler tarafından toplanan bilgi ve deneyimlerden yararlanmasını sağlayan teşvik mekanizmalarının ve araçlarının geliştirilmesi" aracılığıyla bu örgütlerden gelen danışmanlık hizmetlerinin akışını hızlandırarak, TEKMER'leri geliştirerek ve hizmetlerini arttırarak (aynı zamanda "Duvarsız Teknoloji İnkübatörleri" de kullanarak) ve bu sürece sanayi odalarını da dahil ederek bu hedefe ulaşmayı önermektedir. Bu hedefin bir parçası, Yenilik Aktarım Merkezleri (Innovation Relay Centers – IRC) tarafından gerçekleştirilebilir ki; halihazırda iki merkez kurulmuş olup, AB – IRC Ağı'yla bütünleşmektedir. Bir hedef de, teknoloji ve yenilik üzerine danışmanlık hizmetleri sunan tek – durak merkezleri geliştirmektir. Merkez, personeline sorulabilecek teknik soruların geniş bir yelpazede bulunduğu düşünüldüğünde, personel için bu hizmetleri sunmak zor olabilmektedir. Merkez, işletme bilgileri ve eğitimi üzerine yoğunlaşırsa, yenilikçilerin ürünlerini piyasaya daha kolay sürmesine yardımcı olabilir.

Bu faaliyetlerden birçoğunun neden TOBB ve TESK gibi örgütler tarafından şimdiye kadar gerçekleştirilmediği sorulabilir. Bu örgütler, belli bir rutin temelinde en iyi teknolojileri ve en iyi uygulamaları tanımlamalı ve bu bilgiyi eğitim toplantıları, seminerler ve konferanslar aracılığıyla üyeleriyle paylaşmalıdır. Kuzey Amerika'daki ve Avrupa'daki sanayi örgütleri bu konuda başarılıdır. İşe yarayabilecek başka bir basit teknik, küçük işletme gruplarını organize ederek, yönetim ve teknoloji konularındaki konuşmacılara sponsor olmalarını sağlamaktır. ABD'de bu yaklaşım küçük işletmeleri bilgi teknolojileri ve mikro-bilgisayar (micro-computer) kullanımıyla tanıştıran işe yaramıştı.

Küçük Sanayi Siteleri ve Organize Sanayi Bölgelerine Devlet Desteği

Özel piyasaların bu hizmetleri sağlayamaması ve KOBİ'lerin ihtiyaç duydukları hizmetleri piyasadan aramaya karşı olan dirençleri nedeni ile, İGEM ve TEKMER'ler çok geniş bir hizmet yelpazesi sunmaktadır. Bu hizmet yelpazesi çeşitli piyasalardaki başarısızlıkların üstesinden gelmeye yardımcı olmaktadır. Devletin piyasa başarısızlıklarının üstesinden gelmeye karşı olan yaklaşımı aslında onların gelişmesine katkıda bulunmaktadır. Örneğin, gelişmekte olan küçük sanayi siteleri ve organize sanayi bölgeleri için sağlanması gereken büyük devlet kredilerinin yokluğunda, sermaye piyasaları küçük işletmeler için elverişli bir alan sağlamıyor gibi görünmektedir.²⁵ Mevcut sanayi sitelerinin ve sanayi bölgelerinin çoğunun (Tablo 8) atıl kapasiteye sahip olduğu gözlemlenmiştir. 2003'te işlemekte olan sanayi sitelerinde 505.000 çalışan istihdam edilebilirken, sadece 400.000 pozisyon doldurulabilmiştir. Bu tür atıl kapasitenin varlığı kiraların düşmesine yol açacak ve özel

25 Sanayi ve Ticaret Bakanlığına göre, mevcut küçük sanayi sitelerinin önemli bir bölümü devlet kredileriyle desteklenmemekteydi.

sermayenin iyi sanayi alanları sağlamasını engelleyecektir. Devlet, sanayi alanları için mali destek sağlarken, piyasanın ticari alan gereksinimlerini görünen çok az sorunla destekleyebildiği gözlemlenmiştir. Devlet, İGEM ve TEKMER'ler üzerinden imalat alanı sağlama işlevini kaldırabilir ve böylece diğer yardım biçimleri için kaynaklar serbest kalmış ya da devletin mali ihtiyaçları azalmış olur. Devlet aynı zamanda, birçok ülkede olduğu gibi, küçük sanayi sitelerinin ve organize sanayi bölgelerinin gelişimine olan desteğini sona erdirmeye politikasını da dikkate alabilir ve bu faaliyeti tamamen yerel yöneticilere ya da özel fon kaynaklarına bırakabilir. Bu devletin mali harcamalar üzerindeki sıkı kontrol politikasıyla uyum içinde olacaktır.

Tablo 8. Tamamlanan Küçük Sanayi Siteleri

Yıllar	Yıl Sonundaki Sanayi Sitesi Sayısı	Atölye Sayısı	Olası İstihdam
1960 – 95	262	62 113	386 080
1995	273	63 640	395 222
1996	289	65 326	405 388
1997	291	70 747	437 864
1998	294	71 722	443 714
1999	306	72 130	446 162
2000	313	74 121	445 000
2001	349	81 453	488 000
2002	358	82 797	496 000
2003	372	84 313	505 000

Kaynak: Sanayi ve Ticaret Bakanlığı (Bu veriler sadece Bakanlık'tan kredi almış küçük sanayi siteleri için geçerlidir).

Birçok ülkede, küçük işletmeler dışarıdan uzman tutmaya karşı gibi görünmektedir. Bunun nedeni, girişimcilerin bu tür hizmetlerin varlığı ve verimliliği hakkında bilgi sahibi olmaması veya bu tür hizmetler için nasıl bağlantı kuracaklarını ya da bu tür hizmetlerin kabul edilebilir bir tavır içinde nasıl sunulacağını ve değerlendirileceğini bilmemeleri. Örneğin TEKMER'ler, küçük işletmelere danışmanlık sağlayarak, işletmenin ihtiyaçlarını belirlemeye ve teknolojik hizmetleri ve Ar & Ge desteğini kabul etmesine yardımcı olmakta, hizmet sağlayıcılarla bağlantılar kurmakta ve bunları denetlemektedir. Bir devlet programı aracılığıyla danışmanlık hizmeti sunulması, sıradan bir küçük işletme sahibinin açık piyasada yardım arama isteksizliğinin üstesinden gelebilir. Devlet yardımını sadece yardımcı olma işlevi ile sınırlandırır, küçük işletme sahipleri dışarıdaki hizmet sağlayıcılarını kullanmaya daha istekli olacaktırlar. Bugün İGEM ve TEKMER'ler tarafından sunulan analitik desteği sınırlandırmak için herhangi bir neden bulunmamaktadır.

Bu tür danışmanlık ve sözleşme yardımı hizmetleri merkezlerin elinden çıkarılmalı ve daha geniş bir KOBİ spektrumuna sunulmalıdır. Bu tür hizmetler aynı zamanda merkezlerden bağımsız olarak da finanse edilebilir. Amerika Birleşik Devletleri'ndeki teknoloji geliştirme merkezleri TEKMER'lere benzemektedir, ama onlar kendilerini sadece üretim sorunlarının incelenmesi ve çözüm tasarısıyla sınırlandırmıştır. Çoğu merkezde, ilgili işletmeye çok az bir maliyetle araştırma ve sözleşme yapma hizmeti sağlanmaktadır, ancak belirlenmiş sorunları gerçekten çözen özel sözleşmecilere para, işletme tarafından doğrudan ödenecektir.²⁶

26 Amerika Birleşik Devletleri'nin Minnesota eyaleti de özel sektör yüklenici desteği ödemektedir. Bu, KOBİ'lere çok geniş bir hizmetler yelpazesi sunulmasını sağlamaktadır. Birkaç eyalette, teknoloji geliştirme merkezi geri ödenebilir bir temelde bir sözleşmeyi gerçekleştirmeyi önerebilir ama neredeyse bütün durumlarda, merkezin sorunu inceleme, çözümler tasarlama, dışarıdan uygun yükleniciler bulma ve kendisinden istenildiğinde dışarıdan gelen yükleniciyi denetleme işlemlerine verdiği desteği sınırlandırmaktadır. Gerçek iyileştirme çalışmalarının özel sektör yüklenicileri tarafından yapıldığı gerçeği, devletin endüstri mühendisleri ile danışılan ve aslında sözleşmeyi kendisi yürüten işletmeler arasındaki çatışmayı en az indirmektedir. Danışılan şirketin bakış açısına göre, devlet tarafından küçük işletmelere sağlanan yardım danışılan şirketin hizmetlerini pazarlamasına yardımcı olmaktadır. Teknoloji danışmanlığı için özel sektör piyasasına müdahale etmek yerine, devlet özel sektörün etkinliğini artırmaktadır. Aynı zamanda, devlet mühendisleri küçük iş

İGEM'ler aynı zamanda imalatçı işletmelere yönetim yardımı da sağlamaktadır. Sanayi işletmeleri, sanayi işletmesi olmayan işletmelere göre daha karmaşık yönetim sorunlarına sahipken, bütün KOBİ'lere yönelik olan yönetim yardımı, bütün sektörlerdeki işletmelerin kendi yönetimlerini güçlendirmelerini ve daha da rekabetçi hâle gelmelerini sağlayabilmektedir. Endüstriyel olmayan KOBİ'lere yönetim yardımı sanayi odaları ve vakıflar gibi sivil toplum örgütleri tarafından sınırlı ölçüde gerçekleştirilmektedir. KOSGEB'in, böyle faaliyetlerin teşvik ve koordine edilmesinde bir rol oynadığı gözlemlenmektedir, ama bu devletin önceliği değildir. Yine de sanayi dışı KOBİ'ler, Türkiye'deki iş dünyasının büyük bir kısmını oluşturmaktadır. Türkiye'deki sanayi işletmeleri kendi ürünlerini Türkiye içinde ya da dışında pazarlamak ve hizmet sunmak istiyorlarsa, finans şirketleri, nakliye şirketleri, sigorta şirketleri, pazarlama şirketleri, reklam şirketleri ve toptan ya da perakende satış şirketlerinin yardımına ihtiyaç duyacaklardır. Bu tür hizmetleri üreten ya da üretmeyi hedefleyen işletmelerin çoğu, uzman yönetim ve/veya teknik yardımdan yararlanabilmektedir. Teknik ve yönetim yardımının sadece pahalı ikamet model(ler)jiyle birlikte verilmesine hiç gerek bulunmamaktadır. En azından sağlanan hizmetler, KOBİ'lere yeni kurulma aşamasında yapmaları gereken iş planlamalarında ve mali planlamalarında eğitim verilmesini sağlayacak şekilde genişletilebilir. KOSGEB, ihtiyaç duyulan eğitim ders programını ve destek malzemelerini geliştirmek için üniversite ve özel sektör uzmanlarıyla çalışırsa, TESK, TOBB ve diğer özel kuruluşlar aracılığıyla bu hizmetler ve malzemeler geniş bir alana yayılabilir.

İGEM ve TEKMER programlarının iyi işlediği gözlemlenmiştir,²⁷ ancak bu programlar aracılığıyla sağlanan hizmetler, birçok işletmede kullanıma uygun olan danışma ya da danışmanlık desteğini geçerli kılan mekanizmalar aracılığıyla ortaya çıkarılmaktadır.²⁸ Danışmanlık hizmetlerine ek olarak, geniş bir işletme yelpazesine eğitim sunulabilir, böylece işletmeler bağımsız olarak kendi işletmelerini kurabilirler, pazarlama planları ve mali planlar yapabilirler, bunun yanı sıra bölgenin durumu, fiyatlandırma, muhasebe (ya da muhasebecilerle birlikte çalışma), süreç ve envanter kontrol sistemleri vb. gibi daha işlevsel unsurlar geliştirebilirler.

KOSGEB planları, genişletilmiş hizmet dağıtımını daha kaliteli ve daha çeşitli hizmet sunumunu gerektirmektedir. Bununla birlikte bu gelişmelerin gerçekleştirildiği sırada takındığı tutum planlama sürecinde tartışılmamıştır. Bu gelişmeler başarıya nasıl ulaşsa da, büyük miktarlarda ek fona ihtiyaç duyulacaktır. KOSGEB şu anda ulusal bütçeden fon alan devlet bankacılık sisteminin elde ettiği kârın üzerinden yapılan bir taleple fon bulmaktadır. Fonlar sadece devlet bankaları karlarından elde edildiğinde yaşanan kararsızlığın aşılmasında devlet fonları yardımcı olmuştur. Genişleme, bütçe artışının KOSGEB'e olan katkısının da artmasını gerektirmektedir. Devlet mali harcamalar üzerinde sıkı bir politikaya sahip olduğu için bu zor olabilir.

İş Hizmeti Organizasyonlarının Standartlaştırılması ve Yetkilendirilmesi

KOSGEB, serbest danışmanlık örgütlerinin eğitiminin ve danışmanlık şirketlerinin (ya da danışmanların) yetkilendirilmesinin sağlanmasıyla ve danışmanlık örgütlerinin devam eden denetlemesiyle, danışmanlık hizmetlerini standartlaştırmayı düşünmektedir. Bazı yönetim unsurları için, standartlaştırma başarılı bir şekilde gerçekleştirilebilir. Uzman danışmanlar, herhangi bir

sahiplerinin işlerini geliştirmek için teknolojinin nasıl daha iyi kullanılabileceğini anlamasını sağlamaktadır.

27 Bununla birlikte, bu programların başarısını ölçmek zordur, çünkü bu programlar tek bir dağıtım mekanizması üzerinden birçok hizmeti birlikte sunmaktadır. Vakaların rast gele seçildiği rast gele seçimli vaka incelemesi, bazı yararlı değerlendirme bilgilerinin elde edilmesi için kullanılabilir. Değerlendirme aşağıda tartışılacaktır.

28 Danışma, bir işletmenin karşı karşıya kaldığı bir sorunun üstesinden gelmek için uzman bilgisi ya da eylem sağlanmasıdır. Müşavirlik, bir işletmeye tavsiyede bulunmayı ama kendi bilgilerini ve deneyimlerini gerçek bir olaya aktarmasında işletmeyi yalnız bırakmayı ifade eder. Bir danışman, bir girişimin iş planını hazırlar, bir müşavir iş planına ihtiyaç duyulduğunu belirtir ve uygun bir eğitim önerir (veya böyle bir eğitimi sağlar) ancak işletmeyi plan hazırlama durumunda yalnız bırakır. Bir müşavir bitmiş bir planı eleştirebilir ama planı işletme sahibi için tamamlamaz.

işletmenin profesyonel ve yararlı bir iş ya da pazarlama planı hazırlamasına yardımcı olabilir. Bununla birlikte birçok danışmanlık unsuru standartlaşmaya gitmemiştir. Endüstri mühendisleri, örneğin kimyasal süreçlerde, elektrik süreçlerinde, mekanik sistemlerinde, ürün üretim sürecinde, hidrolik sistemlerde, ya da süreç kontrol sistemlerinde uzman olabilirler. Bu yüzden bir “endüstri” mühendisinin sahip olduğu deneyimi tanımlamak çok zordur. Yönetimle ilgili ve diğer bazı profesyonel unsurların standartlaştırması zordur. Bütün muhasebeciler temel hesap hizmetleri sunarken, birçok sözleşmeli muhasebeci tek bir sanayi dalında uzmanlaşmıştır. Çok yüksek standartlara sahip muhasebe sistemlerinde bile, alışlagelen faaliyetler ve uygulamalar bir sanayi kolundan diğerine değişmektedir. Devletin hizmet sağlayıcılarını denetleme işleminin piyasayı kalite ve kabiliyet bakımından ne oranda bilgilendireceği açık değildir. Uygun yasalar ve düzenlemeler, verdikleri destek hizmetleri türüne bağlı olarak, danışmanlık şirketleri için yeterli standartların ve minimum kalite gerekliliklerinin dikkate alınması gerekmektedir.

Devlet, KOBİ'lere daha iyi destek hizmetleri sunmak için giderek büyüyen kaynaklar, programlar ve profesyonel örgütlerle ve sanayi odalarıyla işbirliği öngörmektedir. Bu planları ayrıntılı bir şekilde ele almadan önce, işletmeleri daha verimli hale getirecek en iyi faaliyetleri tanımlamak amacıyla devletin mevcut programları değerlendirmesi yararlı olabilir. Değerlendirme KOSGEB Başkanlığına bağlı bulunan Stratejik Araştırma Merkezi tarafından denetlenebilir. Bununla birlikte, personel sınırlamaları, işin büyük bir kısmının ofis personeli tarafından yapılmasını engellemektedir. Değerlendirme malzemelerinin yokluğu ve KOBİ destek faaliyetleri konusundaki siyasi araştırmaların ve incelemelerin yokluğu düşünüldüğünde, (aralarında istatistikçi, araştırma tasarım uzmanı ve bilgi teknolojileri personelinin bulunduğu) 30 kadar analiz uzmanına Türkiye'nin AB modeline doğru etkili bir biçimde ilerlemesi için ihtiyaç duyulmaktadır.

Uluslararasılaştırma ve İhracat Desteği

İhracatı ve KOBİ ihracatçılarının sayısını arttırmak, Türk hükümetinin önemli hedeflerinden biridir. Devlet geniş bir eğitim programları yelpazesi ve doğrudan mali destek veya vergi indirimleri ile büyük bir mali destek öngörmektedir. Devlet, ürünlerin kalitesine ve ürün süreçlerinin kalitesine vurgu yapmayı ve böylece daha çok Türk malının uluslararası standartları karşılama planlamaktadır. Bunun iyi bir örneği ISO kalite belgesi olan Türk işletmelerinin oranının artmasıdır. KOBİ Strateji ve Eylem Planında öteki ülkelerde bulunan ve Türkiye'ye uyarlanabilecek ya da benzetilebilecek sektörel ticaret modellerinin belirlenmesine sayısız atıf yapılmaktadır. Çok az başarılı model bulunduğu için bu belirlemeyi gerçekleştirmek zor olabilir.

İhracat, Türk ekonomisinin refahı için önemli olabilir, ama ihracatın artırılması için KOBİ'lerin uygun bir odak noktası olup olmadığı cevaplanması gereken önemli bir sorudur. Bazı sektörlerdeki bazı KOBİ'ler başarılı ihracatçılar konumundadırlar, ama birçok KOBİ iç piyasa için üretim yapmakta ve ancak iç piyasa doygunluğa eriştiğinde dış piyasaya yönelmektedir.²⁹ Türkiye piyasa koşulları gelişmeye devam ettikçe, giderek daha çok sayıda küçük işletme öncelikli üretimlerini daha büyük Türk işletmelerinin taleplerini karşılamaya yönelteceklerdir. Daha büyük Türk üreticiler için yüksek kaliteli parçalar üreten ve ara montaj yapan Türk KOBİ'leri, bu büyük Türk üreticilerin uluslararası piyasalarda daha rekabetçi bir hal almasına yardımcı olabilir. Daha gelişmiş ülkelerde, büyük işletmeler artık bir dizi KOBİ'nin ürettiği parçaları ve ara montajları bir araya getiren toplayıcılardan başka bir şey değildir. Bunun en iyi örneği otomobil sektörüdür. Otomobil ihracatı büyük üreticiler tarafından yapılmaktadır ancak bir otomobilin içinde üretilen parçaların büyük bir kısmı daha küçük sanayi işletmelerinden gelmektedir. Bu olgu, Türk otomobil sanayisinde de görülmektedir. Daha önce belirtildiği gibi anlaşmalar hukuku ve anlaşmazlıkların çözümündeki gelişmeler, KOBİ'ler tarafından bilgisayarların ve ilgili teknolojilerin kullanılmasıyla birlikte, daha büyük Türk işletmeleri temel görevleri olmayan faaliyetleri küçük işletmelere verdiği için, Türk sanayisindeki dikey bütünleşmeyi azaltabilir. Bu, büyük işletmelerin rekabet yeteneğini ve toplam ihracatını arttıracaktır. Bu durum aynı zamanda ekonomi içindeki birçok sanayi ve hizmet sektöründeki rekabeti kızıştıracaktır.

29 Bunun, iç piyasanın göreceli olarak büyük olduğu Türkiye için özellikle doğru olduğu düşünülmektedir. Türkiye büyüdükçe, daha fazla küçük işletme iç piyasa için üretim yapma üzerine yoğunlaşacaktır.

Doğaları gereği, KOBİ'ler belli bir müşteri grubuna sahip piyasalar üzerinde ya da çok farklı ihtiyaçları olan piyasalar üzerinde yoğunlaşmaktadır.³⁰ KOBİ'ler büyük işletmelerin ürünleriyle rekabet edecek standartlaşmış ürünler yapabilecek kadar büyük değildir.³¹ İleri teknoloji üzerinde çalışan küçük bir işletme dünyanın dört bir yanında büyük miktarlarda satılabilecek bir ürün yaratırsa, (örneğin ticaret ya da sanayi odalarının özel programları aracılığıyla) ürününü ve dağıtım haklarını satın alabilecek ve bunu dünya çapında daha etkili bir biçimde yürütebilecek büyük bir Türk işletmesi bulması için teşvik edilmelidir. KOBİ'ler aynı zamanda Türk hukuku altında kurulmuş olan dış ticaret sermaye şirketlerinden ve dış ticaret sektör şirketlerinden yararlanmaktadır.

Devlet, yabancı piyasalardaki koşullar ve standartlar hakkındaki bilgilerin büyük bir kısmını sağlayabilir. Bu bilgi, küçük girişimlerin ihracat aracılığıyla satışlarını artırılmasına yardım etmek amacıyla küçük girişimlere yönlendirilebilir. Devlet bu bilgiyi sektörel bazda sağlamaya çalışmaktadır ancak, hem devletin hem de başka birinin zaman içinde hangi sektörlerin büyüme kapasitesine sahip olduğunu belirlemek zordur. Aynı zamanda birçok sanayi ya da hizmet kolunda KOBİ'leri desteklemek için ihtiyaç duyulan çeşitlilikte bilgiyi sağlamak da devlet için zordur. Türk devletinin mevcut ihracat destekleme programlarının çoğu, mal tedarikine yöneliktir. Devlet bilgiyi sağlayabilir ancak KOBİ'leri bu bilgiyi işlemeleri ya da bu bilgiye verimli bir karşılık vermeleri için onları zorlayamaz. Vergi sistemleri aracılığıyla mali destekler sağlanması ihracatı teşvik edebilir, ancak bu, devletin vergi toplama politikasına zarar vermektedir ve yalnızca mali destekler devam ettiği sürece ihracatın devam etmesine neden olabilir.

Eximbank'ın (ihracat kredisi kuruluşu) harcamaları, daha büyük imalatçı işletmeler ve yurtdışındaki talepleri karşılayabilen Türk inşaat şirketleri üzerine yoğunlaşsaydı, daha verimli olabilirdi. Bununla birlikte, Eximbank'ın yaptıklarının büyük bir çoğunluğunun bir işletmeye ya da daha doğrusu yabancı alıcılara yapılan bir devlet teşviğini yansıttığı anlaşılmalıdır. Türkiye'nin ihracatlarını finanse etmesi için mali destek sağlayan Eximbank'a sahip çıkması gerektiği iddia edilmektedir, çünkü rakip durumdaki her büyük ülkenin böyle bir bankası bulunmaktadır. Bununla birlikte, oldukça geniş bir alana yayılmış Türk malı sayısı azdır ve bunların ithalatı yapan ülkede kendilerini finanse edebilmesi kolay değildir.³²

Artan ihracat, Türk ekonomisinin dünyayla ve Avrupa ekonomisiyle giderek artan bir oranda bütünleştiğinin bir işaretidir. Devletin ihracat sektörünü desteklemek için birçok çalışma yapmasının önemli nedenleri vardır ancak planlama belgelerinde önerilen projelerin bir kısmının ihracata katkı

30 Büyük işletmeler, işletmenin çıktı fiyatını azaltacak büyük ölçekli satış yapma temeli üzerine inşa edilmiştir. Büyük ölçekli satış ekonomisi için büyük işletmelerin fabrikaları sürekli olarak tam kapasite üretim yapmak üzere inşa edilmiştir. Talepte rastgele bir düşüş olduğunda büyük fabrika kapasitesinin bir kısmından yararlanılamayacaktır. Bu da üretim maliyetlerini ve ücretleri arttıracaktır. Küçük işletmeler bir belirsizlik ya da dalgalanan bir talep yaşanan piyasalarda canlanmaktadır ve değişen talebe uyum sağlamak için ürün çıkışlarını ayarlama konusunda uzmanlaşmışlardır. Bu değişkenlerin çoğu yerel ya da bölgesel piyasaları gerektirmekte ve yerel beğenileri ve yerel ekonomi koşullarını yansıtmaktadır.

31 İleri teknoloji ürünleri buna bir istisna teşkil edebilir. Bir KOBİ tarafından üretilen ve fikri mülkiyet haklarıyla korunan yeni bir ürün ya da hizmet, dünya piyasalarında başarılı bir şekilde rekabet edebilir. Ama küçük endüstriyel işletmeler genellikle büyük ölçüde finans kaynakları bulma ya da piyasa oluşturma yeteneklerine sahip değildir. Başarılı ileri teknoloji işletmeleri, bu yüzden, sık sık üretim ve dağıtım haklarının lisanslarını büyük işletmelere vermek zorunda kalmaktadır ya da büyük bir işletme tarafından satın alınmaktadır. Her iki durumda kar potansiyelinin çoğu Türkiye dışındaki lisanslamaya ya da satın alan işletmeye gidebilmesine rağmen, bu sonuçlardan hiçbiri ekonomi için kötü değildir

32 Bu, Avrupa, Asya veya Kuzey Amerika piyasaları için neredeyse tamamen doğrudur, ama gelişmekte olan ülkelerin piyasaları için daha az doğrudur. Türk işletmeleri, gelişmekte olan ülkelere, gelişmiş ülkelere göre ihracatını daha kolay arttırabilmektedir. Bu örnekte, devletin verdiği mali destek daha büyük bir önem kazanmaktadır. Mali yardımlar sağlamanın yararı, Türk ihracatçılarının yabancı alıcılara giden yardım akışını kısmen de olsa dengelemektir.

yapmaktan çok devletin masraflarına katkı yapacağı düşünülmektedir. Türkiye'nin Avrupa'da ve diğer gelişmiş ülkelerde kullanılan ürün standartlarını temel alan standartlar geliştirmesi önemlidir. Bu bilgi, internet gibi modern iletişim teknolojisi kullanılarak düşük maliyetle yayımlanabilir. Kalite standartlarının korunduğundan emin olmak için özel şirketlerin yönetimini izleme veya denetleme yolunda devletin harcadığı çaba, devlet kalite kontrol alanında üstün yönetim bilgisi ve yetenekleri geliştiremediği sürece verimli bir çaba değildir. Böyle bir gelişimin gerçekleşmesi beklenmemektedir. Öte yandan bilgi sağlamak ve bilgi ürününü sanayi dallarına ve profesyonel gruplara göre koordine etme yolundaki devlet çabaları ihracat yapmak isteyen işletmeler için yararlı olabilir.

Türkiye'nin kalkınma planları, en iyi uygulamaları ve programları tanımak için diğer ülkelerdeki ihracatı destek faaliyetlerinin dikkatli bir şekilde gözden geçirilmesini gerektirmektedir. Bu çalışmalar KOSGEB tarafından tamamlanıncaya kadar, program geliştirme dikkatli bir biçimde ilerlemelidir.

Yerel ve Bölgesel Ağların Genişletilmesi

2003 - 2005'te işletme destek faaliyetleri için yapılan planlar, aynı zamanda yerel ve bölgesel ağ programlarının genişlemesini gerektirmektedir. Ağlar, organize sanayi bölgeleri, sanayi bölgeleri ve küçük sanayi siteleri içinde oluşmuştur. Özel proje planları Moda ve Tekstil Grubu Projesine destek verilmesi ve ayrıca otomotiv, ayakkabı, deri/moda ve mobilya sanayileri için merkezler oluşturulması çağrısında bulunmaktadır. Türkiye belirli sanayi dallarında küçük girişim grupları kurma konusunda büyük bir deneyime sahiptir ve bu kavramı yeni yönere doğru genişletebilmelidir. Belki de burada dikkat edilmesi gereken tek nokta, büyümeye geçmeden önce mevcut ağların güçlü ve zayıf yönlerinin tanımlanması için değerlendirme yapılması gerektiğidir. Organize sanayi bölgelerinde ve küçük sanayi sitelerinde ağ analizi ve modellenmesi için bir proje teklifi, Sanayi Bakanlığı'na AB'ye sunulmuştur. KOSGEB de sanayi sektörlerinde başarılı kümeleme projeleri başlatılırsa, büyük bir projenin ortaya çıkacağını öngörmektedir. Gelişmekte olan ağlarla ilgili bir başka proje, birçok bakanlık, TESK gibi örgütler ve üniversitelerle işbirliği içinde Devlet Planlama Teşkilatı ve Sanayi ve Ticaret Bakanlığı tarafından denetlenecektir.

Küçük İşletmeler ile Diğer Kuruluşlar Arasındaki İletişimin Kolaylaştırılması

KOSGEB 2003 - 2004'te geniş bir iletişim ağı kurulması çalışmalarını öngörmektedir. KOSGEB bunu Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı (DPT), Dış Ticaret Müsteşarlığı (DTM), Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB), Türkiye Esnaf ve Sanatkarları Konfederasyonu (TESK) ile işbirliği içinde gerçekleştirmeyi planlamaktadır. Bu faaliyetin bir parçası olarak adından söz edilen proje, 12 AB Bilgi Merkezinin kurulmasıdır. KOSGEB işletmeler ile kurumlar arasındaki bilgi akışını hızlandırabileceği bir dizi yol tanımlayabilir. Piyasa başarısızlıkları, kimi zaman özel sektör bilgi sağlayıcıları tarafından, özellikle bilgiyi daha sonra belli bir ücret karşılığı kullanabilecekleri bir entelektüel ürün olarak tanımlayamayan bilgi sağlayıcıları tarafından veri toplanması ve dağıtımını engellemektedir. devletler KOBİ'lerin kullanabileceği bilgileri toplayıp ücretsiz ya da düşük bir ücret karşılığı yayımlayarak veri üretimini ve ayrımını büyük ölçüde hızlandırabilir. KOBİNET projesi bu süreçte önemli bir rol oynayabilir. Bakanlıklar da web siteleri aracılığıyla KOBİ'leri desteklemek için daha fazla bilgi yayımlayabilirler.

İnternetin sayesinde, daha iyi bir iletişim olanağı, bilgiye erişimi hızlandırabilir ancak bilgiyi arama ve bilgiye ulaşma isteği işletmenin içinden gelmelidir. Burada geçerli olan yaklaşım önce Türk işletmelerinin önemli bilgileri sistematik bir biçimde kullanıp kullanmadığını belirlemek ve daha sonra bilgi piyasalarının neden işlemediğini sormaktır. İnternete erişimin işle ilgili birçok konuda yapılan araştırmayı hızlandırdığının önemli bir kanıtları mevcuttur. İnternet üzerindeki bilginin büyük bir kısmı İngilizce ya da yabancı dil olduğu için, dil eğitimi, Milli Eğitim Bakanlığının eğilmesi gereken konulardan biri olabilir.

Finansal Olmayan Hizmet Akışının Artırılması

Finansal olmayan hizmetlerin kalitesindeki ve boyutundaki artış, bu konuda TOBB ve TESK'le birlikte çalışan KOSGEB için önemli bir hedeftir. Finansal olmayan hizmetler sunulmazsa, başarısızlık neden(ler)i, bu tür hizmetlerin akışını arttıracak faaliyetlere geçilmeden önce,

tanımlanmalıdır. Arz eksikliğinin önemli bir nedeni talep eksikliğidir. Diğer ülkelerdeki KOBİ uygulamalarının incelenmesi çok küçük (çalışan sayısı 50'den az olan) işletmelerin, özellikle bu tür hizmetler için piyasa fiyatını ödemek zorunda kalacaklarsa, dışarıdan danışman getirme konusunda isteksiz olduğunu göstermektedir. Bu isteksizliği aşmak zor olabilir. Hizmet ücretlerin (mali destekler sayesinde) düşürülmesi, bu isteksizliğin aşılmasını sağlayabilir. Hizmet sunanlar için faaliyet, standart geliştirme ve çalışma belgeleri düzenlemek işe yarayabilir, ancak bu, hizmet sunumu arzını kısıtlayabilir ve hizmet ücretlerinin yükselmesine neden olabilir. KOSGEB, KOBİ sahiplerini ve yöneticilerini finansal olmayan hizmetlerin ulaşılabilirliği ve bu hizmetlerin değeri hakkında (vaka çalışmaları ve örneklerle) eğitebilir.

Devlet kurumları arasında politika koordinasyonunun geliştirilmesi ve TOBB ile TESK'in yasa oluşturma sürecine dahil etme, planın önemli hedefleri arasındadır. Bu iki faaliyet için önde gelen roller, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı bünyesinde dir. Taslak planda proje faaliyetleri belirlenmemiştir. KOBİ Stratejisi ve Eylem Planı'nda belirtilen faaliyetler, KOSGEB Genel Kurulunu güçlendirme ve kanun tasarıları, kararnameler vb. önerilerde bulunularak yasamayı iyileştirmeyi kapsamaktadır. Devlet içinde daha iyi bir politika koordinasyonu sağlamanın alternatif yolu, her bir bakanlıkta veya büyük devlet kuruluşlarında KOBİ için bir temsilci (ya da küçük bir büro) bulundurulmasıdır. Bu temsilcilerin sorumluluğu, KOBİ'lere önemli etkileri olabilecek politikaları ve prosedürleri belirlemek ve bu politika ya da prosedürlerin kuruluş ve KOSGEB'in işbirliği içinde ele almasını sağlamaktır. Benzer bir yaklaşım Amerika Birleşik Devletleri'nde de başarılı bir şekilde uygulanmaktadır.

BÖLÜM 4 - POLİTİKA DEĞERLENDİRMESİ

Türkiye'nin aktif KOBİ destek politikası, son yıllarda çok sayıda programın formüle edilmesine ve uygulanmasına yol açmıştır. Bu programlara ilham veren ve kaynak teşkil eden unsurlar arasında, diğer ülkelerdeki en iyi uygulamalar ve başarılar bulunmaktadır. Yukarıda da belirtildiği gibi, bu politikaların asıl hedefleri, DPT tarafından belirtildiği gibi, bir sanayi kolunda bütün olarak takip edilen hedeflerden kaynaklanmaktadır.³³ Bu hedeflere ulaşmak için izlenecek yollar *KOBİ Stratejisi ve Eylem Planı*'nda ortaya konulmuştur. KOSGEB, KOBİ'lerin politika hedefleriyle uyumlu bir şekilde kurulup gelişebilmeleri için, 22 alanda KOBİ'leri doğrudan desteklemektedir.³⁴

Sıkı bütçe kısıtlamalarının uygulanmakta olduğu dönemde, kaynakları değişik büyüklüklerdeki programlar arasında en iyi şekilde dağıtmak gereksinimi, KOBİ politikalarını belirleyenlerin, öncelikleri belirlemesini gerekecektir. Programların uygunluğunu ve kaynakların maliyet etkinliğine göre kullanılıp kullanılmadığını değerlendirmek için programların hem formüle edilmeden ve uygulanmadan önce (*ex ante*) değerlendirilmesi, hem de var olan programların (*ex post*) etkinliklerinin ölçülmesi gerekecektir. Uygunluk ve etkinlik hakkında karar vermek, programın, KOBİ'ler üzerindeki teşvik etkisi ve KOBİ faaliyeti unsurlarını destekleyen piyasalar üzerindeki etkileri de dahil olmak üzere ekonomik etkilerinin analiz edilmesini ve programlar arasındaki kaynak kullanımının etkilerine ve politika araçları seçimine bakılarak değerlendirilmesi gerektirmektedir.

KOBİ politikalarının yürütülmesinden ve koordinasyonundan sorumlu program yöneticileri, KOSGEB'te ya da başka bir kamu kuruluşunda, hizmet kalitesi, KOBİ ihtiyaçlarına yanıt verme ve hizmet erişiminin etkinliği gibi faktörler içeren programın etkinliğinin değerlendirilmesi konusunda daha sınırlı görüşlere sahip olabilir. Program yöneticileri aynı zamanda politika değerlendirmelerinin bazı yönleriyle, örneğin kendi programlarının etkinliğini diğer KOBİ destek programlarıyla ya da politikalarıyla karşılaştırmayla ilgilenmektedir. Sorumluluk sahibi yöneticiler kendi program modellerinin daha etkili ya da verimli hale getirilip getirilemeyeceğini ve program tasarımında, ya da yürütülmesindeki hangi değişikliklerin etkinliği veya verimliliği arttıracığını sürekli olarak sorgular. Politika üretenlerin ve program yöneticilerinin değerlendirme ihtiyaçları birbirinden farklı olabilmesine rağmen, her iki durumdaki değerlendirme süreci tamamlayıcı olabilir.

Devlete karşı bir bütün olarak, değerlendirme süreci programın yürütülmesinin etkinliğinin, maliyet – kar analizi, ekonomik etki analizi, ekonometrik analiz, ikili gözden geçirme, programların ve program araçlarının araştırılması ve vaka incelemeleri gibi değerlendirme metotlarının ve araçları kullanmanın yanı sıra her bir programın hem doğrudan hem de dolaylı etkilerini ele almalıdır. Var olan programlar için, değerlendirmeciler programları geriye dönüp bakarak incelemek, programların etkilerini ve etkinliğini bir *ex post* bakış açısından görmek isteyebilirler. Bununla birlikte, planlama amaçlarıyla bir *ex ante* bakış açısı var olan programların daha iyi gözlemlenmesini ve politikaların ve programların geliştirilmiş bir planlamasını ortaya koyacaktır.³⁵ KOBİ destek faaliyetlerinden birçoğunun karmaşıklığı nedeniyle, birçok değerlendirme yöntemi daha iyi sonuçlar elde etmek için bir arada kullanılabilir. Bu farklı metotlar hem nicel hem de nitel yaklaşımları içerebilir.

33 Başbakanlık, Devlet Planlama Teşkilatı, *Türkiye'nin Sanayi Politikası (AB Üyeliğine Doğru)*, 2003.

34 Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, KOSGEB: Destek Programları 2003.

35 Değerlendirme metotlarının ve yaklaşımlarının daha ayrıntılı bir tartışması OECD'nin *Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerin Görüntüsü*, 2000 baskısı, ss. 25 – 39'da bulunabilir. OECD Bologna Süreci çerçevesinde KOBİ politikalarını değerlendirmek için metodoloji daha da derinlemesine gözden geçirilmiştir. Bkz. "KOBİ Politikalarının ve Programlarının Değerlendirilmesi", 4 - 5 Haziran 2004'te İstanbul'da II. OECD KOBİ'lerden Sorumlu Bakanlar Konferansı için ön hazırlık çalışması.

OECD, değerlendirmeler kapsamında bir dizi stratejik soruyu tanımlayan bir değerlendirme çerçevesi sunmuştur. (Bkz Özel Bilgi 3). Ayrıca OECD aşağıda belirtilen tavsiyelerde³⁶ de bulunmuştur:

- Değerlendirme yöntemi politika veya program ile aynı zamanda tasarlanmalıdır, böylece gerekli veri ve değerlendirme prosedürünün ilgili taraflarca kabulü ve kriterler güvence altına alınabilir.
- Değerlendirme sonuçlarının kamuoyu tarafından tartışılmasının teşvik edilmesi ve değerlendirme sonuçlarına yanıt verilmesi sürecinin mümkün olan en yüksek politik düzeye taşındığından emin olunması gerekmektedir.
- Değerlendirme kullanıcı – odaklı olmalı, farklı program katılımcılarının ve müşterilerinin bilgi ihtiyaçlarına hizmet etmelidir.
- Değerlendirmeler farklı bilgi ihtiyaçlarını karşılamak için çeşitli yöntemlerin bileşimini kullanmalıdır.
- Sadece seçilen programlar değil bütün programlar değerlendirmeye tabi tutulmalıdır.
- Önemli değerlendirmeler bağımsız ancak bilgi sahibi kişiler tarafından yapılmalıdır. Yine de, program takımlarının, yani karar alıcıların ve kararları uygulayanların sürece katılması önemlidir.
- Bütün programlar, mümkün olan en sofistike teknikler kullanılarak, maliyet etkinliği ihtiyacı da dikkate alınarak değerlendirilmelidir. Uygulamada, küçük programları değerlendirirken birbirine daha yakın yaklaşımların benimsenmesi gerekecektir.

36 . *OECD Small and Medium-sized Enterprise Outlook 2000* kitabından alıntıdır. “Ayrıca, değerlendirme metodolojileri açıkça belirtilmelidir, değerlendirme şemaları maliyet-fayda çerçevelerini içermelidir, mümkün olduğu zamanlarda başarıyı ölçmek için sayılabilir ve ölçülebilir kriterler kullanılmalıdır, karşı – gerçek senaryosu bir programın ya da politikanın yokluğunda neler olabileceğini göstermenin ve bu politikayı veya programı geliştirmenin bir yolu olarak kullanılmalıdır. Genellikle sonucusu değerlendirme uygulamalarının içinde en zayıf olanıdır.”

Özel Bilgi 3. Değerlendirmeye yönelik bir OECD Çerçevesi

Ortak bir çerçeveye duyulan ihtiyaç ve politika uygulamalarının karşılaştırılması aracılığıyla karşılıklı öğrenme olasılığı, OECD Sanayi Komitesi'ndeki Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler Çalışma Grubunu, KOBİ programlarının uluslararası alanda karşılaştırılabilirliğini mümkün kılmak için bir ana çerçeve geliştirmeyi gerekli kılmıştır. Bunlar KOBİ politikalarını ve programlarını genel devlet programları kapsamında değerlendirmeyi hızlandırma ve en iyi uygulama politikalarının tanınmasını mümkün kılma amacını taşımaktadır. Çerçeve farklı değerlendirme metodolojilerini, araçlarını ve tekniklerini incelemeyi değil, politikaların ve programların nedenlerini ve etkilerini incelemeyi hedeflemektedir.

Bu çerçeveye göre, programlar bir dizi alandaki etkinliklerine göre değerlendirilmelidir. Bu alanlar aşağıdakileri içermektedir:

- Uygunluk: Programın önemli bir hedefi var mı ve bunun açıkça tespit edilmiş olan piyasa başarısızlığıyla herhangi bir ilgisi olabilir mi?
- Üstünlük: Program aynı hedeflere ulaşacak diğer politikalardan, programlardan veya araçlardan daha etkili mi?
- Sistemik Verimlilik: Program öteki programlarla nasıl bir etkileşim içinde ve etkinliği hangi ölçüye kadar devletin diğer faaliyetlerinin yarattığı koşullara bağlıdır?
- Kendi Verimliliği: Program belli hedeflerine ulaşmada maliyet etkinliğine sahip mi?
- Uyarlanabilir Verimlilik: Değerlendirmenin sonuçları hangi ölçüye kadar politika tasarımı ve uygulamasına geri bildirim verebilir ve politika tasarımı beklenmedik değişikliklere tepki vermede bir esneklik derecesine sahip midir?

Kaynak: OECD Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler Görünümü, 2000 basımı, s 27 – 28.

Bu değerlendirmelerin sorumluluğunu kimin üzerine alacağı sorusu önemlidir, çünkü bazı olası çatışmaları akillarda bulundurmak gerekmektedir. İdeal olarak, değerlendirme sorumluluğunu üstlenen kişiler, bir denetçi rolünde olduğu gibi, programlardan sorumlu kişilerden bağımsız olmalıdır. Ayrıca, değerlendirmenin önemli bir rolü, sürekli politika geliştirmeye katkıda bulunmasıdır ve değerlendirmecilerin, hem karar alıcılarla hem de kararları uygulayanlarla faal bir işbirliği ve katılım içinde bulunmaları gerekmektedir. Değerlendirmeci “yabancı” biri olarak görülürse, işbirliği daha zor gerçekleşebilir. Bu yüzden dengeli bir yaklaşım bulunmalıdır.

KOSGEB bünyesinde bir İzleme Değerlendirme ve Koordinasyon Birimi kurulmuştur. Bu birim, KOSGEB'in faaliyetlerinin ve verdiği desteklerin etkinliğini ve verimliliğini izlemek ve değerlendirmek için, aşağıdaki görevleri üstlenmiştir: KOSGEB'in hedefleriyle, politikası ve stratejisiyle aynı çizgide bulunan bütün birimlerin hizmetlerini, faaliyetlerini ve desteğini izlemek, sonuçları değerlendirmek ve yorumlamak, gerekli tedbirler için ilgili çalışmaları hazırlamak, programları daha doğru ve daha iyi bir zamanda uygulamak ve daha iyi bir koordinasyon sağlamak için faaliyetler yürütmek ve ulusal kuruluşlar ile KOSGEB birimleri arasında sürdürülebilir bir koordinasyon için çalışmak. Genel amacı, KOSGEB'in stratejisi, ilkeleri ve öncelikleriyle aynı çizgideki hizmet ve destek birimlerinin performansını geliştirmektir.

KOSGEB, KOBİ'leri incelemek için yeni bir yöntem uygulamaya başlamıştır. İşletme bazında, potansiyele ve ihtiyaçlara odaklanan bir analiz gerçekleştirilir ve raporlanır. KOBİ Analizi aynı zamanda, KOBİ destek programları için arz ve talep arasındaki gizli dengesizliğin de üstesinden gelinmesine yardımcı olmaktadır. KOBİ Analizi, bir KOSGEB uzmanı tarafından yürütülmektedir.

Bununla birlikte, KOSGEB'de bir birim oluşturulması bağımsız değerlendirme ihtiyacını azaltmamaktadır. Özellikle, bütün KOBİ destek politikaları sistemine geniş açıdan bakılma ve

değerlendirme sonuçlarını ve tavsiyeleri doğrudan siyasi seviyeye taşıma, arzu edilir bir yetenektir.³⁷ Tabii ki bir çalışmanın iki kez yapılması engellenmelidir. Bunun için olası yaklaşımlardan biri, KOSGEB'e ve diğer kuruluşların KOBİ destek programlarına ayrılan bütçenin % 1'inin program değerlendirmesi için ayrılmasıdır. Değerlendirme Birimi, Başbakanlık'a rapor vermelidir, çünkü sonuçlar KOSGEB'i olduğu kadar birçok Bakanlık/Kurumu da etkileyecektir. Değerlendirme grubu, sosyal birimlerde yüksek güvenilirliği olan, KOSGEB Stratejik Araştırma Merkezi için önerilen kişilerle benzer özelliklere sahip olan ve bilimsel geçmişi olan kişilerden oluşmalıdır. Personel arasında, ekonomistler ve sosyologlar, (soru tasarımı konusunda uzman) psikologlar ve istatistikçiler bulunmalıdır. Daimi personelin yeteneklerini arttırmak için gerekli görüldüğü takdirde dışarıdan uzmanlar geçici olarak kadroya dahil edilebilir. Değerlendirme ekibi her yeni projede yeniden şekillendirilmelidir. Veri toplama süreci program faaliyetinin bir parçası haline getirilirse kontrol grupları ya da veri toplama planları daha etkili olabilmektedir.

Örneğin, TEKMER gibi programlara bakıldığında, kontrol grubu oluşturmanın bir yolu, başvurular değerlendirilirken mevcut boş işlik sayısının iki katı kadar başvurunun onaylanması ve geri kalan kısmın kontrol grubu olmasıdır. Her gruptaki katılımcılar vaka çalışması yaklaşımı kullanılarak izlenilmektedir. Katılımcıların hedefleri dikkatli bir şekilde belirlenmelidir. Hedefe yaklaştıkça ilerlemeyi ölçmek için zaman zaman röportaj tekniği kullanılmalıdır. Benzer şartlar kontrol grubuna da uygulanmalıdır. Bu zaman alan ve pahalı bir süreçtir ama KOSGEB'in ve Başbakanlığın (ya da Başbakanlık içinde Devlet Planlama Teşkilatı'nın) program tasarımının ve uygulamasının etkinliğini değerlendirmesine yardımcı olabilir.

Profesyonel bir değerlendirme yeteneğini oluşturmak zaman alacaktır. Değerlendirme fonksiyonu, KOSGEB'in başlattığı ekonomik araştırma unsurunun tamamlayıcısıdır. Araştırma KOBİ'lerde ve genel olarak Türkiye'deki endüstri sektörlerinde neler yaşandığını gösteren bir çalışma sunarak değerlendirme gurubunun çabalarını desteklemek için kullanılabilir. Araştırma ofisi aynı zamanda programın etkinliğini ölçmede yardımcı olacak kavramsal yardımı da sunabilen değerlendirme birimine bağımsız politika analizleri de sağlayabilir. Bir programın temelindeki politikalar incelenirken, değerlendirme birimi çalışmalarının araştırma ofisiyle örtüşüğünü görebilir. Bu bir sorun teşkil etmemelidir, çünkü bu birimler birbirleriyle yakın ilişki içinde olmalıdır. Karmaşık politikalar için hem araştırma ofisinin hem de değerlendirme biriminin politika rejimiyle ilgili bağımsız yargılarını sunmaları yararlı olabilir. Değerlendirme/araştırma sürecinin üçüncü ayağı Devlet İstatistik Enstitüsü tarafından veri üretimidir. Devlet İstatistik Enstitüsünün çalışmalarının büyük bir çoğunluğu EUROSTAT tarafından belirlenen gerekler çerçevesinde gerçekleşirken, veri toplama için anket teknikleri araştırma veya değerlendirme birimleri tarafından hazırlanan ek sorulara cevaplar sunmak için kullanılabilir.

37 Amerika Birleşik Devletleri buna bir örnek oluşturmaktadır. ABD Küçük İşletme Yönetiminde personeli programlarla ilgili mali denetlemeleri ve değerlendirmeleri yürüten bir Genel Müfettiş bulunmaktadır ve bu müfettiş ABD Kongresinin bir kolu olan ve Kongre Komiteleri tarafından Yürütme Kolunu denetleme işini desteklemesi için talep edildiğinde programlarla ilgili değerlendirmeler yapan Genel Muhasebe Bürosunun teftişi altındadır.

EK A- KÜÇÜK VE ORTA ÖLÇEKLİ SANAYİ GELİŞTİRME VE DESTEKLEME İDARESİ BAŞKANLIĞI'NIN SORUMLULUKLARININ GELİŞTİRİLMESİ

Ocak 2003'te, KOSGEB hizmetlerini geliştirmek amacıyla, "sürekli değişim" prensibi ile örtüşen bir yeniden yapılanma süreci başlatmıştır.

Bu süreçte:

- Mevcut KOSGEB yardımları, verimlilikleri ve yeterlilikleri açısından incelenmiş,
- Gelişmiş ülkelerde KOBİ'lere yönelik hizmet sunan muadil kuruluşların en iyi uygulama örnekleri gözden geçirilmiş,
- KOBİ'lerle ilgili Türkiye'deki 600 kuruluşun önerileri göz önünde bulundurulmuştur.

Sonuç olarak KOSGEB aşağıda belirtilen fonksiyonları yerine getirme sorumluluğu altına girmiştir:

- KOBİ'lerin teknolojik yeteneklerinin geliştirilmesi.
- KOBİ'lerin eğitim seviyelerinin ve bilgiye erişim ve kullanımlarının iyileştirilmesi.
- KOBİ'lere uygun finansal mekanizmaların sağlanması.
- KOBİ'lerin yönetim altyapılarının iyileştirilmesi.

Bunun elde edilmesine yardımcı olmak amacıyla KOSGEB, aşağıda belirtilenleri kapsayan hizmet politikasını geliştirmiştir:

- KOBİ'lere kalifiye ve yerinde hizmet sunumu ile yüksek kalite standartlarında, maliyeti düşük mal ve hizmeti ileri teknoloji kullanarak üretmeleri için yardımcı olmak.
- KOBİ'lerin iç ve dış pazarlarda rekabet ederken karşılaştıkları tüm engellerin kaldırılmasına yardımcı olmak.

Yeniden yapılanma süreci ile, KOSGEB yardımlarının sayısı 8'den, 22 ana başlık altında 38 kaleme yükseltilmiş olup, yardımlara yönelik bürokratik prosedür de azaltılarak basitleştirilmiştir.

KOSGEB, 2003 yılında destek hizmetlerine toplam bütçesinin %86'ısına tekabül eden 160 trilyon TL (Yaklaşık 33 Milyon ABD Doları) tahsis etmiş olup, destekten yaklaşık 10.000 KOBİ yararlanmıştır.

KOSGEB, Türkiye tarafından 23 Nisan 2002'de kabul edilen Küçük İşletmeler Avrupa Şartını kapsamında KOBİ'lere destek veren ana kuruluştur. Bölüm 3'te belirtildiği üzere, "Küçük İşletmelere Yönelik Avrupa Şartı" 10 ana alanda destek verilmesini öngörmektedir. KOSGEB bu amaçlara erişmek için tasarlanan faaliyetlerin bir çoğunu sunan ya da koordine eden kurumdur.

KOSGEB ayrıca; bölgesel ve sektörel analiz, bölgesel ve sektörel kalkınma programları, küçük sanayi bölgesel faaliyet planları, yatırım ve yönetim danışmanlığı, girişimcilik destek sistemleri, araştırma ve analize uygun bir ortam oluşturulması, yeni kurulan işletmelerin desteklenmesi, özel hedef gruplara yönelik program ve projeler, sektör ve ülke analizleri, yabancı sermaye/karşılıklı yatırım danışmanlığı, tanıtım desteği, işletmeler arası işbirliği programları gibi çok çeşitli araştırma, analiz, planlama ve program destek faaliyetlerini yürütmektedir. Bu fonksiyonlar: pazarlama hizmetlerinin sunulması; kalite kontrol desteği; makine ve ekipman desteği; teknoloji geliştirme; eğitim; bilgi sağlama; işlik tahsisi; diğer danışmanlık hizmetleri; milli ve uluslararası fuar ve sergilere katılım desteği; yazılım ve yayın desteği; Ar-Ge sonuçlarını yayınlama desteği; ürün ve hizmetlerin

promosyonu; istihdam; patent faydalı model endüstriyel tasarım hizmetleri; elektronik ticarete yönelik web sitesi hazırlanması ve Ar-Ge dokümanı hazırlanmasını kapsamaktadır.

KOSGEB'in, aşağıdaki önerilere uygun bazı önemli stratejik kararları aldığı gözlemlenmektedir:

- KOBİ destek gerekliliklerini tanımlamak için gerekli araştırma ve analizin yapılmasını da içerecek şekilde KOBİ destek politikaları olarak belirtilen politika konularını tanımlama.
- Uygun yasaların hazırlanması ve yönetmenliklerin uygulanması için gereken çalışmalar için üst düzey devlet desteği sağlama, ve Devlet Planlama Teşkilatı ile gerekli görülen kalkınma faaliyetleri kapsamında işbirliği yapma.
- Sadece birlikte verildiği programların etkililiğini ve etkinliğini sınamak için değil, aynı zamanda belli bir destek programının devlet tarafından mı yoksa özel sektör tarafından mı verilmesi gerektiğini inceleyen daha geniş kapsamlı bir değerlendirme yöntemi geliştirme. İkinci değerlendirme yöntemi, devletin sağladığı hizmetlerin özel sektördeki benzer hizmetlerin sağlanması üzerindeki etkilerini incelemelidir.
- Program değerlendirme sonuçlarında bütçe fonlarının ve kalifiye insan gücünün elverişliliği esas alınarak, desteklenen program faaliyetleri sayısının azaltılmaya çalışılması.

KOSGEB programlama yaklaşımı, temel olarak faaliyetlerin mümkün olduğu kadar özel sektöre aktarımı şeklinde değiştirilmiştir. Bu değişiklik, KOBİ'leri devlet desteği olmadan kendi mali kaynaklarını bulmaya ve rekabet etmeye teşvik etmek için gelecekte aşamalı bir şekilde uygulamaya konulmalıdır.

Geniş bir hizmet yelpazesine sahip olmasına rağmen, KOSGEB, imalat sanayindeki KOBİ'leri sınırlı bir biçimde desteklemektedir. KOBİ'lere yönelik bilgilendirme faaliyetleri (örneğin KOBİNET aracılığıyla) artırılarak, daha çok sayıda küçük işletmeye ulaştırılabilir. KOSGEB programlarının çoğu hâlâ orta ölçekli sanayi işletmelerini desteklemeye yönelik olsa da, yeni kurulan küçük ölçekli işletmelere de destek sağlanmaktadır.

KAYNAKÇA

- Bankacılık Denetleme ve Düzenleme Kurulu (2003). “Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı”. VI. İlerleme Raporu. Ankara.
- OECD (1999 – 2001 – 2002), *OECD Ekonomik Araştırması Türkiye*, OECD, Paris.
- OECD (2000 – 2002), *Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler Görünümü*, OECD, Paris.
- OECD (2004, yayına hazırlanmakta), “KOBİ Politikaları ve Programlarının Değerlendirilmesi”. Çalışma Notu, OECD, Paris.
- OECD (2003), *Bilim, Teknoloji ve Sanayi, Puan Tahtası*, OECD, Paris.
- OECD (2003), *Bir Bakışta Eğitim. OECD Göstergeleri*, OECD, Paris.
- OECD (2003), *Düzenleme Raporları Değerlendirmesi, Türkiye*, OECD, Paris.
- Başbakanlık, Devlet Planlama Teşkilatı (2003), *Türkiye'nin Sanayi Politikası (AB Üyelğine Doğru)*, Ankara.
- Türkiye Cumhuriyeti, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı KOSGEB (2003), *Küçük İşletmeler Avrupa Şartı*, Ankara.
- Türkiye Cumhuriyeti, Dış Yatırım Genel Direktörlüğü (2003), *Türkiye'de Dış Yatırım*, 2002, Ankara.
- Türkiye Cumhuriyeti, Devlet Planlama Teşkilatı 2004, *KOBİ Stratejisi ve Eylem Planı*, 2004, Ankara.
- Türkiye Cumhuriyeti (2003), *Üyelik Öncesi Ekonomik Program*, Ankara.
- Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası (2003), *Quarterly Bulletin*, Ankara.
- Dünya Bankası (2003), *Turkey Knowledge Economy Assessment Study*, Paris.

